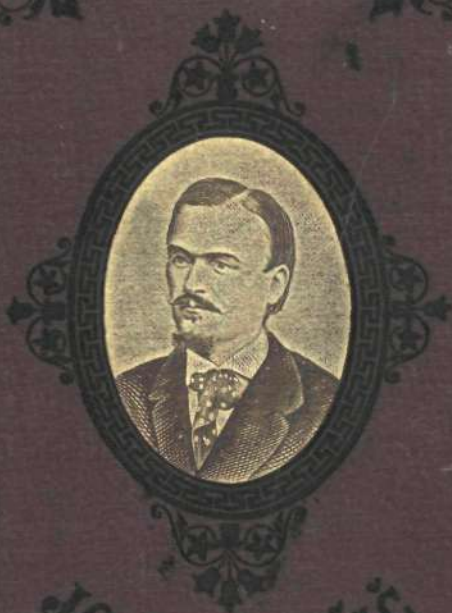
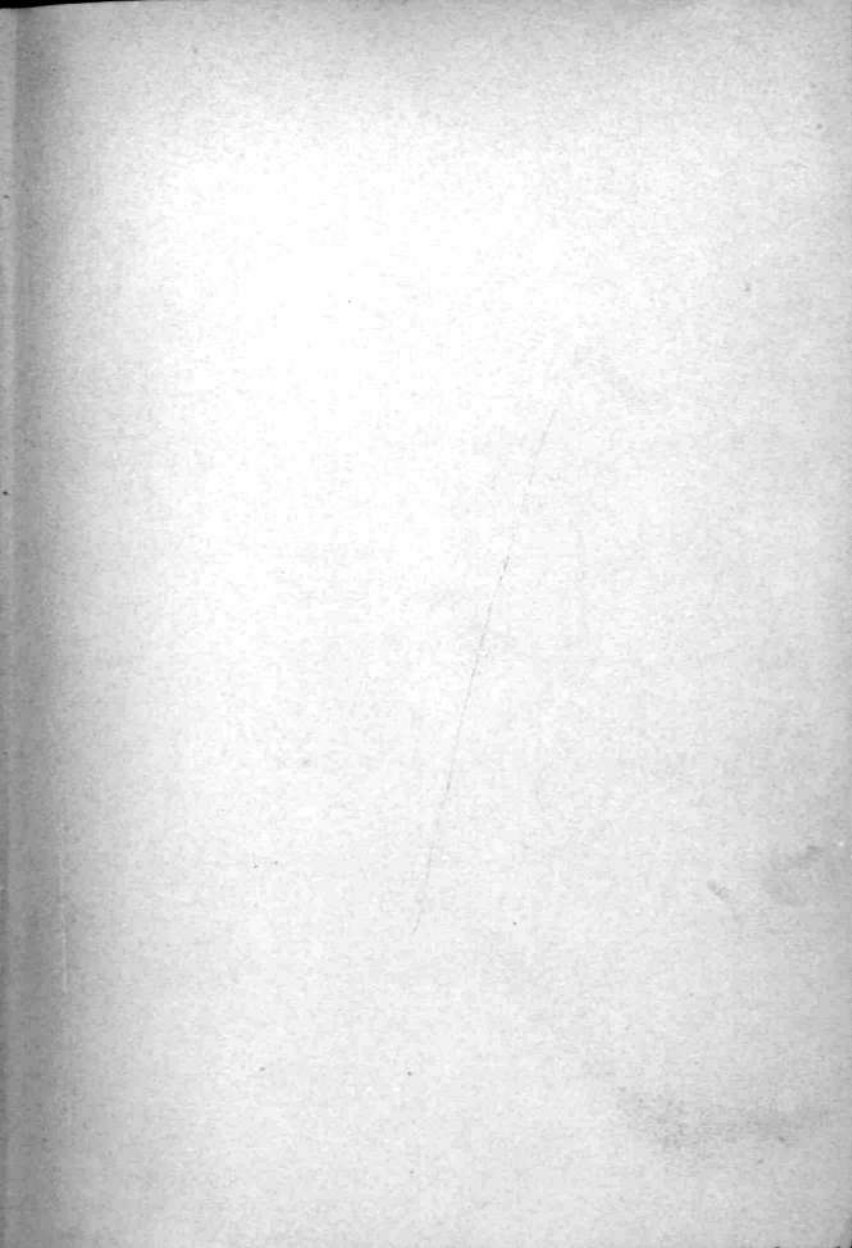

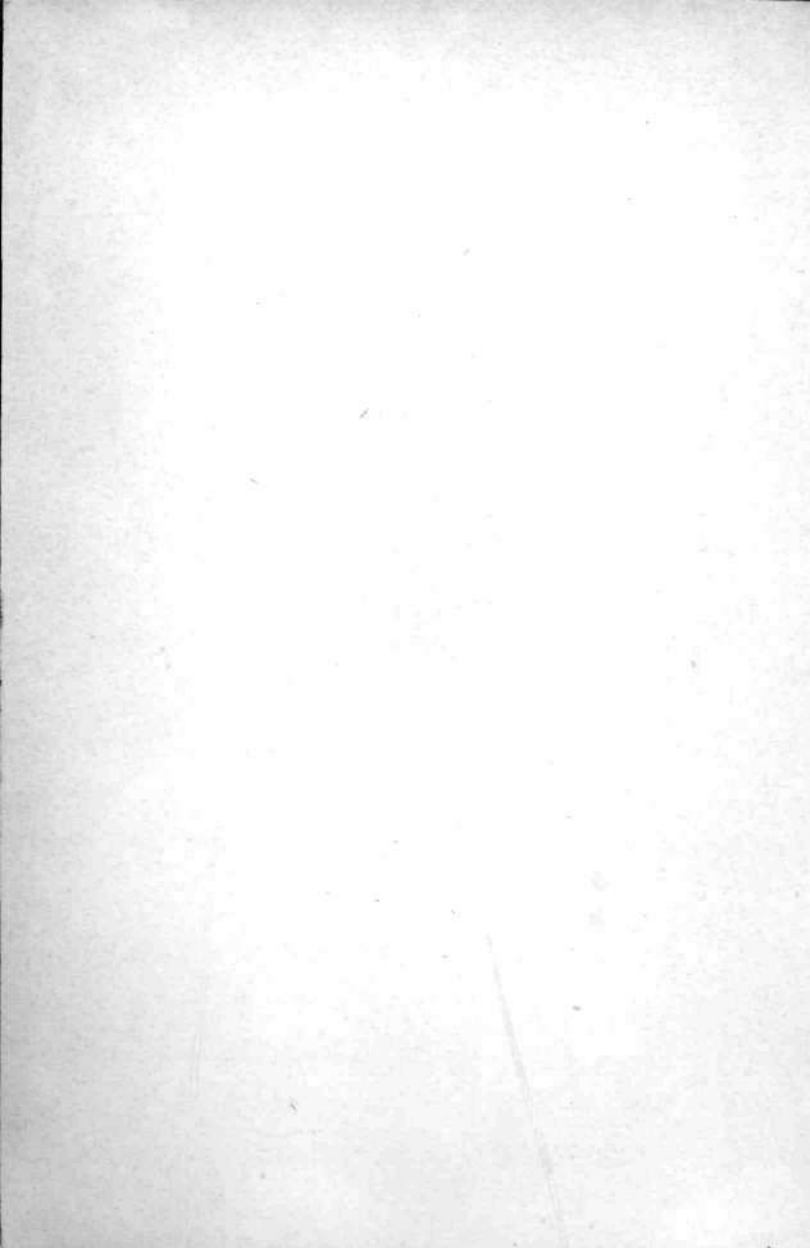
II,
č. 32523
d

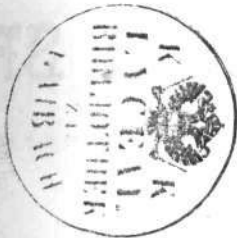
JOSIP JURČIČ

32523, II C, d

UNION

PRINTED IN THE U.S.A.

1914

Published by the National Association of Manufacturers, Washington, D. C.

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

ZALOŽIL IN NA SVETLO DAL
„ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“.

UREDIL
FR. LEVEC.

V. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

V LJUBLJANI, 1885.

NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH
ZBRANIH SPISOV V. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA : HČI MESTNEGA SODNIKA. — NEMŠKI VALPET. — SIN
KMETSKEGA CESARJA. — LIPE. — PIPA TOBAKA. —
V VOJNI KRAJINI. —

V LJUBLJANI, 1885.

ZALOŽIL „ODBOR ZA JURČIČEV SPOMENIK“. — NATISNILA „NARODNA TISKARNA“.

Inv. N. 030018754

V LIBRARI 1882

LIBRARI

K A Z A L O.

I. Hči mestnega sodnika. Izvirna zgodovinska povest iz 15. stoletja. („Slovenski Glasnik“, 1866)	7
II. Nemški válpet. Povest. („Slovenski Glasnik“, 1867)	81
III. Sin kmetskega cesarja. Povest iz 16. stoletja. („Besednik“, 1869.)	117
IV. Lipe. Povest. („Zvon“, 1870)	189
V. Pipa tobaka. Povest („Zvon“, 1870)	229
VI. V vojni krajini. Povest. („Zora“, 1872)	253

I.

Hči mestnega sodnika.

Izvirna zgodovinska povest iz 15. stoletja.

(„Slovenski Glasnik“, 1866.)

1.

Greh bi se mi zdelo in zaméрил bi vsakemu, kdor bi se predrznil reči, da nisi vélik pesnik, France Preširen! Ali ne bodi nejevoljen, če se ti upam očitati, da prorok nisi bil. Kajti minile so uže tri dolge desetine let, kar si v lepem sonetu Slovencem obetal:

„Kaj je do zdaj Ljubljana doživéla,

— — — — —
Vam bo Homerov naših pesem péla.“

A zastonj se še denašnji dan obračamo po slovenskem polji, da bi izteknili kje kakega Homerja. Mej gobami, ki so v dežévnem vremeni vzrastle tod, nalletim še kako posamezno glivô, ki živí od danes do jutri, ali krepkejših vzrastkov vidimo le redko. Pač je uže ta in óui ubral „strunico“ in zaklical epíško muzo, ali nekateri ljudjé mej nami pravijo — ne véim, ali iz zavisti ali iz kakega družega razloga tako sodijo — da te melodije zvédenčevo uho bolj žalijo, kakor razveseljujejo. Bati bi se bilo torej tudi meni ednake ostre sodbe, če bi svoj odlomek tega „kar je Ljubljana doživéla“, pravil v merjenih verzih. Pa ne

odvrča me od takega dela samó strah, ne — zakaj bi ne povedal resnice — tudi spoznanje nezmožnosti me naganja, da v preprosti povesti povém, kar mi je razgrnila muza — če ni do zdaj še neslišano, da bi novelisti imeli táko dobrejdo ženo.

Ljubljana, slovenske Atene — Bog mi odpústi grehe, da te tako imenujem — ni Slovencem treba praviti, da si stara! Poznam sicer stare žené, vém, da jih z leti popustí tudi spomin, da so pozabljive in se iz svojih mladostnih let ne domišljajo vsega. Ali vém pa tudi, če kaj vidijo v življenji, kar se veže ž njihovimi prejšnjimi dogodki, da se jim tako izrodí in ponoví vse to, in da potem utegnejo cele ure dolgočasiti poslušalke. Tako bo tudi tebi morebiti v denašnjih časih, ki se ti je jela zopet malo živejša kri pretakati po žilah, prišlo na misel, da so nekđaj po tvojih ulicah vrli možaki koračili v dolzih črnih haljah ali če so bili „najbogatejši in najrazumnejši“, celó v rudeči obleki. To so bili mestni svetoválci. In uvérjen sem, da se mej temi domišliš tudi poštenega možá, Janeza Sumereka, ki je bil mestni sodnik, glava in zaslomba vsega mesta; zlasti se ga moraš domisliti, če denašnji dan po svojih ljubih otročičih pogleduješ in vidiš mej množnim številom, ki obseza filistre in samogoltnike, časih tudi kakega vrlega možá, pravega svojega sina ali hvaležnega gosta.

Sósebno v štirinajstem stoletji so se vladarji habsburške rodovine, katerim je bila prišla kranjska de-

žela, uže l. 1282. ločena od koroške, za vedno v last, veliko pečali za napredek Kranjske sploh, zlasti pa stolnega njenega mesta, Ljubljane. Trgovstvo in obrt, katera sta začela tu cvesti precèj zgodaj, nahajala sta v njih vedno pomoč zoper premogočne plemenitaše, kateri so ali iz zavisti ali iz nagajivosti mesto nadlegovali in mu zdaj pa zdaj kratili stare pravice. Lepa vrsta pisem se nahaja, ki potrjujejo to in óno svoboščino, ki branijo meščane tega ali ónega mogočnega prevzetneža, ali ki jim delé nove prostosti. Tako na primer zatrjuje več takih svoboščin meščanom ljubljanskim pravico, da si smejo izmej sebe vsako leto voliti sodnika, kateri ima edini pravico razsojevati mejsebne pravde in razpore. Leta 1422. je to čestno službo opravljal mož, ki smo ga uže imenovali, Janez Sumerek.

Pomladanskega jutra je sedèl mestni sodnik, vélik mož blizu petdesetih let, pri zajtrku. Njemu nasproti je sedèl mož, kakih petnajst let mlajši od njega, trgovec Simon Grniščak. Sodnik je bil popolnoma praznično, ali bolj prav, službeno opravljen, ogrnen je imel rudeč benečanski plašč, in v znamenje sodniške oblasti tenek meč je slonel pripravljen ob njegovem stolu. Trgovec je bil oblečen sicer v preprosti meščanski obleki, a poznalo se je tudi na njegovi, da se je za denašnji dan odločil na kaj posebnega. Kar se tiče osebnosti poslednjega možá, ne bi mu bil mogel pač nihče očitati posebne nelepote na njegovem životu, pa

rêči bi se smelo, da se tudi ne bi bil lahko človek našel, ki bi bil trdil, da je eden takih ljudj, o katerih svet pravi, da bodo srečni pri ženskih. Kajti ko bi ga bil natančneje razgledal od nog do glave, moral bi se bil čuditi krepkim udom, velikanski roki in pogumnim moževim pogledom. Ali ženske, katerim dobri ljudjé natvezajo, da imajo posebno čustvo, ločiti lepo od menj lepega, spotikale bi se bile morebiti ravno na teh naštetih prédnostih, češ, da ni pravih razmer, kate-
tere na prvi videz ugajajo očesu.

„Le pij malo. Ne bo ti škodoval, če ga ravno nisi zjutraj vaju“ — pravi sodnik in natoči kupcu čašo. — „Jaz imam uže to navado, da ga srknem po vsaki jedi nekaj kapljic in poznam, da mi prav dobro tekne. Uže ne pomnim, kedaj sem bil bolán. — Treba bode kmalu iti. Svetoválci se bodo zbrali in potem moramo iti tlako delat, novega dežélnega glavárja pozdravljat. Bog nam pomagaj, da nismo dobili boljšega!“

„Strela božja ga naj!“ — odgovarja trgovec Simon Grniščak in pije. — „Kdo bi si bil mislil pred letom, ko smo se za žive in mrtve pričkali ž njim, da bo nam napósled še nad glavami? Kaj je vender to, da je vojvoda izvolil ravno tega Jurija iz Turjaka za glavárja?“

„Tega si ne moreš razložiti? To je pač lahko razjasniti si, zakaj. Saj véš, da so vsi ljudjé taki in vse, kar je Bog ustvaril, je menda tako, da si podpore išče povsod. Drevó korenine svoje globoko po

tleh razplete po prsti in okolo kamenja, potem še le trdno stoji. Tako tudi naš gospodar in vojvoda, Bogga ohrani, izkuša in mora izkušati, da ima oba življa, meščanski in plemenitaški, za podlago. Oba mora imeti na strani svoji. To pa ni lahko drugače mogoče, nego da zdaj ustreza temu, zdaj ónemu, kajti dostikrat ne more obema na edenkrat.“

„Pa zakaj ne! Pravica, pravica —“

„Le stoj, daj mi, da izgovorim. — Pravim, obema na edenkrat ne more, ker se ne vežeta, ne ujemata. Kar je za nas meščane dobro —“

„To je tudi za óne ošabneže dobro!“ seže mu zopet trgovec v besedo.

„Pa vsaj menijo, da ni, ali pa res ni dobro.“

„Tega ti ne pritrdim.“

„Ne? Stoj, da ti dokažem. Saj véš, koliko smo imeli lansko leto posla z dvema najimenitnejšima naših plemenitašev, z le-tem Turjačanom zavoljo pašnika in z Apfaltererjem zavoljo gozda in ohribja. Véš, da prepira in pravde ni bilo prej konec, dokler je vojvoda sam razsodil to reč, hvala Bogú in pravici vojvodovi, da nam na korist. Vidiš précej, ta razsodba je bila za nas dobra, za óne pa ne, ker so kolikor tóliko izgubili svojih namišljenih pravic. In da zdaj zopet prideva na to volitev dežélnega glavárja, vidi se meni očito, da je vojvoda samó zato Jurija iz Turjaka izvolil za glavárja, da bi to mogočno rodovino nekako utolažil za izgubo lanske pravde. Zdí se mi to prav

modro, da-si bi jaz zarad našega mesta želel si družega, ker, kakor ga jaz poznam, Turjačan je človek, ki ne pozabi rad, kaj je bilo nekdam.“

„Kaj ne bi bil mogel izbrati koga družega izmej plemenitašev? Kaj mu neki morejo? On je vladár in ko bi se mu kaj stavili po robu, za Boga in sveto Trojico, saj so pestí še kje drugjé, kakor po gradovih, ki bi védele, kje se prime meč. Jaz pravim, vojvoda ni pomislil, da nam bo Turjačan vedno delal preglávicu.“

„Nič se ne bojmo! S tisto pravičnostjo, katero nam je lani izkazal, vároval nas bo še zdaj in samí tudi nismo tako slabi, da se ne bi mogli várovati. Čez ójnice svoje oblasti ne bo udarjal.“

„Ali tebi bo pisan, Janez! Tebe pozná, on vé, da si tí tísti, ki si se največ trudiš v óni pravdí, da si priče pripeljal pred vojvodo in govoril največ.“

„Kaj mi more storiti? Čisto ničesa! Jaz dopolnujem svojo dolžnost, on svojo in še srečala se ne bova. Sicer pa jaz ne gledam tóliko na prid svoj. Če mi meščanje tóliko zaupajo, da me volijo za sodnika, branil jim bom pravico do zadnjega diha. Zdaj po pojdiva! Pozdraviti ga moramo in vzprejeti, ker je glavár po našem vojvodi postavljen, naj bo takóv ali takóv, ta ali óni.“

„Saj se vender ne mudí tako. Posédi še malo, govoril bi rad še nekaj s teboj,“ pravi trgovec, toda z malo menj srčnim glasom, kakor je govoril poprej.

„No, kaj boš povédal,“ vpraša sodnik.

„Ti, prijatelj, popolnoma sem obupal skôraj, ničesa ne opravim.“

„O čem si obupal?“

„I, saj véš! — Helena, tvoja hči, jaz ne vé m, vse je zastonj. Kakor se trudim, ne opravim ničesa, zmerom je ednaka, mrzla in se dela, kakor ne bi razumela, kaj pravim.“

„Nič ne obupaj! Ženske so vse take. Po godi jim je, če se jim moški klanjajo, samó sram jih je, to svetu pokazati in delajo se, kakor bi bilo ravno narobe. Sramežljivost je najmočnejše čustvo v ženski, pa tudi edno najlepših in najboljših, kajti mnogokrat jih obvaruje, da ne padejo. Le pogum, ne odjenjaj in kar je meni storiti, to bom storil, kakor sem ti obljubil. Sicer sem Heleni uže po stráni dal védeti, kako ljubo bi mi bilo, da bi ti, ki si stari prijatelj moj, bil tudi moj sin, zet; ali naravnost jej še nisem povédal, ker menim, da se še ne mudi.“

„Jaz ne vé m!“ — pravi Simon Grniščak in upre oči v tla — „tvoja hči je pač čudna deklica, vedno mi je na mislih; še sanja se mi o njej, rad jo vidim in rad hodim v hišo tvojo, ali kadar stojim pred njo, tačas sem ves drug. Tako mi nekako glavo zmeša, da sem ves neroden in še govoriti ne znam. Saj sicer imam vender nekaj jezika!“

„Napaka je le to, da se tako preveč udaš njenim muham. Ženske rade vidijo možá, ki jih po znanji in vedênji nekako preseza. Pač nič ne skrbi in ne obupúj.

Kar na hip ne gré, tudi bi ne bilo lepo, da bi se ti takoj obesila na vrat.“

„Zdí se mi, da sem uže skôraj prestar zánjo, zato — —“

„Kaj še! Njena mati je bila tudi tako mlada kakor ona, in jaz v tvojih letih, ko sem jo vzela.“

„Kaj pa meniš, ali ne róji deklici še vedno tisti Lah Krištof Cirijani, ali kako se pravi človeku, ki naj bi ga zlódej — —“

„A! béži, béži! Ne imenuj ga! Jaz bi mu uže pokazal pot, da mi le pride blizu hiše. Tudi njej sem uže govoril o tej reči in kakor sem uvidel, ne mara čisto nič zánj. Ko bi pa res kaj imela ž njim, potem uže vé, kako moram kakor oče varovati čast in poštenje hčere svoje.“

Rekši vstane sodnik in se odpravlja. A Simon Grniščak se je bil tako zamislil v nekaj, da še s stola ni vstal.

„Če ne gréš z menoj“ — pravi sodnik — „pojdi k Heleni. Menim, da se je uže opravila. Želim ti veliko sreče pri njej, kajti kakor sem ti uže odkritosrčno povédal, rad bi videl zarad tebe in zarad sebe, da bi bil ravno ti zet moj. Le ravnaj se po mojih svetih in vse bo hodilo prav. Saj se bova še kaj videla!“

Sodnik odide. Simon Grniščak pa tudi vstane, izpije ostanek vina iz kupice, da bi se malo obrabil in omajal jezik, potem pa korači tudi on iz sobe, toda

ne po stopnicah doli, ampak naravnost po mostovži. Tam pred zadnjimi durmi malo obstane, pogleda, ali mu obleka dobro stoji, pogladi lase ter se odkašlja in potrka. Mehek, pa precëj glasen odziv se v sobi zasliši, ki je velel vstopiti.

Soba, v katero je zdaj stopil Simon, ta je po napravah in pobištvu pričala, da je mestni sodnik Sumerek imovit mož. Kajti da-si ni bilo videti na lepotijah posebno zlata in srebra, nahajalo se je vender več rečij, ki so po delu svojem kazale, da jih je ustvarila zvédena roka laškega ali nemškega umétnika.

Tik okna je pri majhni mizi sedela deklica, stara kakih devetnajst ali dvajset let. Kdor bi jo bil videl v beli, preprosti obleki, kako je povzdignila črne oči in se nasmehnila, ko je zagledala Simona v vratih, ta se pač ne bi bil čudil, da je mož tožil, kako neroden je, kadar stoji pred njo.

„Dobro jutro, Helena!“ pozdravlja jo Simon in se jej počasi približa.

„Tudi Vam dobro jutro! Zgodnji obiskovalci vedó gotovo kaj posebnega povédati.“

„Saj véste, Helena, da jaz nikamor ne zahajam, samó k Vam. Kje bom torej slišal kaj posebnega! To véste, da bomo danes videli novega glavárja?“

„To je stara novica, ki sem jo še prej védela kakor Vi. Kaj družega! Pa kaj vidim? Danes ste se posebno lepo napravili. Tako pristoji Vam vse, kakor bi bili ženin.“

„Prav veselí me, če Vam je popravek moj po vseči,“ reče Simon, ki je bil v zadregi za drugačen odgovor.

Deklica se glasno zasmeje in pravi: „O, gospod Grniščak, napak ste me razumeli. Jaz sem mislila le réči, da bi bili taki, kakor ste zdaj, pred leti po volji nevesti svoji. Zakaj se niste ženili!“

„Zato ne, ker mi je govoril neki notranji glas, da me čaka še večja sreča.“

„Kedaj bo neki prišla ta večja sreča?“

„Helena! saj véste, kako želim, da bi prišla kmalu. V Vaši moči in v Vaši roki je sreča moja, Vas — —“

„Gospod Simon! Vi neizmerno veliko oblast natvezujete slabosti moji. Ali ne véste, da človek še sam svoje sreče ne more skovati, kako li bode še tujo. Pa zakaj niste šli danes gledat novega deželnega glavárja? Glejte, jaz sem radovedna, kako bo prišel, kdo bo ž njim, kakóv je in vse. Da bi Vi bili navzočni, povédali bi mi potlej vse na tanko.“

„Saj so oče Vaš tam, oni Vam še lože povedó.“

„To ni res. Oče malo govore. Zato idite, če mi hočete pokazati malo prijaznosti.“

„Če pa želite, da bi šel gledat, pa grém. Vse do zadnje malenkosti Vam bom povédal.“

Rekši vstane Simon Grniščak s stola, katerega je bil, da-si nepovabljen, zasedel in odide. Deklica je potem gledala skozi okno in ko je videla, da se je na ulicah umeknil za ogel, sédla je zopet in dejala na pol glasno: „Idi in ne pridi tako kmalu, sitnost!“

2.

Menimo, da nam skôraj ne bi trebalo opominjati, ker smo z letno številko naznanili čas, v katerem se godí naša povest, da je ljubljansko mesto imelo tedaj vso drugo podobo, kakor denašnji dan. Vsak, ki pozná nekoliko zgodovino tistega časa, vsak vé, da so bile razmere v družabnem in državnem življenju mnogo različne od teh, katere smo vajeni videti mi. Ljubljana je bila veliko manjša, kakor denašnje mesto. Stanovi, plemenitaški, duhovski in meščanski, ločévali so se zeló drug od drugzega. Prva dva, plemstvo in duhovstvo, katera sta imela povsod prvi glas, nosila sta se zatorej kakor gospoda nad meščanom, kateri je sicer spoznaval njiju vrhovnost, vender pa hrabro branil sebe in svoje pravo zlasti prvemu nasproti.

Plemenitaš je živel ob delu kmetских svojih podložnikov, meščan pak si je moral ali z rokodelstvom ali kmetijo služiti svoj kruh. Lehko se torej posname, da je bilo meščanu mnogo do tega, kake gospodarje je imel, ker je bilo uže tako, da so poglavarstvo

čez deželo in torej tudi čez mesto dobivali plemenitaši v roko. Veliko mu je bilo do tega, da so bili to pravični možjé, kateri so ga v miru pustili skrbeti za svojo blaginjo in svoje imenje.

Jurija iz Turjaka pa so poznali, da je sovražnik mestnega napredka. Zato je bilo kaj malo ljudij na Starem trgu, ko je prijezdil novi glavár s svojo družbo. Le kakšen radovédnež, ki je hotel tega mnogo imenovane-
nega možá videti, stopil je s svojim sosedom za ogel in gledal nove prišlece in mestne možé, kateri so imeli z mestnim sodnikom na čelu pozdravljati neljubezni-
vega oblastnika.

„Poglej, kako srdito gleda okolo sebe in sedi na konji, kakor bi se vruga ne bal,“ pravi usnjar Triplje sosedu čevljarju Stržen.

„In vso vojsko ima s seboj. Bog ti pomagaj dvakrat, kaj smo sami pobojniki ka-li? Ta bo nas še koval, pravim jaz,“ odgovori Stržen.

„Kaj pak! Nismo pravi, da bi se kar dali. Tudi živa kri se ukrotí in hudoba tudi nima povsod poti.“

„Glej, kako je sodniku Sumereku namežikal! I, ta mu bo uže kos.“

„Mi se potegnemo zánj, kadar je treba, on pa za nas. Kaj praviš, Triplje, ali so to vsi njegovi zlahtniki in hlapci, ali jih je zbral po vsem Dolenjskem?“

„Vrag ti védi! Onega, ki poleg njega jezdi, poznam. To je tisti Benečan, Cirijani ka-li se mu pravi. Tega je vedno v mestu videti, kaj vém, kako da se

je zdaj Turjačanu obesil. Ima pa uže kakóve muhe. Ali véš, da so dejali ljudjé, da ta klek ogleduje sodnikovo hčer?"

„Sodnikovo hčer? I, ga bo pa Grniščak izpodrécal! Takemu postopaču bi še jaz svoje Jedertke ne dal, ki ne bo imela dote, Bog vé koliko, nikar pa uže sodnik.“

Mej tem razgovorom so bili jezdecí odšli. Tudi soseda Triplje in Stržen sta se ločila, ker se jima je mudilo na delo in ker sta videla, da se razhajajo tudi mestni svetoválei.

Mi pa hočemo zdaj, ko smo ta dva poštenjaka odpravili tako z lepa, pogledati za osebami, katere smo sicer uže imenovali, vender ne še natančneje predočili čestitemu bralcu.

Novi dežéltni glavár je bil sin nemške rodovine Averspergov, ki se je uže leta 1067. naselila na Turjaku in katera je zlasti v poznejšem času porodila veliko veliko slovečih, v zgodovini imenovanih móž, ki so mnogo storili za obrambo nove domovine svoje.

Da je bila aversperška rodovina mej kranjskimi plemenitaši edna prvih uže ob času naše povesti, poznamo še lahko po tem, da je vojvoda Ernest, razsodivši uže omenjeno pravdo za Ljubljančane, tóliko bal se zamere pri Averspergovih in potem pri kranjskem plemstvu sploh, da je kakor v odškodovanje in potolažbo izvolil Jurija Aversperga za dežéltnega glavárja.

Pač so meščanje védeli, da jih ta oblastnik ne bo kaj nežno péstoval. Kajti poznali so ga možá, ki je bil prepričan, kako visoko ga „plemenita kri“ povzdiguje nad navadne ljudi, ki ne štejejo slavnih očetov.

Jurij je bil še mlad mož kakih trideset let. Jezdil je vranca, ki je stopal kakor bi védel, da nosi prevzetnega jezdeca. Po velikanski postavi in zastavni vzrásti soditi je bil Turjačan telesno močen. — Mej njegovim spremstvom je bil mladenič, ki ni mogel biti veliko čez tri in dvajset let star. Jezdil je ob njegovi levi stráni in je bil skôraj edini, s katerim je Turjačan zdaj pa zdaj izpregovoril kako besedo. Uže po zarjavelem obrazu, ki je bil pa lep, kakor bi bil moral pritrditi vsak, po črnih laséh in živih ognjenih očeh bi bil človek sodil, da je Italijan, tudi da ne bi bil slišal imena Cirijani. Bil je po deželi uže precèj znan kakor benečanski plemenitaš z lepim licem in čedno obleko in eden takih visokorojenih metuljev brez imenja in pravega domovja, ki si je s svojim gladkim jezikom in prijetno tovarišijo povsod védel pridobivati prijateljev in gostoljubnih znancev.

Trop je jezdil ravno mimo sodnikove hiše. Cirijani se je uže od daleč oziral na okna. Zagledal je tam obrazek Helenin in ves se nekako oživil.

„Pogledite tja na tretje okno, ta je!“ — pravi Turjačanu. — „Ali ni čedno dete?“

„Dobro znate izbirati,“ odgovorí Jurij.

„Kaj ne!“

„Rekši vzdigne Cirijani glavo in pozdravlja deklico na oknu. Helena pokima, a upazivši, da jo gleda glavár in vse njegovo spremstvo, zarudí se in umakne od okna.

„Kaj takega je vredno, da se človek potruzi,“ pravi Cirijani.

„Pač, ali samó za kratek čas, za vedno Vam nima kaj pridovati. Vender poštenega svojega imena ne boste dali hčeri mestnega psa, ki še imena nima! Cvetlico, ki na kravjem pašniku vzraste, imamo v roki, dokler diši, potem jo vržemo stráni, da morebiti umažan kravji pastir pride in dene naše ostanke za klobuk.“

„No, tega Vam nisem rekel, da se mislim deklice poprijeti za vedno. Ali po všeči mi je, kakor malo katera. Jaz pa ne premišljam veliko, kaj bo pozneje. Pameten človek veselo uživa sedanjost, kajti jutri me lahko prebode sovražnik moj in kaj mi pomaga, če grém s tega svetá, da ga še ne poznam.“

„Če samó o Vaši stvari s to meščanko tako govorite, moram Vam pritrditi, sicer ne. Ko bi bila plemenite krvi, ne bi smeli tako govoriti,“ pravi Jurij.

Benečan si je menda kaj mislil, toda odgovoril ni ničesa.

„Lepa je pa vender, ali ne?“ vpraša čez nekaj časa.

„O pač! Ali še lepša bi se mi zdela, ko bi ne bila tega sodnika hči. Tega ne morem videti,“ pravi Turjačan.

„To bi tudi jaz rajši videl, kajti ta lisjak tako váruje svoje mladíce, da skôraj ni môči priti blizu nje. Komaj dvakrat sem govoril ž njo, nikdar pa nisem mogel ukrasti se tako ali tako v hišo, vselej me je starec prestregel in odpodil.“

„Ali ste govorili uže ž njim?“

„Uže tólikanj sem se ponižal, da sem se najprej trudil, njega pridobiti. Ali stari „cerberus“ je takoj védel, kaj bi rad. Zabodel bi ga bil na mestu, kakor se je nosil proti meni. Zdí se mi, da si je izbral zeta, debeloglevega kramarja, kislega obraza. Ime sem uže pozabil, pošten jezik ga še izgovoriti ne more.“

„Kaj pa deklica? Ali ste si njo pridobili?“

„Vsaj menim, da sem jo, če vse znanje moje ženske natore ni prazno. Ko bi le starca ne bilo, potem bi smel upati nekoliko sladkih uric.“

„Le čakajte, bova uže naredila, da bo dobro. Jaz svojim prijateljem rad pomagam, sósebno bom Vam v tej réči, ker si morem misliti, da tega sodnika ne bo nobena reč bolj jezila. Da Vam lahko pomagam, tega se bodele prepričali kmalu. Kaj je nam zato, če staroga tako ali tako ukrotimo za nekaj časa, na primer, če ga vtaknemo v kako luknjo, da ne bo nekatere duí videl solnca. Potem bo krotek in obljubil bo marsikaj.“

Mej tem pogovorom je bil trop jezdecev uže precèj daleč odjahal od sodnikove hiše.

Helena, ki je bila zopet pristopila k oknu, spremeljala je jezdece z očima, dokler se niso skrili za oglom.

In še potem je dolgo dolgo slonela na oknu. Pač so morebiti lepe sanje rojile po njeni glavíci, srce je hrepenelo po nečem, po neki sreči, ki ni bila sreča, domišljija si je slikala podobo, lepo podobo! Uboga deklica, ki svetá ne poznaš, ki ga meriš po merilu svojega dobrega srca, ki neizkušena meniš, da v lepi vnanji podobi mora prebivati blaga duša! Zakaj ti ni bilo dano slišati nekaj besedij in kako drugače bi bila sanjarila!

Nikdar se Heleni ni sitnejše zdelo, da pride Simon k njej, kakor ko je slišala v tem hipu za hrbtom njegov glas, ki jej je bil sósebnó zdaj zopern, da-si se je Grniščak gotovo potrudil ogovoriti jo, kar je najlepše znal.

„Kaj ste tako zamaknjeni, Helena?“ vpraša Simon.

„Kaj bi radi?“ pravi Helena ne ravno prav prijazno.

„No, zdaj Vam lahko razložim, kako je bilo in vse. Le tu sédite, malo lepše me pogledite in poslušajte. Oh, ko bi védeli, da me tako zbode, kadar me tako hudobno pogledate — —“

„Pustite me vender zdaj-le“ — pravi deklica nejevoljna — „glava me bolí.“

„Glavíca Vas bolí? Ko bi Vam jaz mogel pomagati, iz srca bi rad. Pa zakaj ob solnci gledate skozi okno? To ni prav, bolní boste še bolj. Res, kò bi Vam mogel pomagati, rad bi. Še svojo zdravo glavo bi Vam

za ta čas posodil in bi Vašo bolečo vzel in prav rad bi trpel, ko bi se dalo zamenjati.“

„Lepo se Vam zahvaljujem za tako zameno. Vaše glave ne bi nosila še po noči ne!“

To je bilo pa Simonu Grniščaku vender preveč. To je bilo zadosti jasno izpovedano, da ga ne mara. Žalosten povesi glavo in ko se mu celó debela solza prikrade v oko, obrne se in gré meni nič tebi nič naravnost iz sobe.

Helena je spoznala, da je nepremišljeno poštenjaka preveč razžalila, zato ga je klicala, naj ne odide takšen, da mu ima še nekaj povedati itd. Ali da-si tudi je bil zdaj njen glas skôraj mehek in nežen, Simon ga ni poslušal, zaprl je duri za seboj in naglo stopal po stopnicah doli. Deklica je slišala, da ga je na stopnicah vabil njen oče, naj ostane do poludne pri njem, pa Grniščak tudi prijatelja svojega in namišljenega očeta ni poslušal.

„Kaj si mu storila?“ vpraša sodnik hčer, stopivši v sobo.

„Ničesa!“ odgovori ona, toda na rudečem lici in povešenem očesi se je bralo, da laže.

Sodnik je nekaj časa molčal, potem pa dejal:

„Helena, Helena, povém ti naravnost, da nisem zadovoljen s tvojim vedênjem proti Simonu. Jaz ti ga ne bom vrival, ali spoštovati ga moraš vsaj, kakor prijatelja mojega. Da-si ti bom pustil svojo voljo v tej stvari, vender ta tvoja volja tudi ne smé biti brez

mej. Za to moram skrbeti kakor oče tvoj, ki bo odgovor dajal o tvoji sreči in nesreči. Prav z nejevoljo sem danes zapazil, da me ne ubogaš. Odzdravila si ónemu potepílnemu in malovrednemu Cirijaniju, da-si sem ti prepovédal, da ga nimaš pogledati.“

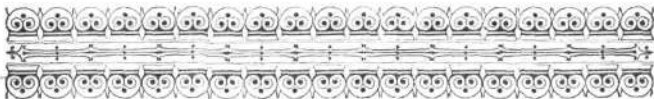
„Kaj morem za to, če me pozdravlja?“ pravi deklica. „In tega tudi ne morete rêci, da je malovreden. Jaz ga ne branim, nimam ga za kaj, ker mi je malo ali nič mari — —“

Nejevolja zbere očetu obrvi vkupe.

„Deklica“ — pravi — „jaz vém, kaj govorim in nikakor ne morem razumeti, kako se upaš popravljati besede moje. Ravno s tem si se izdala. Pa to tí povém, in bodi uverjena, da se bom tudi držal tega, kar pravim: dokleť bo z ednim prstom gibal oče tvoj, dotlé ne boš z le-tém človekom govorila besede. Če zdaj ne spoznaš, da hočem samó tebi, ne sebi, dobro, spoznala boš kasneje.“

Deklico zalijó solze, objame očeta in pravi: „Ne jezite se náme, oče, ničesa ne bom storila, kar bi Vam ne bilo po volji.“

3.

Koliko nas je: eden je Sušnja, Píruh je eden, to sta dva, jaz sem eden, smo trije, Kolček štirje, vsi smo vkupe, kaj nismo? —“

Tako je zvečer ob devetih štel mestni stražnik Bojec svojo kompanijo bojevitih, s strahovitimi sulicami oboroženih móž, ki je stala pred malo leseno hišo ne daleč od vrta, ki je bil za vrtom mestnega sodnika. Bojec je bil dvakrat nižji mož kakor njegovo orožje, uže precèj priletel in grozovito suh. Tudi njegovi tovariši ali podložniki, kakor bi se morebiti pravilneje govorilo, kajti Bojcu je bila danes dana velika oblast, da je zapovedoval svojim neustrašljivim organom mestne varnosti in mirnega spanca, tudi ti so bili precèj sestradani na videz razven gospoda Sušnje, ki je bil — nezvest svojemu vse česti vrednemu imenu — navzlic grbasti svoji postavi vender le nekaj obširnejši čez trebuh, bojè zato, ker ni bil oženjen in je grozno rad jedel.

„Vsi smo, samó Podplátnika ni!“ reče Píruh.

„Pa zakaj ga ni, vprašam jaz!“ — odgovori Bojec s svojim veljavnim glasom. „Ali ne vé, da ga

bom jaz zatožil jutri zjutraj pri gospóski? Zakaj tega ne vé? Kaj bi pa bilo, če pride pet tatov, roparjev, razbojnikov ali hudodelcev? Jaz vprašam, kaj bi bilo, ker smo mi samó štirje?“

„Podplátnik je dejal, da ga zobjé bolé in njegova bábnica je bolna,“ odgovorí Píruh.

„Marsikoga bi zobjé boleli, in marsikje kdo bi ostal pri bábnici domá. Jaz si ga bom zaznamenoval. Ali kaj, če jih pet pride, ali pa šest?“

„Vpitje bomo zagnali, da bodo ljudjé na okna in na vrata prihajali, pa vsi zbežé,“ pravi Kolček.

„Dobro si govoril, Kolček! Vpitje, dà, vpitje! Ali jaz ga bom zaznamenoval! — Kaj je tvoja dolžnost, Kolček? Kaj boš storil, če boš koga videl?“

„Povprašal ga bom, kdo si? in če ni dobro odgovoril, uklenil ga bom,“ odgovorí Kolček.

„In če ti bo utekel?“

„Ujel ga bom!“

„Dobro si povédal! Ti Kolček in ti Sušnja ostaneta tukaj okrog in várujeta. Midva pa gréva nekaj hiš dalje in bova stražila tam okolo Grniščakove hiše. Ako bi se kaj zgodilo, zavpijta he! ho! — in brž sva midva tukaj; če midva kličeva he! ho! pritecita pa vidva.“

Po tem izbornem in poučljivem razgovoru se razidó.

Toda komaj je bil Bojec s Píruhom odšel, začneta se Kolček in Sušnja posvetovati, kam bi se dalo nekoliko

nasloniti, da bi bila noč krajša. Kolček je hotel, da bi se za sodnikovim vrtem malo razkoračil na travo in malo podremal, ali Sušnja je dejal, da bi tam utegnila kaka kačja zvér prilezti in se človeku še v usta skobacati, kar bi imelo zle nastopke, kakor so: bljevanje, gnus do jedí itd. Tako sta torej hrabra stražnika sklenila, da ni na svetu boljega, kakor léci na klopico pri bližnji hiši, ravno nasproti sodnikovega vrta.

Kolček je komaj ležal in uže je po debelo hrkal in spal. Sušnja pa iz dveh razlogov ni mogel zadremati, prvič, ker je bila klopica, na katero se je bil razpotožil, malo preozka za njegov obili životek in se je moral vedno z rokama držati za rob, da ne bi v sanjah pal na tla, drugič pa je bilo to ležišče malo pretrdo zánj. Ko je torej mož videl, da iz spanja ne bo nič, sklonil se je tóliko po konci, da je sedel. Kaka dva pota je prav nevoščljivo pogledal svojega tovariša Kolčka in si mislil, zakaj ta lahko spi, jaz pa ne. Ali kakor za tolažbo mu je prišlo na um, da ima nekaj za deti v usta — ne sicer tobačne pipe, kajti te niso še Ljubljancanje našega časa poznali, ampak — tolsto klobásico. To zatorej mož tiho iz žepa izvleče in ravno tako skrbno odgrizne četrtino, da se ne bi vzbudil tovariš, kajti potem bi mu bil moral po spodobnosti dati nekaj za pokušnjo, katero svojstvo vender Sušnji ni bilo nič posebno priljubljeno. Ne smemo pa menda tudi pozabiti, da je sulico vedno tiščal mej kolenoma in kadar je sapa zašumela, strahoma jenjal zvé-

čiti, če je tudi polno imel založeno, ter tako dolgo poslušal, da je védel, da ni nič. Nekateri po tem privedejejo, da tudi zavoljo tega ni mogel spati, ker ga je bilo malo strah. Mi ne vémo, kako je ta reč.

Kaj je Sušnja zdajci začel strmeti tja ob sodnikovem vrtu in zakaj je zadnji kos klobase hitro pogoltnil, da bi se bil skôraj zadavil?

Videl je prihajati tropo mož v plaščih. Bilo jih je eden, dva, pet jih je! O jej! In ves živ je začel Kolčka drezati v nogi in ga buditi.

„Kolček! vstani, brž vstani! Kolček!“

Ali Kolček je grdo zarenčal v spanji in ni hotel biti tako dober, da bi bil vstal. Še bolj milo ga je jel prositi Sušnja in napósled je vender Kolček vstal, obe roki pomolil od sebe in se razpotegnil vprašujé:

„Kaj ti je li! Kaj mi ne privoščiš edne urice spanca?“

„Poglej, poglej, tam doli! Pet jih prihaja, to niso meščanje. Kaj hočeva?“

„Zavpijva, pa bosta še ónadva semkaj prišla,“ pravi Kolček.

„O, za Boga nikar!“ odgovorí Sušnja. — „Jaz sem slišal, da je ednemu nekaj zaklepetalo kakor meč. In če vpijeva, bodo naju le-ti prej slišali, kakor Bojec in Píruh, in pobijejo naju do smrti. Jaz ja grém poklicat, ti pa čakaj tu!“

„Ti ne moreš nič teči, jaz grém, ti čakaj!“

Rekši Kolček zbeži, Sušnja pak se zmuza tja do vrat in se stisne ob njih, a sulico dene ob sebi. Hotel je potrkat, da bi mu kdo prišel odprét, ali domislil se je takoj, da v tej hiši stanuje samó žena, stara kakor zemlja, z gluho svojo deklo. Torej ni bilo družega pomočka nego vse svetnike in svetnice na pomaganje poklicati in srce ohrabriti. To je Sušnja, moder možanec, tudi storil in hrabrega duhá vzdihnil še molitvico do angelja váruha ter čakal. Kolčka z Bojcem in Píruhom le ni bilo, óni neznani možjé, ki gotovo niso bili meščanje, bližali pa so se bolj in bolj.

Če tudi neradi, vender moramo popustiti svojega Sušnjo za nekaj trenutkov, da se ozremo po možéh, ki so imenovanemu revežu napravili tólik strah. In res, če reč pregledamo kakor je v istini, pet krepkih bradátih in oboroženih korenjakov, Sušnjevo obilost čez život in njegovo negibčnost, katero je na skrivnem tajil, a vender sam gotovo najbolje poznal, njegovo nerodno orožje in še več družega, ne smemo trditi, da je bil ta naš čestiti, nočni čuváj spoštovanege ljubljanskega mesta preveč bojazljiv, temveč moramo si domišljati, kako bi se bil morebiti nas eden tresel, ko bi bil stal na mestu njegovem. In le, če si s to lučjo svétimo, spoznamo, da je mož v tej imenitni noči zaslužil, da bi mu omenjeno mesto in njeno svetoválstvo, ko bi hotelo biti pravično, postavilo spomeník zarad tega, ker se ni od straha zgrudil pri vratih svojih.

Prišli so tuji možjé tja do sodnikovega vrta in se ustavili pri vratih. Eden se je postavil préd-nje in jim je dejal na pol tiho :

„Tukaj hodite gori in doli, po dva in dva, pa vedno pazite, če kdo pride, da ga odpravite. Sósebnó kadar vam bom z vrta dal znamenje, gledite, da ne bo nikogar tukaj, kajti ne bi hotel, da me kdo vidi. Kmalu bom opravil in potem bom skrbel, da doboste pijače za vso noč.“

„Kaj hočemo, če kakóva mestna podgana pride, tistih suhopetih čuvájev?“ vpraša ga eden.

„Najbolje, da jih pustite v miru, kajti premalo nas je in tega tudi ne bi rad imel, da bi se pričkali ž njimi.“

„Ne bojimo se jih pa res ne, če pridejo vsi vkupe — —“

„Ali tega nečem, da bi nastal kakšen tepež. Jaz hodem morebiti še kedaj utegníl hoditi to pot.“

Rekši vzame vodník te družčine nekaj ključev iz žepa in rožljaje izkuša zdaj s tem zdaj z ónim odpreti vrtna vrata. Menda ni odprl noben ključ, ker kmalu jih je mož nejevoljen zopet vtekníl v žep, rekel najmočnejšemu svoje družbe, naj ob plot stopi in mu pomaga do vrha plota. Okobalivši teme, poprime se za vejo češpljevega drevesa, ki je rastlo na vrtu tik plota, opomni še edenkrat tovariše, naj pazijo, in skoči na vrt.

Ostali štirje nekaj časa šepetajo mej seboj, kakor bi se kaj posvetovali, potem se obrneta dva gori, dva doli.

V tem hipu očeta Sušnjo nekaj neslanega ugrizne, ne vém, ali je bila muha, ali kakóv drug mrčes, ki rad nagaja človeku. Nehoté in pozabivši sam sebe se malo pripogne, da bi prepodil sitno živalco. Ali nesreča, ki človeka drevi od zibeli do groba, ta nesreča vrže Sušnjevo sulico po tleh z glasnim tleskom. Oni štirje pri plotu so obstali in gledali, kaj je, Sušnja pa je od straha odprl usta in raztegnil oči in trd kakor kamen pričakoval rečij, ki bodo prišle iz te devete nerodnosti njegove.

In videl je, kako je eden zinil in dejal tovarišu svojemu: „Kaj je tam na óni stráni?“

In óni je dejal: „Kaka sova je, idiva je ogledat in vprašat, zakaj ne gré spat.“

In oba sta se vzdignila in korakala čez prostor na to stran.

Zdaj je veljalo Sušnji, učiniti kaj važnega, da se otmè čast in poštenje, odtegnejo zdravi udje in vsa koža. Sulico pograbit in se moško v bran postaviti — to mu še na um ni prišlo, kdo bi bil tako neumen! Veljalo je marveč poskusiti hitrost in tekavost brzih petá, in to se je zgodilo, kajti kakor konj se spusti čuváj ob hišah v dir.

Tisto uro se je bil Sušnja uvéril, da človek ni tako počasen, kakor si domišlja, če le hoče. Kajti

mislé, da čuje cepetanje preganjalcev za seboj, dirjal je tako, da je bil, predno je védel kako in kaj, pri svojih treh tovariših pod Grniščakovo hišo, ki so tudi stali v pravem božjem strahu, ne vedé, kaj bi.

Vidé Sušnjo pribežati, zastavljali so mu vprašanje za vprašanjem. Ali ta mož je bil tako upehan, da ni mogel odgovoriti prej, predno se ni strahoma trikrat ozrl za seboj, če ga nihče ne podí več, mnogikrat debelo sape potegnil in potem začel oštevati tovariše:

„Vi strahopetci, vi kozé, vi vsi, in ti Bojec! Kaj je bilo treba mene samega tam puščati mej razbojniki, tatovi in tolováji? In ti Kolček, jaz jo bom tebi védel: Kaj ti nisem rekel, kaj te nisem prosil, da še ta dva pripelji tjakaj? In kaj si ti storil! Tukaj stojiš, toda jaz sem moral sam, čisto in golo sam, postaviti se trijem nasproti, kaj pravim, štirim!“

„Kam si pa del sulico?“ vpraša Píruh.

Sušnja jame gledati okolo sebe in še le zdaj zapazi, da je izgubil orožje svoje. Ni za gotovo védel, kje jo je pustil.

„Kaj ne véste, da sem jo prelomil na tri kose, sulico! Na tri kose se je zlomila, pravim, ko sem ga sušil prvega tatú. In potlej sem se umeknil, ki nisem ničesa več v rokah imel.“

„Tako praviš, da so res razbojniki?“ vpraša Bojec.

„Pet jih je, pravim!“ zatrdi Sušnja. — „Eden je šel krast k mestnemu sodniku, drugi pa stojé zadaj za vrtom. Vsi močnî in hudî kakor osé.“

„Za pet ran, kaj nam je početi!“ — vzdihne Bojec. — „Če bo mestni sodnik okraden, službo izgubimo vsi do ednega. Sami jim nismo kos, drugi čuváji pa védi Bog, kje so.“

„Véste kaj, možjé! Pokličimo gospoda Simona Grniščaka, in druge sosede. On je zet mestnega sodnika, gotovo nam bo pomagal. In srčen mož je in tri hlapce ima. Pa jih bomo pregnali in še kaj imena bomo imeli,“ svétuje Kolček.

„Dobro si govoril,“ pravi Bojec in brž gré trkat s svojo sulico na okno gospoda Grniščaka.

„Kdo je?“ zasliši se glas iz hiše.

„Jaz sem, jaz Bojec, mestni stražnik, in Sušnja in Píruh sta pri meni, in Kolček. Tolovaji so pri sodniku. Tóliko jih je kakor trave! Idite nam pomagat in hlapce pokličite.“

Okno se zapre in luč v Grniščakovi izbi je pričala, da je bil ta mož hitro pripraven pomagati, zlasti ker je šlo za varnost in imenje mestnega sodnika, kakor je mislil po poročilu hrabrih nočnih stražnikov. Kmalu je bil s svojimi tremi hlapci oborožen na ulicah.

V tem so bili Bojec in njegova drhal prebudili tudi nekaj družih mestnih sosedov, in precejšnje krdelo se je vzdignilo proti vrtu mestnega sodnika, kjer so bojè stali tatjé.

Simon Grniščak je bil eden mej prvimi, Sušnja in njegovi vrstniki so se pomikali bolj skrbno od zadaj,

nekaj družih pa je šlo na sprednjo stran k sodnikovi hiši, da bi tega gospodarja poklicali in tam prestregli namišljene tatove.

Štirje neznani možje so še stali za plotom sodnikovega vrta, dva vkupe, dva vkupe. Ko so zapazili krdelo, sešli so se naglo na mestu, kjer je prej Sušnja videl petega plot preplezati in eden se je vzel čez plot ter je glasno zazvižgal.

„Hoj! Kdo ste in kaj hodite?“ vpije Bojec oprijemši z obema rokama sulico, da-si tudi je bil mej zadnjimi v krdelu.

„Vi ste hudodelci, udajte se!“ zavpil je nekdo drugi.

Namestu odgovora so vsi štirje izvlekli svoje meče iz nožnic. Simon Grniščak je bil prvi, ki se jim je tóliko približal, da je eden zamahnil nánj, ko ga je pozdravil ne ravno s prijaznim odgovorom.

Kolček se je tedaj tólikanj izkazal, da je s sulico prestregel udarec, tako da se je namesto Grniščaka tuji možak hipoma zvrnil po tleh.

Pa nasprotniki meščanov niso dolgo ostali samó trije, kajti kakor bi bil iz tal vzrastel, izdril je še eden pri njih, ki je malo niže plot preskočil, dolgi svoj meč in tovarišem pomagal iz zadrege. Tega novega je spoznal Simon, kajti brž je obrnil svoje zastarelo, po očetu podedovano orožje proti njemu in vpil:

„Kaj si ti, laški maček?!“

Pa videti je moral Simon takoj, da nasprotniku svojemu ni kos, kajti dobil je vprek komolca desne roke rano, da mu je meč odletel in morebiti bi se mu bila še huja godila, ko se ne bi bilo na vik in krik uže tóliko meščanov steplo tu vkupe, da so neznani ponočnjaki hitro pobegnili, popustivši ranjenca svojega.

Ko so si posvetili in ogledali na tleh ležečega, spoznal ga je nekdo izmej njih in dejal: „To je hlapec našega glavárja!“

Zdajci bi bili morebiti meščanje jezico svojo ohladili nad ubogim možem, tem bolj, ker so bili tudi kaki trije izmej njih v tepeži dobili krvava znamenja svoje hrabrosti, ali po sreči so se odprla vrata pri vrtu in sodnik Sumerek je prišel gledat, kaj pomenja krik in vik. Res, težko bi bil kdo drugi utolažil razjarjeno množico. Na njegovo besedo pak se je kmalu vse mirno razšlo in meščanje so na poti v posteljo ugibovali po dva in dva, česa li so hoteli Averspergovi ljudjé pri mestnem sodniku.

Sodnik je dal ranjenega hlapca in ednega meščana, ki mu je kri tako tekla, da ni mogel sam domóv, nesti v hišo svojo. Simon pak se mu je nepovabljen pridružil in oba gresta v zgoranjo sobo, kjer najdeta Heleno popolnoma opravljeno. Ko sta stopila v izbo, vstala je deklica naglo in nekako bledega lica vprašala, kaj se je zgodilo. Vest očetova in Simonova je, kakor bi se bilo lahko uvidelo, ni mogla do dobrega utolažiti. Še le, ko je iz razgovora slišala, da tega,

ki je ranjen, oče in gospod Grniščak ne poznata, oddehnila se je vidoma malo in je rada slušala očeta, ki jej je velel, naj gré spat. Zdaj še le, ko sta bila samá, primeknil se je Simon sodniku bliže in dejal:

„Kaj meniš, da so bili res tatjé?“

„Jaz ne morem soditi. Hiša je bila zaprta in nikogar nisem čutil. Vender upam, da se bo vse jutri zvédelo. Vsekako pa se oglasim k Averspergu in on naj svoje ljudi tólikanj vzame v strah, da ne bodo meščanov tako čudno nadlegovali kakor nocoj,“ odgovorí sodnik.

„Jaz pa trdim, da ta mož nima nič družega pri tem, kakor da je svoje ljudi za spremljevalce in váruhe posodil malopridnežu, tistemu Lahu Cirijaniju.“

Rudečica je oblila sodnika. Nekaj časa je tiho zrl v tla, potem pa vprašal:

„Ali se ne motiš? Ali si ga videl?“

„Tukaj imaš pričo“ — dejal je Simon in kazal svojo rano na komolci. — „Za zdaj mi je ušel, toda bova uže še prišla vkupe. A lahko noč, moram si to reč obézati.“

Rekši vstane Simon.

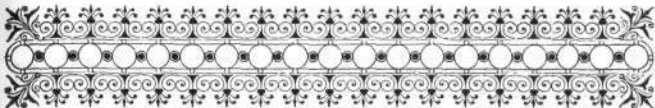
„Stoj še malo!“ — pravi sodnik. — „Kaj meniš, da moja hči v tej reči kaj več vé, kakor je za njo prav in za moje poštenje?“

„Menim, da ne. Pa to boš ti najlaglje sam spregledal. Tudi sem uverjen, da ljudjé reči ne bodo zvé-

deli, kakor je. Vse misli, da so te hoteli okrasti ali kaj takega.“

Potem sta se možá ločila. Simon Grniščak je šel proti domu in se je sam v sebi rotil, da bo prišel še zánj čas maščevanja, Sumerek pak je še dolgo sedel pri luči.

4.

No, káko srečo ste imeli sinoči? Ali ste jo videli, golobíco svojo, in kako ste jej govorili na srce?“

Tako je vprašal Averspergovec drugo jutro, pri zajutruku sedé, prijatelja in gosta svojega, ki je ravno stopil v sobo.

„Slabo srečo sem imel“ — odgovorí óni ter séde njemu nasproti. — „Za Boga in svetega Marka, to je prva ženska, pri kateri mi vedno izpodletuje. Če mi kakóv starec ne pride navskriž, uže me čaka druga nesreča. Ali da naravnost povém, prav to, da se mi vse upira, vzpodbuja me, da ne odjenjam, dokler ne dosežem namena svojega.“

„Kaj pa je bilo sinoči? Ali niste govorili ž njo?“

„Govoril, komaj sem jo bil sklical do okna, zaslišim hrup konci vrta, kjer sem bil pustil svoje spremlevalce. Nekaj teh mestnih mačkov nas je bilo zasledilo, in povém Vam, da je bila reč resnejša, kakor sem si mislil, da bi utegnila biti. Res, jaz nisem verjel, da bi imeli ti ljudjé toliko srca, da bi se nas

lotili. Pet pravili mož sem imel, pa sem se moral vender odtegniti.“

„Kdo je bil z Vami?“

„Dà, tukaj pa ne vém, kako bi Vam odgovoril. Bojim se Vas. Pet Vaših mož sem bil vzel s seboj. Vprašati Vas sinoči uže nisem mogel in mislil sem si, da bi mi gotovo tega ne odrekli, sósebno ker Vas poznám, da po svoji navadni dobroti vsakemu poštenjaku radi pomorete.“

„To ni nič, saj ste menda vse prignali nazaj.“

„Želel bi, da bi Vam mogel pritrditi, ali škoda, da ni tako. Meščanov se je bilo stoplo tóliko, da smo bili v zadregi in eden izmej Vaših, ne vém kako mu uže pravite, ostal je na mestu, bojim se, da mrtev!“

Od jeze se je po tem Jurij s Turjaka zarudel, visoko svojo postavo sklonil s stola in molcé koračil dvakrat po sobi gori in doli.

„Mrtev! — Eden mojih ljudij? Jaz, deželni glavár bi dal meščanom, tem cunjarjem, hlapce svoje pobijati? — Povedite mi, zakaj so Vas prijeli; ali ste Vi začeli?“

„Za tatove so nas imeli, kakor se mi zdí. Tudi menim, da ne vé, razven deklice, živa duša v mestu, po kakem poti sem prav za prav hodil.“

„Uže dobro! Da-si nisem hotel prezgodaj drezati v osír, prihaja mi vender dobro, kakor je prišlo. Lep izgovor imam zdaj in lahko mi bode, mestu malo stopiti na rep.“

Strežaj pride v sobo in naznani, da se je mestni sodnik Sumerek oglasil prosé, naj bi smel govoriti z glavárjem.

„Pripelji ga gori!“

Ko služabnik odide, pravi Turjačan svojemu tovarišu: „Glejte, kakor nalašč in ravno v pravem trenutku mi pride.“

„Véste kaj, midva imava oba opravek s tem sodnikom, vender moj je jako različen od Vašega. Zato mislim, da bode bolje, če jaz odstopim in se vidva v tej reči pomenita sama,“ reče Cirijani.

„Kakor Vas je volja. Lehko se tu v stransko sobo odmaknete in slišali boste, kaj in kako mi bo človek tožil grehe Vaše in moje.“

Ko je bil potem deželni glavár sam, sédel je zopet na stol, popil polno kupo vina in jezno nagrbančil čelo. Nekaj hipov in sodnik je stopil v sobo. Bil je v svoji dolgi sodniški obleki, katera je jako pristovala resnobnemu vedénju, ki je pričalo, da si je mož dobro v svesti svojega čestitljivega poklica in poštenega značaja. Bodi si, da je Aversperg zdajci domislil se, kako nevarnega in modrega nasprotnika svoje in svoje hiše prevzetnosti ima pred seboj, ali pa ga je vodilo neko naravno čustvo, katero vzbuja nehoté spoštovanje do mogočnejšega duha, naj bo to ali óno — vstal je veliko prijaznejši, kakor si je morebiti domišljjal, in šel do srede sobe sodniku naproti. Na vprašanje, česa bi tu želel, pravi sodnik:

„Najprej, milostivi gospod, naj povém, da sem tukaj kakor pooblastenec, ki ne prosi in ne govori záse, ampak za naše staro in čestito mesto.“

„To si lahko mislim; dalje! Povédite, kaj prosi mesto od mene? Sicer je imelo navado od Averspergov terjati in tožiti jih okolo vladárja.“

Sumerek je pač čutil, kam to méri. Ker je v prejšnji pravdi z Averspergi sósebnó on delal za mesto, bodlo ga je nekoliko, da bi tudi tako naravnost dal, kakor je dobil, a premislil si je in dejal samó: „Gospod glavár! mi meščanje za pravico vselej najprej prosimo, zato tudi danes. Mislimo pa po naravni svoji pameti, da pravico tudi terjati ima vsak dovoljenje od Boga, ki je ednako pravičen za vse.“

Deželni glavár se na to glasno zasmeje.

„Kakor še le zdaj vidim, skazilo je ljubljansko mestno ljudstvo iz Vas meniha, kajti če se zeló ne motim, prišli ste mi delat pridigo. Pa da boste videli, da je bil moj učenik sv. vere ravno tako moder, če ne bolj, kakor Vaš, naj Vam povém, da nimamo vsi ljudjé ednakih mislij o pravici. Zdí se mi, da je Bog sam nekatere ljudi više postavil kakor nekatere, da je v četrti zapovedi pokorščino zapovedal, (katere bomo Ljubljančane še le naučili), da ni nikjer dovolil, naj bi se nizko ljudstvo povzdigovalo in še marsikaj, kar Vam bom potlej povedal, kadar boste dobro premislili. Zdaj pa povédite, kaj bi vender radi?“

Sumerek je težko zakrival nejevoljo. Moško je uprl oči v glavárjev obraz, kakor bi se mu nevredno zdelo na zasmehovalne besede odgovarjati, in dejal je mirno: „Gospod, Vas je naš milostni višji gospodar in vojvoda postavil za váruha in namestnika svojega v deželi in sósebno v stolnem njenem mestu. Včerajšnjo noč pa je nekaj Vaših ljudij nepokoj delalo po mestu, eden izmej njih je celó plezal čez zid v zaprto mirno meščansko hišo. Tudi so se naši straži z orožjem v roki ustavljali in tako bi bilo kmalu prišlo do pobojev. Mi meščanje se nadejamo, da se vse to ni zgodilo z Vašo voljo in vednostjo; in da ne bo kaka druga vera mej ljudmi navstala, prosimo Vas, da tiste ljudi kaznujete in v bodoče skrbeti blagovolite, da se več ne kaj ponočni mir.“

„Hem, to je vse?“ pravi Aversperg. — „Le idite in potolažite uboge strahopetce po mestu. Jaz sem bolj skrben zánje in za Vas, kakor si domišljate. Vso to reč sem uže preiskal, pa moram Vam povédati, da je vsa drugačna, nego ste jo razložili Vi. Vsa kriyda pade na Vas in Vaše meščane. Kajti jaz ne vé m, zakaj bi Vaši stražniki mojih s t r a ž n i k o v ne puščali pri miru?“

„Ne zamerite mi, da se predrzнем ugovarjati: prvič ima mesto pravico stražo postavljati in nihče drugi. To je edna naših privilegij, katere nam je vojvoda slovesno potrditi blagovolil, drugič pa si drzнем pristaviti, da, če ljudjé lazijo čez plotove, morajo prej veljati za tatove kakor za stražnike.“

„Tudi tukaj Vas niso prav poučili, ljubi moj gospod sodnik! Kaj morem jaz zato, če eden mladih in živih mladeničev leze k ljubici svoji?“

Sodnik je prebledel. Védel je, kam to kaže, vendar odgovoriti ni mogel. Ali je imela njegova hči kaj pri tem? Kako vé Aversperg to? „K ljubici svoji,“ saj tako je dejal. Ko bi bila za mesto in za njegovo življenje nevarnost, Janez Sumerek bi bil stal mož, meščan krepak in neustrašen. Ko mu je pa prišla le misel o majhni verjetnosti, da njegovo dete, njegova edina ljubezen, ne bi bila take čednosti, kakor si je mislil — tu se je tresel in pozabil.

To je menda zapazil tudi Aversperg, kajti posmehljivo je rekel:

„Ne zamerite, sodnik! Nisem se domislil, da se menim o Vaši hčeri. Lepa deklica res in skôraj vredna, da se plemenitaš ozre po njej.“

„Gospod glavár“ — pravi sodnik jezno — „to so besede, na katere Vam jaz ne odgovarjam. Nisem prišel, da bi se mi poštenje moje — —“

„Uže vé, uže vé, kaj imate na jeziku, pa pustiva to reč in zmeniva se dalje. Vi mi niste vsega povédali. Eden mojih ljudij je ubit sinoči. To boste pač lahko uvideli, da jaz izgubim svojo veljavo in svojo čast, če dovolim, da meščanje moje hlapce brez kazni pobijajo. Zato jaz terjam od Vas, da mi v štiri in dvajsetih urah zvéste in daste tistega meščana, ki je ubil hlapca mojega.“

„Hlapec Vaš“ — odgovori sodnik — „ni ubit, da-si je ranjen tako, da ne vém, ali bo živel. Pri meni je in kar mu more storiti ljubezen bližnjega, uživa v hiši moji. Kadar Vas je volja, pošljite pónj. Sicer pa Vam moram naravnost rêči, da ne vém, kdo ga je ranil, in tudi, ko bi ga védel, ne bode ga mesto izdalo, ker on je bil med nepokojniki in se ni hotel udati na lepo besedo.“

„Če ga v štiri in dvajsetih urah ne izdaste, kdor ga je ranil, potem bom jaz sam kaznoval.“

„Jaz prevzamem vso pregreho tistega na svojo vést, ki se mu je ustavljal in ga ranil.“

„Dobro. Torej bom kaznoval Vas. Pomislite!“

Rekši mu migne, naj odide. Sodnik se malo pokloni in odbajaje reče: „Ne bojim se. Kadar boste prst položili na ljubljanskega sodnika, uvideli boste, kaj je pravica. Število meščanov ni ravno majhno in vsi ti bodo védeli, da imajo še ednega višjega gospodarja, kakor je deželni glavár, tudi kadar Janez Sumerrek ne bo uže več živel in Vi ne.“

Zdaj je bilo na Averspergu, da je izpremenil barvo. Razkačen se je z edno roko teknil zlatega ročnika na bodalu, z drugo kažóč na vrata vpil: „Pes, tam so duri!“

Ko je sodnik zapustil stan glavárjev, šel je naravnost domóv, tam dal poklicati nekoliko starih pa mlajših meščanov, na katere je najbolj upal. Mej poslednjimi je bil tudi naš pošteni Simon, ki se je pred vsemi drugimi rotil in klel, da, dokler bode on živel,

ne bodo vsi plemenitaši nì lasu izpulili iz glave najboljšemu sodniku, kar jih je Ljubljana imela in jih bo. Konec vsega posvetovanja je bil ta, da so se možjé sveto zavezali, stare svoje privilegije proti vsakemu braniti do krvi, tistega, ki je ranil vojaka, ne izdati in ko bi se reči motale na dalje, milostnega vladarja poklicati na razsodbo in pomoč.

Jurij Aversperg pak je précej, ko je sodnik odšel, s kupico vina splahnil jezo, malo sklel se in smijé se klical tovariša svojega iz stranske sobe.

„Kaj pravite, Cirijani, ali ni bila izpóved mej menoj in tem sodnikom prav zanimiva? Saj ste vender vse slišali?“

„Nekoliko, toda iz tega sem presodil, da ste od kraja prav po glavárjevo govorili, proti koncu pa ne po Vaši navadni modrosti. Saj véste, da na svetu moramo biti vsi kolikor tóliko hinavci. Svojih pravih mislij ne smemo vsakemu praviti. Poslednji naslov, ki ste mu ga nateknili, vém da je možá hudo razkačil in to mi boste potrdili, da je eden najnevarnejših Vaših sovražnikov.“

„Kaj! ko bi bil še trikrat nevarnejši, hočem ga ponižati, da bodo on in vsi ljudje ednake vrste védeli, kaj se pravi pravdati z možmí, ki imajo nekaj imena.“

„Ne zamerite mi“ — pravi na to Lah — „če sem prav slišal, žugal Vam je, da se pri vojvodi pritoži in gotovo véste boljše od mene, da ta Ernest meščanstvo

in beraštvo bolj podpira, kakor možé tistega rodú, iz katerega je sam.“

„Vém, in ko bi jaz to babo, Ernesta, dosegel, hotel bi ga poučiti z nožem, česar ne vé. Pa tudi vém, da imam zdaj ravno po njem tóliko oblast, da tega sodnika spravim v kraj, predno bo utegnil drugam poročati, kaj delam.“

„Kaj, zapreti?“ vpraša Cirijani in očí se mu zasveté, kajti nekaj mu je prišlo na misel, ki je ravno njegovim nameram bilo več kakor li prikladno.

„Kaj je, če ga zaprem! Uzrok se bo dobil prav dober.“

„In potlej je njegova hči — — —“

„To Vam mari, meni nič.“

In še dobro dolgo sta se potem ta dva plemenita možá posvetovala, kaj in kako. Kakóvi so bili ti črteži in kako so se jima iztekli, naj čestiti bralec povzame iz naslednjega.

5.

Drugi dan so se zbrali vsi svetovalci v mestni hiši, ki je tačas stala na Starem trgu, in so ukrenili, kadar se zgodí še kaj ednakega, da se nevtegoma pošlje nekaj meščanov do vojvode. Za zdaj pa so zopet bili vsi te misli, nì za dlako udati se krivičnim terjatvam glavárjevim, stare mestne privilegije tudi z orožjem braniti in zvesto varovati čast mestnega sodnika.

Nekaj dnij je preteklo potem. Glavár svojega žuganja ni bil izpolnil, da-si tudi mu mesto ni hotelo izdati možá, ki je bil v boji na ulicah potolkel njegovega hlapca; vse bi se bilo celó pozabilo, ko se ne bi bila tretji dan po mestu razširila novica, da se je po noči število glavárjevih vojnih hlapcev precèj narastlo. Govorili so, da je vse, kar jih je imel na svojem gradu, poklical k sebi v mesto in da so mu jih nekaj posodili tudi prijatelji plemenitaši, mej njimi zlasti Apfaltrerni. Ni čuda torej, da so meščanje malo utihnili, na tihem shajali se, in glave stikaje šepetali in ugibali, kaj se bo napravilo iz tega. Kakor bi hotel

nagajati meščanom, pošiljal je glavár majhna krdela svojih vojakov po ulicah, kakor za stražo. Mestni čuváji so se po Sumerekovem povelji le-tem ogibali in tako je bil več časa pokoj.

Vender je Sumerek védel, da vse to nekaj pomenja in da glavár nekaj namerava. Ni mu bilo neznano, da sósebnó njega črti in da bo on morebiti prvi občutil nejevoljo njegovo. Zatorej je večkrat pomišljal, ali ne bi utegnilo za mesto in zánj biti bolje, ko bi se odpovédal svoji časti in službi. Ni se bal tólikanj zase, dà, ko bi bil sam na svetu, mu ni bilo tudi za življenje veliko, ali imel je skrbeti za blaginjo vsega mesta in mislil je, da bi v teh okoliščih morebiti bolji bil mož, kateremu bi bil Aversperg prijaznejši, imel je — hčer, in kadar je staremu možu prišlo na misel, v kaki nevarnosti bode otrok njegov, želel si je, da ne bi imel sodniške butare, ampak da bi bil nepoznan rokodelec.

Helena je sedela v svoji sobi sama. Deklica ni védela, v kaki skrbi so oče njen in meščanje. Imela je druge misli. Pač je nekaj slišala o nočnem ravsu, a da je ona prvotni uzrok tega, o tem se jej še sanjalo ni. Da je bil tudi on navzočen, mladi tujec, katerega je s pogledom nedolžne prve ljubezni imela za vzor moštva in kreposti, to jo je od kraja nekaj skrbelo. Ko pa je za gotovo zvédela, da se mu ni nič žalega pripetilo, obhajali so jo sladkejši čuti upanja bodočega življenja. Saj je bil mlad in lep, govoril je, kakor more po njenih

mislih govoriti samó mož blago-čutečega srca, bil je celó — plemenitaš in vender je ljubil njo, skromno mestno deklico! Kako nizko si stal ti, vrli Simon Grniščak, ko je devica v svojih sanjarijah primerjala njegova svojstva s tvojimi napakami, prijetno njegovo gibčnost s tvojo nerodnostjo, lepoto njegovo in lepo govorjenje s tvojo vsakdanjostjo. Dà, Bogú bi bil ti potožil, zakaj človek človeka sodi le po zunanjem, zakaj mu ni mogoče s površja doseči do notranjosti.

Bilo je uže dobro pozno po poludne. Večkrat se je Helena ozrla skozi okno, da bi videla, kedaj bode šel oče iz hiše. Vselej je z neko nestrpljivostjo zopet sédla, kako delo v roko vzela in zopet odložila. Napósled je vzela iz nedrija list, na katerem je bilo nekaj malo besedij zapisanih s podpisom: Cirijani. Brala je in zopet brala, poljubovala mrtve črke in oči so jej sijale od veselja.

„Grém!“ — šepetala je — „grém, če tudi oče zvedó. Videti ga moram in hočem. Edna beseda njegova, zagotovilo, da me ima rad, in zopet bom hitela domóv. In če zvedó oče? Naj! Na kolenih jih bom za zamero prosila in če jim povém, kako ga ljubim, ne morejo me zamétati, morajo mi odpustiti.“

V tem hipu zasliši, da se od spodaj odpirajo vrata, naglo skoči na okno. Sodnik, Grniščak in še trije meščanje so šli vènkaj. Od veselja je deklica poskočila.

Brž pokliče svojo strežájko in jej velí, naj jej pomaga obleči se, ker bode šla za trenutek vènkaj na sprehod.

Mrak se je bil ravno storil, ko sta šli dvě ženski skozi vrtna vrata. Obe sta bili tako oblečeni in s tako gostimi naličji zagrnjeni, da ni mogel nihče poznati hčere mestnega sodnika in njene služabnice.

Na poldanski strani ljubljanskega mesta je tačas stalo nekaj drevja ne daleč od ceste, ki drži na dolensko stran. Tam je oborožen možák v zasenčji držal za uzdi dva konja. Prvi je imel široko sedlo in podgrinjalo, na katerem je bil uvezen grb Averspergov. Ne daleč od kónj je na deblu slonel mlad mož v žamet oblečen, z velikim črnim plaščem ogrnen. Levico je naslanjal na dolg meč, z desnico pa je glavo podpiral in premišljal. Kakor bi se hotel iznebiti vseh dvojeb in pomislekov, otrese z glavo in pogleda po poti. Tamkaj vidi visokega moža bližati se.

„Pozno si prišel,“ pravi mož pri deblu, ki ni bil nihče drugi kakor Italijan. —

„Pa ko ne bi bil, bilo bi tudi dobro, zakaj danes je ne bo máčice. Boječe dete to, ne bom ničesa opravil.“

„Zdaj-le v mraku pride. Če res tako blazní in gorí za Vas, dal bi si trideset palic nametati, če je ne bo. A če se nisem motil, bili ste prav v premislekih, predno ste me videli?“

„Kaj meniš, da je vsak brez vestí, kakor ti? Res sem premišljal, ali bi zvršil namen, ali ga ne bi. Kako bom dekle potem zagovoril? In če njen oče reč zvé, morebiti bi še gospodar tvoj Aversperg imel sitnosti.“

„I, dvajset let uže imam njegove hlapce pod seboj, torej ga poznam, da vé, kaj privoli in kaj dela. Zato pravim prvič in tudi po krivem prisežem na to, da Vi babje natore nič ne poznate, če pravite, da se bojite deklice pogovoriti in potolažiti. Jaz Vas bom poučil. V drugič pa rečem, da Aversperg od njenega očeta ne bo imel nobene sitnosti, zakaj — na uho in skrivaj Vam povém — nocoj ga bo dejal v kraj, pod ključ. Ha, ha! kaj ni to kakor nalašč za Vas? Tako je govoriti, da gospod moj ni neumen. On je pisal do vojvode, da so Ljubljanci razkačeni nánj in so mu ubili ednega hlapca. In takoj, danes zjutraj, dobil je odpis, da smé tistega meščana kaznovati, ki je to storil. Mestni sodnik je pa to reč vzel náse in zato bo zaprt in bo kruba stradal in hladil hudobno svojo kri. Ko bi Vi ne bili takóv gospodek, ki, da-si tuje matere sin, vender še rad poštenim ljudem prav po kranjsko privošči pijače — jaz bi bil danes na večer za vse križe in težave navzočen in bi bil videl, kako bodo mestnega sodnika deli v malho. Pa si zopet tako domišljam v stari svoji glavi, morebiti bo tudi pogleda in pripovedovanja vredno, kako boste Vi njegovo hčer vteknili v malho.“

„Môlči! gré!“ pravi Cirijani in ustavi zgovornega tovariša. „Odpravi mi služabnico, tóliko, da jo denem na konja.“ Rekši gré deklici naproti. Od veselja se je deklica tresla, ko jo je prijel za roko.

„Kam me pelješ? Jaz ne grém dalje, mudí se mi domóv, dragi! Moj oče se ne mudé dolgo in za Boga ne bi hotela — —“

„Samó tja do drevja idi z menoj, rožica moja, srce moje! Očeta se pa ne boj, ničesa ti ne bo storil. Saj te vender jaz ljubim neizrečeno, bolj kakor te more oče tvoj, ki je celó preoster.“

„Ne, nikar ne govôri tega!“ dejala je deklica — „ti očeta mojega ne poznaš, on je dober, najboljši oče.“

„Ali ga imaš rajši kakor mene?“

„Tebe in njega!“ pravi Helena in se zarudí — „tebe rajši.“

Mej tem pogovorom sta bila prišla do drevja. Deset korakov stráni sta stala konja. Helenino strežájko je bil Cirijanijev tovariš zadržal, dopovedujé jej nekaj, kar jej je bilo po godi.

„Tudi jaz te imam rajši, kakor deset očetov, srček moj! In če je to res, kar praviš, ali ne bi bila za vedno rajši pri meni, kakor pri očetu.“

Deklica obledi, hoče roko izpuliti iz mladeničeve in pravi: „Ne, brez očetovega dovoljenja.“

„Tega ne bo potreba. Z menoj, lepota moja! Odjahajva kam, kjer bova sama.“

Res je zdaj Helena ugledala, da je strežáj konja pripeljal bliže. Od strmenja in straha ni mogla izpregovoriti. Pogledala je njega, na katerega je tóliko zaupala, kakor bi ga hotela vprašati, ali ni vse šala. Toda pri tem pogledu se jej je videl mladenič ves

drugi in ko je roko iztegnil, da bi jo prijel, sunila ga je stráni in zavpila: „Stráni, malopridnež! Na pomaganje!“

Služabnica je ne daleč stala s tovarišem Lahovim. Na krik svoje gospodarice je hotela teči na pomoč, a njen novi prijatelj jo je tako trdo držal za roko, da je videla, kako je óni mož v črnem plašči gospodično odnesel in na konja posadil in jej ni mogla pomagati, da, celó vpiti ne, ker jej je velikan tiščal usta.

Še le ko je konj z jezdecem in njegovim lepim bremenom oddirjal, izpustí stari vojak služabnico, gré k drugemu konju, zajaha in izgine v mraku.

Jokaje si je služabnica pulila lase, oh čelo bila s pestmi in vpila: „O Jes-Marija, kaj bo, kaj bo, kaj bo!“ Pa vse to ni nič pomagalo, gospodične ni bilo, hudobni ljudjé so jo odvédli.

Napósled se domisli, da je to treba naglo nanznaniti sodniku. On je moder, imeniten mož, otél jo bo, mislila si je in dirjala, kar je mogla, v mesto nazaj.

Revica ni védela, da je sodnika, modrega in imenitnega možá v tem zadela ednaka nesreča, kakor hčer.

Kako je govoriti? Ali ne tako, da je lepa deklica, kakor sama namalana mati božja v šenklavški cerkvi na stráni? Tako je govoriti! Kaj misliš ti, Podplátnik? Zini nam edno, pa še ti, Kolček, edno, da bosta dvé modri besedi. In potlej bom vaju zaznamenoval, dobro bom vaju pohvalil.“

Tako je dejal strážnik Bojec, naslonen na sulico, ko je kaka dva tedna po povédanih dogodkih nekega večera zbrano imel vse svoje kraljestvo od Podplátnika do Sušnje.

„A-ha,“ rekel je oče Podplátnik skozi nos.

„Slabo si se mi odrezal. Píruh, domisli me, da ga bom slabo zaznamenoval. Hči mestnega sodnika se mora bolje pohvaliti. Kaj ni tako govoriti? Je-li, Píruh, dà. Domisli me, da ga bom slabo zaznamenoval, pravim.“

„Bom,“ odgovorí Píruh.

„Bom — kaj je ta beseda — bom, bom. Človek ima jezik, da več govori, kakor samó bom, bom. Še tebe bom zaznamenoval, in te bom! Koliko je to

besedij — bom. Samó edna je, kaj ne Sušnja?“ Rekši upre stražni glavár Bojec svoji mali oči v Sušnjo.

„Samó edna beseda je, in še edna majhna,“ odgovorí ta.

„No, prav si govoril. Edna, in še edna majhna; to je res, to je dobro povédano, prav dobro. Ti si beséden. Tebe imam rad, prav po božjih in cerkvenih zapovedih te imam rad. Ti boš hodil z menoj. Midva sama bova govorila. Kaj ni res, Kolček?“

„Res je, Bojec,“ odgovorí Kolček.

„Dobro si rekel, Kolček! Primojduha, dobro! Mi smo mi, in smo, kar smo, kaj ni res?“

„Res. Naj bo sodnik zaprt ali kar hoče, in njegova hči, kjer hoče, mi smo mi.“

„Dvanajst sto zaznamenovanih! Dobro in res je to. Kaj praviš ti, Kolček, ki si ubrisane glave, kje je hči mestnega sodnika? Kaj praviš? Lepa je bila, to pa to, lepa, kaj ni bila? Pogledal sem jo rad še jaz, ki sem v letih — ne rečem, da bi bil star, tega ne rečem, a lepa je, govôri ti, kakor hočeš. Kaj praviš, kje je?“

„Pes jo védi! Kaj mi mari, in tebi nič mari, in nam vsem nič,“ pravi Kolček.

„To pa jaz vém“ — pravi Podplátnik.

„Podplátnik vé; ali si slišal, Sušnja, Podplátnik vé! Govôri in povédi, kako véš. Jaz bi bil stavil, da je pol tvoje glave prazne, pol s slamo natlačene in pol vrag te poznaj kakóve, potlej še le pol pametne.

In ti bi bil tudi stavil, Sušnja, in ti, Kolček, mi vsi trije. Kako véš? Glejte si, Podplátnik bo še več védel, kakor jaz, Bojec, ki sem mu po višji gospóski za glavo postavljen. Kako véš?“

Čuváj Podplátnik je malo zaničljivo pogledal Bojca in kompanijo ter začel praviti: „Kaj ne véste, da tisti ljudjé, ki na pismo beró, več vedó, kakor mi.“

„Kaj pak da vémo, kaj pak!“ seže mu Bojec v besedo.

„No“ — pravi Podplátnik — „naš glavár ima nekega meniha. Ta zna brati in je še druge naučil; tudi tistega Laha, tistega mladega. Ta je pa nekje dobil bukve, tam noter iz Benedek je dobil bukve, v katerih se tako zapisano bere, da človek lahko samega vraga pokliče; in ta vrag pomaga človeku, da vse stori, kar hoče.“

„Kako se pokliče ta vrag?“ vpraša Bojec.

„Tega niso povédali. Pravijo pa, da je Lah, ki je pri glavárji, nekemu ribiču v Krakovem ukradel črnega mačka, ki je imel belo liso na repu. Tega mačka je nesel za rep ob Ljublanici ednajsto uro po noži. Tam ga je privezal za vrbov grm in drl in mu živo srce vzal iz drobovja. To srce je z neko maščavo mazal in je potlej dal hčeri mestnega sodnika. Zato je pa morala iti ž njim, kamor je hotel.“

„Dobro povédano to, kaj ni res?“ vpraša Bojec.

„Ali prav po postavi,“ odgovorí mu eden.

„Kako si pa ti vse to pozvédel?“ vpraša Podplátnika.

„Kako sem zvédel? Jaz nisem ničesa zvédel. Moja bábnica ima tako napeljano, da ona vse zvé. Moji bábnici je pravila neka sosedá in ta je vso resnico slišála iz ust tiste ženske, ki je služila pri sodnikovi hčeri.“

„Tako je uže vse istina, babe vedó, te imajo dobre nosove. Pa kaj meniš ti, Podplátnik, in mi vsi, kaj menimo, ali je res dežélski glavár zaprl sodnika našega, ali je to prazen glas mej nami, kakor se pravi, kaj menimo? In če menimo, da ga je res, vprašam jaz in mi vsi vprašamo, ali nam to škodi, ali nam ne škodi? In če nas nima kdo soditi, ako vso noč ne čujemo, menim, da nam ne škodi, torej nam ne škodi. Kaj ni res taka postava?“

In nihče ne bi bil Bojcu izgovarjal, ko se ne bi bil Kolček na naglem domislil, da mu je v velikih silah in nadlogah ravno mestni sodnik naklonil to krušno službo; zato je imel v tem hipu tóliko moške vestí, da je dejal: „Véste kaj, to ni tako, kakor si rekel ti, Bojec. Gospod Sumerek je bil pošten mož, na to se jaz trikrat privérim. Dokler je bil on, ni se nikomur v mestu drezalo v očí, da bi on ne bil stopil na nogi. Zdaj pa, kar je on izginil, naj bo uže zaprt ali naj je po svetu šel kakor ubežen Tomaž, ta čas je uže dosti ljubljanskih meščanov pobitih po glavárjevih lju-déh. In Bog védi, če še nas katerega ne čaka kaj ed-

nakega. Zato jaz trdim, da nam škodi, ker mestnega sodnika ni.“

In Bojec, najmodrejši mej njimi, preudaril je hitro: če mestni sodnik pride na sodišče nazaj, utegnil bi zvédeti, da sem jaz tako in tako mislil o njem. Zato je Bojec s suho svojo sivo glavo pokimal, s sulico ob tla trčil in rekel: „Kar Kolčka poznam, zmerom ga imam za dobrega zaznamenanega in za pametnega. Resnico je znil in kdor pravi, da je ni, temu jaz butico ubijem, jaz sam.“

Vém, da bi bili ti hrabri možjé še več zanimljivega ugenili ta večer, da ne bi bili ravno zdaj zagledali trope Averspergovih čuvájev, ki so od tistega poprej omenjenega večera kakor nalašč in mestu kljubujé vsako noč hodili okrog. Bojec in tovariši, miroljubni neškodljivi možički, bali so se kakega prepira z oholimi vojaki, zato so se brž poskrili vsaksebi, kakor piščeta v prosénico pred kragúljem.

Mizávo je gledal mesec skozi gosto meglo na Ljubljano, kakor bi mu malo bilo mari za izvirne te razgovore. Pač ni čuda, kajti če je tudi nam dovoljeno, kar je temà poetov in pravljicarjev pred nami uže storilo, da se tej svetilnici natvezuje vid in sluh, videl in slišal je to kakor vsako noč po daljnem svetu marsikaj, kar ga je morebiti bolj zanimalo. Če se torej ravno tiste noči ž njim vred ozremo še drugam, najdemo nov prizor, novo črto v našo, škoda da le površno sliko.

Na južni strani Ljubljane, kjer zdaj od vlade cesarja Franca semkaj leži rodovitna raván, vleklo se je v prejšnjih časih močvirje, gnezdo navôdnih in močeradnih živalij in izhlapišče nezdravja in pustobe.

Ob vzhodni strani je držala pot proti Ljubljani. Pozno po noči je po tej poti z brzim korakom tekla človeška podoba. Po lehkí in gosti stopinji bi bil gledalec spoznal, da je ženska, ko bi uže tudi ne bil razločil vsega telesa, ki je bilo zavito v dolgo črno haljo, v vojaški plašč, kateri je bil kakor za obrambo proti mrzli mokreči megli tesno potegnen čez glavo.

Kakor bi se hotela oddehniti, postala je pozna popotnica, skrbno ozrla se po bičji in ločji, rastočem po močvirji, in napósled za seboj nazaj. Pri tej priliki je njena roka nekoliko popustila odejo in videl se je mlad bled obraz posebne dekliške lepote.

„Turjak se ne vidi več! O Bog in sveta mati božja, pomagajta mi!“ Rekši se deklica zopet spustí v lehek tek. Pa pot je bila opolzla, sem ter tja celó blatna. Zato jej je stopinja večkrat zastala in čim dalje je bila, tem bolj je jela pešati. Videlo se je, da nežna nožica ni bila vajena dolge poti. Tudi se je pri najmanjšem šumu plaho ozrla in lice jej je vselej še bolj zabledelo.

Uže precěj poti je bila storila. Megla se je vedno bolj zgoščevala, tako da je komaj za dva koraka videla pred seboj. Tudi veše, ki so nad močvirjem ču-

lovito plešé spremljale deklico s svojo čarobno svetlobo in katerih poprej z neko grozo še gledati ni mogla, izginile so zdaj v gosti megli.

Napósled ni mogla več storiti nič koraka. Séde na jarek in vzdihne molitvico do Marije device, naj bi le še edno uro mogla hoditi, da bi prišla do kakega stanovanja. In kakor bi se čutila nekako okrepčano, skloni se zopet po konci in tiplje z nogama dalje. Komaj dvajsetkrat je stopila in uže se jej je zdelo, da hodi dvě uri. Mrzel pot jej oblije hrbet in hotela je léci na tla in čakati dobre ali slabe usode.

V tem hipu zagleda brlečo luč iz megle. Videlo se je, da je prav blizu. Stala je vedno na ednem mestu. Morala je tu stati kaka hiša in upanje, da so tukaj dobri ljudjé, ki jo bodo vzprejeli in morebiti še — preganjalcev oteli, dalo jej je z nova močí, da je rinila dalje. Kmalu je bilo razločiti obrisje male samotne kočé, ki ni stala daleč od poti.

Okence na sprednji stráni je bilo tako visoko, da ni mogla videti, kdo je v hišici, da-si je slišala neki ravs. Vzpela se je kvišku in potrkala. Toda še le, ko se je lastnik prepričal, da je zunaj ženski proseč glas, prišel je na duri in odrinil zapáh.

V borno izbico stopivša je deklica videla razven mladega, visoko in močno vzrastlega človeka, ki jej je odprl, samó še staro ženico, katera je brez vsega pošla sedela na nizki, pol. podrti postelji.

„Prosim vaju v imenu križanega Boga, imejte me čez noč. Jaz sem uboga preganjana ženska brez váruha in brez pomoči,“ prosila je deklica.

Stara žena in sin njen sta čudoma gledala ne- navadno beračico, ki je imela, kakor je bilo videti, zlate zapéstnike in dragoceno obleko pod starim mo- škim plaščem.

„Andrejko!“ — dejala je čez nekaj časa starka svojemu sinu — „povprašaj to lepo gospodično, ali ni s kakega gradú in ako hoče, da jo spremiš domóv.“

Andrejko, atletsk sin stare žene, pak je strmé in z odprtimi usti debelo gledal lepo deklico. Kaj takega svoj živ dan ni še videl in zdelo se mu je, kakor bi se mu sanjalo.

„Čez noč bi rada bila pri nas, mati!“ reče sin.

„Šleva! kje bo pa spala, spremi jo domóv, strah je je. Mene je bilo tudi strah, ko je bil oče tvoj še tako mlad, kakor si ti zdaj. Kje bo spala pri nas? Go- spôda ima mehke postelje. Midva nimava ničesa takega. Na klopi ali na slami je pretrdó.“

Pa dekličina lepota in njene prošnje sò mladega gospodarja tóliko omečile, da je materi prigovarjal in na vso mogočnost ugibal, kako bi se postreglo potnici, da bo dobro. Ali ko je deklica na njiju vprašanje po vrhu razložila, da ni iz nobenega gradú v okolici domá ampak iz mesta, da je bila ujetnica hudobnih ljudij na Turjaku, prestrašilo je to starko zopet tako, da je še bolj odvijala, rekši: „Gospodje iz Tur-

jaka so hudi gospodje. Če zvedó, da sva midva Vam pomagala uiti jim, hišo nama požgó, kravo iz hleva izvlečejo in naju poženo po svetu. Kakor pravite, so Vam morebiti uže zdaj na sledu in Bog sam nas váruj, ko bi Vas zalótili tukaj.“

„Dva naj le prideta ali pa trije“ — odgovorí sin. — „Jutri ne bodo imeli kam kosila devati, jaz bom vsakega razparal, kdor bo stopil na naš prag, mati!“

Tako je bilo napósled ukreneno, da tujka ostane.

Ali komaj sta jej mati in sin za silo postlala, ko se zasliši zunaj klopotanje konjskih kopit in précej potem je nekdo na vrata nabijal in svetilnica je sijala skozi okno v kočó.

Andrejko je hotel sneti sekiro izza trama, pa mati, ki se je bala zánj bolj kakor za hčer druge neznane matere, branila mu je na vse kriplje. Tudi deklica, ki je bila za prvega pol v nesvesti bleda sédla na začrnelo klop, stopila je zdaj mej mladeniča in duri ter dejala: „Poslušaj mater, pomagati mi ne moreš. Naj mi Bog pomaga, tebi pa naj bo dobro za blagosrénost tvojo.“

„Le pustite me, in videli boste, koliko se jih bojim. Vi se pa skrijte, tja pod klop, jaz Vas zagrnem. Kdor bo hotel kaj vohati po hiši, temu ubijem glavo in Bog mi odpústi greh.“

Starka je v tem pri poslednjem oknu malo pomolila glavo vènkaj. Bodi si, da je bilo pretemno, ali da

ni uže dobro videla, izmej treh mož, ki so stali pred hišo, zapazila je v naglici samó ednega, ki je s sve-tilnico v roki trkal na vrata.

„Eden sam je, morebiti ga odpraviš z lepa, An-drejko! Ali váruj se ga in nič žalega mu ne stóri,“ pravi mati.

„Vi ste neumna žena, mati,“ reče sin in ob ed-nem z nekakim čudnim glasom zarohni skozi okence ter pokaže sekiro. V hipu se je pri drugem okenci videl moški obraz, ki je gledal v kočó. Videla ga je samó deklica, pa zavpila je na glas. Takoj potem je pristopila k mlademu domačinu in dejala: „Stoj, po-magati mi ne moreš, to vé m. Ali večjo dobroto, nego da bi me zastonj branil, storiš mi, če to-le pismo neseš v mesto in oddaš trgovcu Simonu Grniščaku. Reci, da mu to pošilja h či mestnega sodnika.“

Četrťinko ure pozneje so trije jezdeci drevili od kočé proti južni stráni, od koder je bila prišla uboga ujet-nica. Prvi je imel pred seboj na konji nesvestno de-klíco, bil je Cirijani.

7.

Meščanje ljubljanski niso védeli, kam je sodnik na naglem izginil. Kajti da-si se je bil hitro zagnal glas, da ga je deželni glavár zaprl, raznesli so vender glavárjevi ljudjé kmalu drugo novico, ki je pravila, da je mož sam pobegnil, le da bi se odtegnil glavárju, ki je imel piko nánj; dà, celó glavár sam je očitno govoril, da ne vé zánj, da bi ga pa hotel kaznovati zarad prikrivanja pobojnika njegovega hlapca. Ta poslednja novica se je nekaterim zdela tólikanj verjetnejša, ker tudi hčere ni bilo v mestu. Res se je védelo, da je Cirijani, ki je bil poslednji čas pri Averspergovih, odpeljal deklico. Ali védelo se je tudi, da je bil ta Italijan poprej z mestnim sodnikom znan, da ga v zadnjih časih ni več videti pri glavárji in tako so sklenili nekateri, da je bilo to odpeljevanje samó prevara sodnikova, ki je potem sam laglje se umeknil.

Drugi pa, ki so glavárja poznali natančneje, sodili so, da v vsej tej reči tičí vender le več, kakor se je videlo. Mej temi je bil tudi Simon Grniščak. Večkrat je ta mož izkušal nekaj veljavnejših svojih vrst-

nikov napraviti, da bi naravnost in očito stopili pred glavárja in ga obdolžili. Pa kakor vselej, tako so bili tudi tačas ljudje oprezni in strašljivi. Da-si mu jih je veliko pritrnilo, da bi bilo to dobro in prav, bali so se vendar vsak záse, menili so, da jim primanjkuje dokazov, in so ukrenili, naj se reč še odloži, dokler od te ali óne strani ne posveti luč. Da so tega vsi želeli, to je gotovo. Glavár ni namreč nikakor pokazal želje meščanom se prikupiti, temveč od dné do dné so ga sovražili bolj, ker je neusmiljeno porabljal najmanjše uzroke, da je, kakor letopisec pravi: „divjal mej meščani ljubljanskimi s smrtjo in pobojem.“ To pa tem lože, ker mesto ni imelo samostojnega sodnika in se ga še izvoliti ni upalo.

Zdajci pak so se reči izpreobrile na tóliko, da so vsaj nekateri dobili skazano to, kar se jim je prej zdelo najverjetnejše.

Trgovec Simon Grniščak je namreč neko jutro dobil drobno pisemce, katero mu je prinesel mlad kmet. Hitro je spoznal, da so to črte znane roke — hčere mestnega sodnika. Pisano je bilo samó malo besedij in nerazločno, ker je bil listič star in razvaljan, vendar je Simon razbral besede: „Moj oče je v glavárjevi hiši v ječi. Mene ujetnico držé na Turjaku. Pomagajte očetu, odpustite mi mojo nekdanjo nehvaležnost; če se še kedaj vrnejo časi prejšnjim ednaki, ne bo za očetom človeka na svetu, kateremu bi bila več dolžna in več storiti pripravljena, kakor Vam.“

Zdaj je imel trgovec dokaz v roki in nemudoma se je prijel dela. Še tisti dan je védelo vse mesto, da mestni sodnik Sumerek ni pobegnil, temveč da ga ima glavár zaprtega. Meščanje so bili srditi. Tam pa tam se jih je zbiralo po gručah in posvetávalo, kako bi se dalo pomagati. Glavárjevi ljudjé so zapazili, da je večina meščanov oboroženih, da vsi gledajo nekako potuhneno in temno. Tudi pretenja in rotenja je bilo slišati. Vender vse popoldne je bilo še ljudstvo tiho. Čakali so meščanje, kaj bodo povédali prvaki njihovi, ki so šli h glavárju.

Ko so pa ti prišli in povédali, kako Aversperg tají, da je čestite možé skôraj z grdo odgnal, bil je upor gotov in se je začel s tem, da so rokodelci in kmetje zapodili nekoliko glavárjevih hlapcev. S krikom in vikom so se zbirali pred mestno hišo z raznovrstnim orožjem. Od trenutka do trenutka je narastala drhal, hrum in hrup je bil vedno večji. Napósled se vsa truma vzdigne proti glavárjevi hiši.

Tam je bil Aversperg v hitrici zbral nekoliko svojih ljudij. A spoznal je brž, da se kakemu upor, kakor mu je žugal ravno zdaj, v tem hipu ne bi mogel ustavljati, kajti mnogo poprej zbranih hlapcev je bil ravno poprejšnji dan poslal na graščíno svojo v Turjak. Nasproti pak je uvidel, da je velika nevarnost zánj, če ga razkačeni meščanje dobodo v roke.

V skrbi torej je koračil mož po sobi gori in doli ko mu eden služabnih ljudij naznani, da se valí ve-

lika drhal. Ukaže, naj se vsa vrata zapró, in naj bodo hlapeci pripravljani, pa samó za brambo.

Potem vzame ključ in pravi sam v sebi: „Zdaj mi utegne pomagati samó on.“

Rekši koraka čez mostovže tja do zadnjega kota, kjer so bile samotne duri. Ko odklene, stopi v malo stanico, ki je imela samó edno okence, premreženo z gostim železjem. Pri borni mizici je sedel precēj póstaren mož, bled in upadel, ter podpiral glavo. Ni bilo lahko spoznati — Sumereka — mestnega sodnika.

„Dober dan!“ ogovori ga Aversperg in zapre duri za seboj.

„Tega mi Vi ne voščite iz srca, zatoorej se Vam ne bom zahvalil,“ pravi sodnik. „Ujetniku ni noben dan srečen, najmenj pa bi ga smel s tem prijaznim odgovorom hinavsko nadlegovati tisti, ki ga brez pravice ima v zapóru.“

„Zapôra se lahko iznebite to uro, ako Vas je volja. Neko malenkost mi boste obljubili.“

Sodnik ga srpo pogleda. „Kaj Vam hočem obljubiti.“

„Samó to, da se ne boste nad menoj maščevali, da ostane tiho, kar je bilo mej nama, in da ljudi svoje spravite v red.“

Nehoté se je Sumerek nasmehni! in obšla ga je samodopadljiva misel, da se je plemenitaš visoke rodovine, njegov največji sovražnik ponižal pred njim. Takoj pa je premagala njegova boljša natora in dejal

je: „Gospod glavár, jaz sem kristjan. Maščeval me bo drugi, višji gospod, sam se ne bom. Jaz Vam sam rad odpuščam. Vender govorili ste še drugo besedo, naj svoje ljudi spravim v red, kaj ste hoteli povédati s tem?“

Zdaj je bil slišati krik in ropot. Meščanje so už nabijali na vrata.

„Kaj pomenja to? Orožje sem slišal!“ pravi sodnik. — „Vém, vidim, v najhujši sili ste prišli k meni. Mesto je oboroženo proti Vam! Ali ni res tako? Bojim se, da imajo ljudjé uzroke, zakaj prestopajo ójnice. Bojim se pa tudi, da Vam ne bi mogel pomagati.“

„Ti lahko pomagaš, mož, in moraš. Če ne, nabrusil bom jaz svoj meč v krvi tvoji; potem bo rajši klal pse tvoje vrste tu doli.“

Sodnik mirno séde na stol nazaj in pravi: „Tukaj sem, star, siv in brez brambe. Poríni, usmrti me! Prav po svoje boš storil.“

Toda namesto v sodnika, porine glavár meč v nožnico nazaj, in kakor bi se nekaj družega premislil, razvedrí se mu čelo, stopi dva koraka stráni in pravi: „Meščan, tudi tvoja hči je v oblasti moji. Stóri, kar ti velim, in obetam ti na viteško svoje poštenje, da jo doboš nazaj.“

Sodnik je izpremenil barvo. Tresel se je, ko je vstal po konci, in pogleda njegovega bi se bil vsak drugi prestrašil.

„Tudi hči moja! Moj otrok! Kje ga imaš?“

„Prisegel sem, da jo doboš nazaj, prisezi ti, kar ti velim, brž, sicer je prepozno.“

„Prisezam na Boga, na vzveličanje svoje, a daj mi otroka, nepokvarjenega, poštenega!“ — izgovoril je sodnik in v hipu je glavár odprl duri in odvédel starega možá.

Zdajci se mej krdelom na ulicah prikaže visok mož, nihče ni védel, kedaj in od kod je prišel. Glas je šel od ust do ust: „Sodnik, sodnik!“ in kakor bi mignil, potihne divji hrum.

„Meščanje“ — govoril je sodnik — „če sem kedaj prav govoril in delal za vas, če ste kedaj slušali moj svet in mojo besedo, slušajte me zdaj. Naj se vsak izmej vas mirno vrne domóv! Ne smemo si sami pravice delati, temveč pustimo to Bogú in tistim, katere je postavil on.“

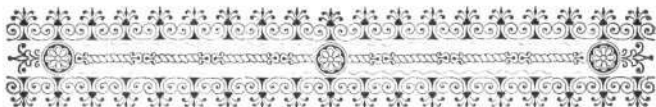
Dalje Sumerek ni mogel glasno govoriti. Simon Grniščak se je prerinil do njega. „Pomagaj, da sprava ljudi domóv, če nečeš prijatelja svojega zakopati v zgodnji grob in izdati hčer njegovo,“ dejal mu je tiho sodnik.

Če tudi ni bilo lahko delo, utolažiti razkačene ljudi, imela sta vender ta dva moža tóliko veljave, da se je v kratkem času razkropila drhal. Ko se je storila noč, stala je še tam pa tam pred hišami kaka razstavka meščanov, ki so kleli glavárja in ukrepali, kaj se bo iz tega naredilo, ali pa ugibali, kje je bil

mestni sodnik, kako je na hip prišel mej ljúdi in zakaj pač ni pustil, da bi bili glavárja pregnali ali potolkli.

Sodnik in nekaj veljakov pa je imelo druge pomenke ob istem času v Simonovi hiši. Sumerek se je čestni svoji službi odpovedal za ta čas, kar bode Aversperg glavár, in se ni nič udeleževal posvetovanj, kaj bi mesto storilo nasproti mogočnemu svojemu zatiralcu. Nihče ni védel uzroka Sumerekovega ravnanja razven Grniščaka, kateri je bil izvoljen začasnim mestnim sodnikom. Ob ednem pa je bilo tudi skleneno, da mesto pošlje na tihem tri veljavnejše meščane do vladárja vojvode Ernesta, kateri naj bi mu potožili, kako dela novi glavár.

8.

Aversperg ni mogel pozabiti, kako se je bil poslednji čas ponižal ne samó pred Sumerekom, ampak pred vsemi meščani. Mislil je torej, kako bi se dal izbrisati ta navidezni madež. Pokazalo se je bilo, da je preslab, da bi za vselej ukrotil svoje podložnike. Zato se je zdaj trudil kolikor môči zopet utrditi se, nabiral večje število vojníkov okrog sebe in se preselil iz svoje hiše sredi mesta na utrjeni ljubljanski grad. Sicer pa je na vsak način izkušal razdražiti meščane še v drugoč, da bi jim pri družem uporu pokazal svojo moč, katere pri prvem ni mogel. Zapiral je iz malih uzrokov mestne ljudi, prisvajal si kakor poprej sodstvo in na smrt obsodil zdaj tega zdaj ónega. Večkrat bi se bilo ondanjšnje dejanje ponavljalo, pa vodníki mestni so na vso moč vsako ednako početje ustavljali, obetaje si, da kmalu pride poslanstvo od vojvode nazaj, in potem se zgodí pravica in pride pomoč.

Kar se tiče glavárjevega vedénja Sumereku nasproti, bilo je od tistega dné drugačno. Res je Aver-

sperg po svoji misli imel uzrok, sovražiti ga bolj kakor vsakega družega, toda dal mu je bil pošteno svojo besedo, in da-si je napečno razumel človeštvo in njegove natorne pravice, držal se je vender, kakor ves njegov čas, vere in verskih rečij, torej tudi prisege svoje. Zatorej ga je pustil na miru in je bil trdno namenjen, izpolniti tudi drugi del svoje obljube, namreč hčer mestnega sodnika iz Cirijanijeve oblasti poslati očetu nazaj.

Nekega popoldne so se bližali trije možjé na konjih grádu Turjaku, Aversperg sam, Sumerek in Grniščak. Danes je imel stari sodnik zopet videti svojo hčer. Pa nikakor ni mogel biti vesel; zamišljen je sedel na konji, in ker nekaj potov ni odgovarjal Simonu, umolknil je tudi ta. Grof pak je bil previsok, da bi se bil menil s tem ali ónim plebejcem. Edino, kar jima je povédal od Ljubljane do Turjaka, bilo je to, da, kadar se oprostí svoje obljube in oddá deklico očetu, bode govoril še z obema; zdaj pak se jima ni ničesa bati.

Ko so prišli v grad, ugledala sta meščana dobro znanega človeka, Cirijanija, kateri je strmé gledal, kako je to, da Aversperg prihaja v družbi teh dveh móž.

„Povéjte temu malovrednežu, gospod glavár!“ — dejal je Simon — „dà, če je še kaj možá v njem, naj se meni zgласí, kadar ga je volja. Jaz bi rad ž njim govoril edno besedo.“

Glavár ni odgovoril meščanu ničesa, ampak poklical je Laha na stran in mu dejal:

„Prijatelj moj, danes morate Vi záme nekaj darovati.“

„Ničesa Vam ne bi mogel odreči, vesel sem, če se Vam morem izkazati hvaležnega. Morebiti hočete, da shranim Vaša tovariša?“ vpraša Cirijani.

„Ne, temveč deklico svojo morate dati očetu nazaj.“

Italijan je povesil oči in umolknil. Takoj pa mu je strast zavrela vročo južno kri, stisnil je pest in dejal:

„Térjajte, da življenje svoje zastavim za Vas, in bom je. Tega pa ne zahtevajte, sósebnó zdaj ne. Brez nje ne morem in nečem živeti. Dva dni in še pozneje, ko sem jo pripeljal sèmkaj, dal bi jo bil nazaj; zdaj se mi zdí, da je malo voljnèja, zdaj ne morem.“ Takóv odgovor je plemenitaša Aversperga tudi razsrdil. Zaničljivo je pogledal Cirijanija in dejal:

„Véste Vi, da sem jaz voljo svojo do dejanja do-gnal uže drugačnim možem nasproti, kakor ste Vi? Zapomnite si dobro, da imam jaz Vam zapovedovati, ne Vi meni. Vsak berač se prevzame, kadar se nasíti, tako tudi Vi. To je pa zarad tega, ker ste pozabili, da ste prišli k meni čisto z golo mošnjo ter niste prinesli ničesa, razven kar ste imeli na sebi in suhotno kljuse pod seboj.“

„Tudi pošten meč in poštene rodovine ime in če hočete krepko roko, ki zna odgovarjati na ednake besede, kakor so Vaše,“ pravi Italijan.

„Bomo videli,“ odgovorí grof in odide.

Znano je, da malokatero očitanje človeka, ki ima še nekaj časti v sebi, tólikanj speče, kakor če se v oči vrže beraštvo in se mu še našteva kaj in koliko dobrega je po nevrednem užil od nas.

Lehko se torej razsodi, kako je bilo Cirijaniju v tem hipu, ki je uže po natori bil burne in nagle krvi, poleg tega pak je živel še v ónem času, ko je svet vsako malo resnično ali namišljeno razžalitev menil popraviti in maščevati samó s krvjo.

Gospodar Turjaški je pač védel, da bi njegov gost njemu navzlic kaj poskušal. Da bi morebiti z deklico ne pobegnil, ukazal je dvema služabnikoma postaviti se pred duri tiste stanice, kjer je bivala hči mestnega sodnika, in jima ostro zapovédal, nikogar izpustiti. Potem je šel zopet k meščanoma.

Morebiti da bi poslednjima razkazal nekaj bogastva svojega, zapovédal je bil uže prej pogostiti meščana. Toda stari sodnik se ni ničesa hotel tekniti, dokler ne bi videl hčere.

Zatorej ja je védel glavár, brž ko je prišel nazaj, po stopnicah navzgor do sobe dekličine. Ko so stopili v stanico, stala je deklica v sredi, belo oblečena in obrnena proti vratom. Za roko jo je držal Cirijani. Ko je očeta zagledala na pragu, vzkliknila je od veselja, hotela s silo izpuliti se Cirijaniju, a ta jo je trdno držal. Ravno ko je izgovorila besedo „oče“, izvleče Italijan nož in zavpije z divjim krikom:

„Nihče te žive ne bo vzел meni, tudi vsi grofi Averspergi ne!“

Rekši jo zabode v srce.

Stari sodnik ni črhnil besedice, kri mu je šla z lica, naslonil se je na zid, zdrsnil in omedlel na tla.

Tudi grofa je naglo hudodelstvo tako prevzelo, da sprva ni védel, kaj storiti.

Poštenjaka Simona je sicer tudi osupnilo, a ne tóliko, da bi si ne bil v svesti, kaj je potreba po njegovi najboljši pameti. Predno je mogel Cirijani uskočiti, bil je Simonov kratki meščanski meč v trdno vajeni roki. Boj je bil kratek. Lah se s svojim nožem ni mogel braniti. Kmalu se je zvrnil.

Dve duši sta šli skôraj ob ednem pred sodni stol odgovor dajat. Pač se je edna lože odgovarjala od druge. V trenutku je bila soba polna služabnikov, ki so strmé gledali, kaj to pomenja.

Tudi gospodar je bil v tem reč premislil po svoje. Ukazal je hlapcem, naj starega sodnika in njegovo mrtvo hčer spravijo v mesto. Grniščaka pa je zapovedal zapreti, rekoč, da v hiši njegovi nima nihče pravice, koga kaznovati, nego li on sam in njegovi bratje.

Zastonj se je Simon izgovarjal, da je tudi njemu obljubljena varnost, zastonj se je hlapcem srdito branil po medvedje, polomili so ga do tal in moral je ostati v zapóru.

Mej tistimi dnevi, ob katerih je Ljubljana, osredk lepe kranjske dežele, vladujočega svojega vojvoda pozdravila z gromovitim veseljem, šteje se tudi pepelnična sreda leta 1423. Ta dan je bil Ernest sam prišel v Ljubljano, da bi mestu zopet povrnil mir in pokoj.

Takoj je bil zaslišal od poslancev mestnih, kako deželni glavár Aversperg pod nogi meče sveto pravico, poslal in sklical je bil v Ljubljano več veljavnih móž, svetnega in duhovskega stanú, ki so imeli nalogo, Averspergove pregrehe preiskovati in če se uresniči, kar tožijo meščanje, ostro soditi ga.

Da-si so ga ne samó njegovi sorodniki podpirali in zagovarjali, temveč tudi večina kranjskega višjega plemstva, bil je vender odstavljen in obsojen na smrt.

Ko je torej na omenjeni dan vojvoda sam prišel v Ljubljano, da bi razjarjene meščane potolažil in deželi postavil družega glavárja, ponudila se je bratoma obsojenca, Herbartu in Leopoldu Averspergu, prilika, na čelu velike množine sorodnikov in prijateljev prositi pomiloščenja. Vojvoda se je najbrž tudi bal zameriti se tem mogočnim možem, zato se jim ni upal odbiti prošnje. Tako je Jurij odšel zasluženi kazni, če ni bilo tóliko ponižanje za prevzetnega in ošabnega grofa uže kazni dovolj.

Na mesto njegovo je bil za deželnega glavárja izvoljen Ulrik Šenk z Ostrovice, s katerim so bili menda Ljubljančanje zadovoljnejši, ker zgodovina ničesa slabega ne vé o njem.

Sumerek, ki je bil pri sodbi proti Averspergu eden najglavnejših tožnikov in prič, ni dolgo živel. Šel je kmalu za hčerjo, poprej pak je še videl, da je bil na mesto njegovo za sodnika izvoljen njegov prijatelj Simon Grniščak, ki je bil še pred sodbo izpuščen iz zapóra. Ker prve neveste, katero si je izbral, ni mogel dobiti, ostal je žive dni zvest svetemu pismu, ki pravi, da je „bolje, če človek ostane tako“. —

II.

Nemški válpet.

Povest.

(„Slovenski Glasnik,“ 1867.)

1.

Drúščine res nisem imel posebne, kaj bi dejal, še doberšne ne, óno jesen, ko sem nekega popoludne na ploščati skali v hosti sedel z Blažem Pumprehtom, c. k. pisárjem. Pa da-si je v tem poslednjem stavku tako poštena resnica povédana, da bi pred vsako sodnijo z mirno vestjo tri prste vzdignil zánjo in se odpovédal vsemu dobremu, bati se je vender, da ne bi Blaž Pumpreht zvédel, kaj se očito piše o njem. Blaž Pumpreht pak je preveč realen mož, da bi bral tega ali ónega jezika povesti. To in zapanje, da mu ne bo nobeden tistih bralcev, ki ga poznajo osebno, ničesa povédal, kako sem ga obiral, — to me tolaži in še edenkrat ponavljam: prav dolgočasen tovariš je bil ta Blaž Pumpreht. Ves božji dan skôraj sva vsak z edno puško lazila po hosti in ves ta čas mi je sitni Pumpreht pravil — stoj! zdí se mi, da še povédati ne smem, kaj mi je pravil, kajti bere se v svetem pismu: gorjé mu, po komer pride pohujšanje. Ali saj véste, da je človek, kadar nima boljšega, zadovoljen z vsem, kar Bog dá. Tega bi se pa vender

počleg vsega družega natolcevanja ne upal izreči, da Pumprehta ni Bog dal, zakaj njegova mati, če še živi, bi me potem za lažnika in védi ga Bog še za koga obdolžila.

Vender mi vest ne dá drugače, da to obiranje cesarskega pisáča vsaj s tem malo popravim, da z vso resnobo povém: Blaž Pumpreht je imel počleg družih skritih dobrih svojstev še edno vidno, namreč polno čutaro vina, katero sva — kakor lisíca in lisják v narodni pesni — pila oba vkupe. Tudi pol hleba, dve klobasi in tri glavíce česna sem videl priromati iz Pumprehtove torbe na dan, katera jedila je Blaž z veliko lakoto trl in zlasti, kar se tiče česna, trdil, da sicer vé, kako nesloveča in kmetska jed je to, da se pa njemu prav priléga. Jaz pak sem mu dokazoval, da je bilo česen jesti res v nekdanjih starih časih nesloveče opravilo, da pa denašnji svet úže drugače sodi o tem, sósebnó od kar je tam v španski deželi živela in hodila bosonoga gospodična, neprimerljivo lepa Dulcineja iz Toboze, slavna ljubica hrabrega viteza žalostne postave, Don Kišota, katera je česen imela posebno v čislih, če ne laže njen zgodopisec.

Ko sva se torej s Pumprehtom tako pogovarjala o česnu, prav tako kakor se govori mej možmí, približa se nama tretji mož. Ne vé m úže več, ali sva bila tako zadolbena v svoj pogovor, ali je mož tako tiho prišvedral po stezi, ki je držala mimo, domislim se pa še, da ga nisva poprej videla, kakor da je naju

ogovoril: „Prosim za dar božji, bodem molil za duše v vicah.“

Uže ta prošnja je naznanjala vsakdanjega berača. Bil je star, porasten in sivolas mož drobnega, zeló nabračnega obraza in velikih še vedno živih očij. Hodil je ob kljukasti palici in je bil še precèj snažno opravljen.

„Daj mu tisto vino, kar ga je še v čutari, daj! Saj ga imava uže dovolj za zdaj,“ pravim Blažu Pumprehtu.

Ali on odkima z glavo, poželjivo ogleduje čutaro in pravi: „Škoda ga je. Glavíco česna vam dam, mož, nátè!“

Berač je zmajal z glavo, kakor prej Pumpreht, zaničljivo ustna nategnil na smeh in dejal: „Česen sam na sebi peče v jezik in je trd, jaz pa nimam zób.“

„Daj mu malo kruha in tisto kapljo vina,“ pravim.

„Ničesa“ — odgovorí Pumpreht ter ogleda čutaro. — „Še ga je za tri debele požirke. — Pa dam ga Vam, mož málhar, ako česen sneste poprej.“

Berač suče tisti česen po roki in ga ogleduje okolo in okolo. Videlo se mu je, da bi rad vino zaslúžil, pa bal se je ugrizniti.

„Dal bom še kos kruha po vrhu, mož, snejte tisto,“ reče Pumpreht, kateremu je, kakor se je videlo, beračeva zadrega delala veliko veselje.

Po kratkem premisleku starec séde nama náspoti in jezno začne česen lupiti in griziti. Menda ga je jako v jezik pekel, kajti kislo se je držal, solze so mu večkrat stopile v očí in zdaj pa zdaj je zamižal

in stresnil se, tako da se mi je revež res smilil. Ali gospod Pumphreht se ni dal preprostiti, da bi bil prej vino dal in kruh. Neusmiljeno se je smijal trudu starega moža, tako da sem bil uže jezen. „Kako vender more človek o tem imeti veselje, da starega berača muči,“ mislil sem si.

Starec je bil uničil polovico pekočega darú s trudom in težavo, drugo polovico pa je z obupnim pogledom držal v roki in bolj tiho dejal: „Ne bo šel!“

V tem hipu je Blaž Pumphreht kaka dva streljája od nas v dolini zagledal lepo deklico, ki je bila prišla detelje kosit. Ker je bil ves mrtev na ženske, pozabil je v hitrici mene, berača, vina in česna ter je zdirjal proti polju, kakor bi ga podilo devet biričev.

„Vrzíte česen stráni pa izpíjte to,“ pravim beraču.

Mož hlastno prime kruh in vino. Videlo se je, da se je prvi in drugi oddušek starcu kaj prilegel, zakaj précej je bil nekaj bolj ugibičen in očí so mu prihajale svetlejšje. Primeknil se je bliže k mojemu kámenu in dejal: „Ta gospod je še ves neumen. Komaj je bábnico zagledal, uže je tekel k nji. Ne vé, kaj je ta svet, kakor jaz nisem védel. Ko sem bil jaz mlad, bil sem ravno tako neumen. Mislil sem, da je vse, kar vidim, dekle moje. Zdaj pa ko sem star, mislim, da je vse, kar vidim, skorja kruha. Ali zakaj tekam za kruhom? Samó zato, da bi si ohranil to ubogo življenje, ki ni trhle jarmovke vredno in pusto, kakor bi za svinje v málin napravil v raztrgano vrečo.

Vidite, vsi smo neumni, mladci in starci. Kaj menite, da bi meni treba bilo zdaj-le za to kapljo vina in ta kruh — Bog ga povrni ónemu gospodu in Vam! — beračiti, ko bi bil za mladih let imel táko pamet, kakor zdaj? Pa mlad človek in star pes sta si ednaka po umu: nobeden se ne poboljša. Saj véste, da je star pes po zimi ležal v listji za hlevom in se tresel od mraza. Tačas je pač lepe obljube delal in dejal: Mólči pes! kadar pride poletje, sezidal si boš gorko pasjo hišo, da te ne bo več zeblo. A kaj stori, ko pridejo gorki pasji dnevi? Ali ga je videl kdo zidati hišo? Kaj še! V konoplje léže, jezik pomolí na hladno in pozabi hude dneve. Takovi smo vsi. Če Bog na take namene gleda, pridemo vsi doli v pekel.“

Da-si sem prej mislil starca kakor brž mogoče odpraviti, zdele so se mi vendar te poslednje besede njegove tako nekako modre in za ednakega možá ne-navadne, da mi je pri tej priči postal zanimiv. „Da more ta človek tako govoriti“ — mislil sem — „gotovo nima mrtvega praznega življenja za seboj, moral je živeti ne samó s telesom, ampak tudi s fantazijo in s premišljevanjem raznih prikaznij, katere so ga srečevale. Če pa uže takih ljudij mej izobraženci ni veliko število, kólikanj bolj ga moram vesel biti, da ga dobom v krdelu, kjer bi ga ne iskal najprej.“

„Oj, izkušal sem, izkušal, Bog ne daj, da bi tóliko!“ — odgovarjal je mož na več mojih vprašanj. — „Nekatere matere kruh sem jedel in pod nekatero

streho spal. Tam v Beneži-Najstati sem bil, stradal in pijančeval, vesel in obupen.“

„Kje je to v Beneži-Najstati?“

„To je uže še nekaj več nego li devet korakov od Dunaja sèmkaj,“ dé mož in se nasmehne, da ne vém tega. Še le po pomisleku sem se spomnil, da je berač mesto Wiener-Neustadt prekrstil po svoje.

„Torej znate tudi še kakóv drug jezik govoriti, na primer nemški?“

„Tri leta sem bil tam. Znal sem nemški usnije strojáriiti, nemški jesti in piti in druge reči počenjati, govoriti pa nisem hotel znati več, nego li tóliko, da sem lahko zapravil zaslužek svoj. Še tisto, kar so se ušesa brez moje volje naučile, nisem hotel govoriti in še dan danes nečem. Vém, da mi boste dejali, da sem neumen in čuden človek. Sam vém, da sem res, toda zavoljo neke ženske je bilo vse to.“

In možiček se začne smijati.

„Zakaj pa ste šli tako daleč po svetu?“ vprašam jaz.

„Če kratko povém, rečem: zavoljo neke ženske, ki je nemški govorila in me zvodila za nos. Ko bi pa na dolgo pripovedoval, ne bi poslušali in tudi uže davno nisem pravil in — da po pravici povém — tudi nerad pripovedujem vsakomu te kvante, zato ker posebnega ni ničesa.“

Trd je bil starec, ni se dal napraviti, da bi bil kaj povédal.

Zlasti ko je zagledal, da neslani moj tovariš Blaž Pumpreht gré nazaj, umolknil je čisto in začel razbirati svoje málhe.

„Zapodila me je! pomisli ti“ — dejal je Pumpreht. — „Ali čedna punčára je, presneto lepa. Bodem uže zvédel, čegava je in bom napel še druge strune. Kaj pa Vi, mož, ali ste zgrizli česen? Ali je bil sladák? Kislo ste se držali, mož, kislo!“

Berač ni odgovoril ničesa. To Pumprehtu ni bilo po godi in dejal je:

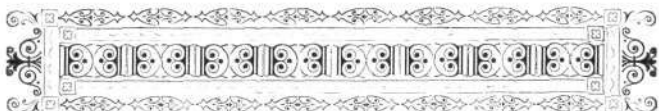
„Škoda, da sem potepuhu dal vino, mari bi je bil sam izpil ali izlil po tleh!“

Težavno mi je bilo Pumprehta samega odpraviti domóv. Še le, ko je videl, da jaz nikakor nisem voljen iti ž njim, odšel je in godrnjaje klel, da more človek tako pozabiti svojega poštenja, da se hoče pogovarjati s cápastim beračem. Jaz pak sem bil vesel, da je šel.

„Ko bi bil jaz mlad in mlade pameti, kaj menite, da bi bil ta gospod tako odnesel peté? E, húdo kri sem imel, ne bi se bil dal tako pitati, kakor zdaj! Toda kaj se hoče, takih ljudij je največ na božji zemlji, kakor je ta gospodè. Zato mu zamere ni,“ dejal je berač.

Nekaj potem mi je starec jel praviti dogodke svoje. Kolikor je mogoče, povém vse z besedo njegovo ter želim, da bi bralca vsaj na pol tóliko zanimali, kakor so mene.

2.

„Vsak kristjan“ — pravil je starec — „slišal je uže tisti sv. evangelij brati, ki pripoveduje, kako se je dobrosrčni Samarijan usmilil ubozega, na samoti onemoglega in opéšanega človeka, katerega je še mimogredoč duhovnik pustil v nadlogi in šel svojo pot. Težko se bode pa menda dobil človek, ki se je poslušaje to povédko našega Gospoda domislil prvič staršev svojih in drugič možá, ki bi mu bil kakor tisti Samarijan drugi oče. Jaz pa se vselej domišljam, in da-si nisem eden takih, ki imajo jok za rokavom, prihajajo mi solze v oči.“

„Matere svoje in očeta jaz nisem nikdar poznal in živ človek ne vé menda, kdo in kaj so bili. Matere moje, kateri me je, menim, Bog dal ob času, ko me ravno ni hotela, bilo je mene sram; zakaj ni me došla nì me povijala, nì po noči vstajala, nì luči pihála, da bi me utišila in napasla, temveč v cunje me je zavila in nesla v hosto k potu v réso, da bi me pobral kdo po poti gredóč. Šlo je več ljudíj mimo mene, vse bi Vam lahko povédal po imenu, če bi jih po-

znali — ali kadar so videli, kaj veka v rési, potuhnili so se in hiteli dalje, nobeden si ni hotel križa nakopavati na glavo; pozneje so mi pravili samí. Zadnji je prišel usnjar Rápas, edini mož, ki mi je na tem svetu storil tóliko dobrega, da sem mu tako hvaležen, kakor bi bil svoji materi, da je bila taka kakor so druge matere, ki poroda svojega ne pusté v rési na mrazu. In vender sem časih v življenji svojem prav v resnici mislil — Bog mi greh odpústi! — da bi bil mož meni morebiti bolj ustregel, če bi me bil tam pustil, naj bi bil zmrznil. Hudega sem v življenji svojem tako in tako več užil nego dobrega, in po vsem tem mi še ne more živ krst povédati, ali sem s tem trpljenjem zaslužil nebesa ali ne. Tako pa sodim, če bi bil tačas umrl, da bi mi tudi tam na ónem svetu ne bilo posebne sile.

„Usnjar Rápas iz * * vasi torej me je pobral, zavil v svoj kožuh in nesel domóv kakor mlado mačko. Mož je bil uže precèj priléten vdovec in ni imel svojih otrok. Ker me je ravno na sv. Luke dan dobil in v rési našel, krstili so me za Luko Résarja. Njegove dékle so me vzredile. Imel je ta dobrotnik moj z menoj tisto potrpljenje, katerega se je moja prava mati bala ali ga ni mogla imeti. Kajti saj véste, da je otročja reja najkesnejša in najslabša na svetu. Prašiča, tele ali kaj družega gospodar doredí v dveh letih in ima nekaj dobička od tega, otroka mora gledati in obirati leta in leta. In kaj ima od tega? Ko bi svet vse

to premislil, védel bi bolj, kaj je četrta zapóved. Tudi jaz nisem ničesa pomislil. Kako sem bil móžu hvaležen v dejanji, povédal Vam bom!“

„Nikdar ne bi mogel pozabiti, kako mi je bilo tačas pri srci, ko sem zvédel, da nimam nì očeta nì matere in da me je usnijar Rápas v hosti dobil, kakor ježa v résj. Do devetega leta sem mislil, da je usnijar pravi oče moj. Za prvo izpóved smo hodili fantje k naúku. Jaz nisem bil nerodne glave, zato sem bil eden prvih. Tudi za moč se nisem ustrašil nobenega vrstnika in poreden sem bil, kakor nobeden. Kdor se mi je zameril, ta je bil tepen. In ob neki taki priliki mi je nekoč eden tovarišev očital, kdo sem in kaj sem, kakor je menda slišal pogovor mej starejšimi ljudmi.“

„Mislim, da bi bilo bolje, da bi bil to poprej zvédel, ko sem bil še menj pri pameti. Zakaj od tačas sem izpremenil natoro svojo. Nič več nisem bil tako rad v drúščini, zdelo se mi je, da mi bodo povsod v očí metali, da sem iz hoste domá, Luka Résar! Očeta svojega — tako sem klical usnijarja — nisem hotel povpraševati. Da je res, kar sem zvédel, pričalo mi je uže ime moje.“

„Pa mlad človek se vsega navadi in s časom vse pozabi. Tako tudi meni kmalu ni bilo več dosti mari. Če tudi je bil starec moj trd, malobeseden in največkrat slabe volje, uvidel sem vender, da me ima rad. Za drugo se nisem zmenil. Dela nisem pogrešal, kruha tudi ne.“

„Izučil me je bil strojarstva in ko sem bil odrastel, spremljal sem ga, kamor je šel, prodajal ž njim po semnjih, kupoval kože, in kjer je bilo treba, povsod sem bil. Zaupal mi je, kakor sam sebi.“

„Večkrat mi je dejal: „Fant! priden bodi, jaz svojih rečij ne bom nesel na óni svet.“ Bil je pa najimovitejši v vasi. Tako sem védel, da misli mož záme skrbeti in lahko bi bil do denašnjega dné imel, česar bi bil poželed, ko bi bil takšen kakor drugi.“

„Osemnajst let sem bil star. Tovarišev nisem imel, zato ker jih nisem iskal. Drugi fantje so hodili svoja pota, jaz pa svoja. Skôraj vsi so bili jezni náme, ker so védeli, da bi lahko dal za pijačo, toda nisem hotel. To pa je bilo staremu mojemu posebno po godi. Dal mi je denarja, kolikor sem hotel.“

„Pri sosedu so imeli krčmo. Tjakaj sem zahajal zvečer in sem ga po malem pil sam. Pa ni mi bilo le zavoljo vina. Sosed je imel tudi lepo hčer starosti moje. Liza je bila najčednejša deklet, kar jih je prihajalo v nedeljo k maši. Bila je tudi izšolana v mestu, znala je pisati, brati in nemški govoriti. Midva sva govorila tako, kakor sem jaz znal, in bila je zadovoljna s tem, kar sem jej jaz povédal. Tako sva se pobógala do dobrega in skôraj vsak večer sem bil tam. Drugi mladi ljudjé so to reč kmalu zvédeli in ni ga bilo, ki bi se upal izpodrívati me, kajti vsak me je poznal, da ni dobro z menoj loviti slepih mišij. Oče in mati dekličina

tudi nista imela nobenega ugovora, temveč bila sta me še vesela.“

„Vse je bilo dobro, dokler ni zvédel stavec moj, kako in kaj. Starikova bábnica mu je obtožila, kakóvo in katero nevesto sem si izbral. On ni bil moje misli. Nekoč ko sva bila po večerji samá in sem jaz hotel oditi, vpraša me: Kam si namenjen, fant?“

„K sosedu!“

„Po kaj? Zakaj ne bi šel spát?“ dejal je.

„Kozárec vina bom popíl in potlej grém takoj spát,“ rečem jaz.

„Tam visi ključ,“ dé stavec moj, „vzemi ga in pojdi si v mojo klet po vino. Boljše je, nego sosedovo, menim.“

„Jaz sem se potuhnul in nisem rekel nobene. Mislil sem si pa: starost, sitnost!“

„Stavec sedí nekaj časa, dene roki po mizi navskriž in pravi: „Luka! Kakor slišim si se uže začel ženitováríti. Jaz bi ti ne rekel ričesa; prej ali potlej se moraš. Toda dobro me poslušaj: tukaj, kjer si ubral, ne boš imel neveste. Na domačijo mojo ne! Izbiraj drugod. Saj véš, da pri sosedu ni družega nego li baharstvo. Če tisti kisli vrísek, ki mu pravi vino, prodaje, ne prodaje svojega, in če ima lepo domačijo, ni njegova, ampak ljudska. Meni je osemnajst stó dolgá in drugam še Bog vé koliko. Sicer pa ti moram še povédati, da ljudíj te rodovine jaz nimam rad, če tudi se ne prepiram ž njimi. Prevzetnežem in bahačem in pohaj-

kovalcem Bog svojega blagoslova ne dá, to se vidi. Zato nečem, da bi nevesta te hiše prišla v hišo mojo. Ti si moraš izbrati gospodinjo, da bo delavna, domiselna, ponižna in da bo vsaj nekaj prinesla s seboj. Kaj boš s táko, ki se dela váruje in zná samó gospôske reči? Če bo nemški govorila, brala in čekkala, ne bo ti s tem nì polovičarja pripravila. Zdaj pojdi spát in pomisli, kaj sem govoril. Ni bilo zastonj, nì neumno ne.“

„Jaz sem šel pač spát tisto noč in sem mislil sem in tja. Ali rekel sem sam v sebi: starost, sitnost, in ostal sem trmoglav. Pustiti je nečem, naj mi starec ne dá nì tóliko, kar se v óči vrže brez škode.“

„Tako sem jaz spoštoval možá, ki mi je bil več, nego oče.“

„In hodil sem vasovàt k sosedu odsihdob, kakor poprej. Deklica se mi je od dné do dné bolj vrastala v srce in kakor vsi neumni mladi ljudjé, mislil sem za trdno, da brez nje ne morem živeti.“

„A bil sem svoje glave in svoje pameti človek. Kar me je kaj popadlo, in bil sem večkrat siten, čmeren in čuden. Sam nisem védel, kaj mi je. Tačas je imela deklica vselej križ z menoj, kajti nisem jenjal, da sem tudi njej pregnal dobro voljo. Tako sem jej delal mnogo prèglavice. Sam se čudim, kako je bila tako potrpežljiva. Tako sva se v ednem dnevi sprla in sva bila še tisti večer dobra.“

„Vender sem jo imel rad. Da sem jej nagajal, to se mi je tako zdelo, kakor bi bilo k temu potrebno, pomlád se človeku mnogo lepša zdí zato, ker pride za zimo. Ko bi bila vedno le pomlád, naveličal bi se je človek.“

„Naša vás je tlako in desetino dajala bližnjemu graščáku, ki je imel čudno nemško ime. Mi smo mu rekali: Druban, pisal se je drugače. Ta mož je bil debel, rudečega obraza, majhen in strašno hude jeze. Malokdo je njega rad imel, on pa nikogar, razven svojega válpta. Oženjen ni bil, vender je živel, kakor bi bil oženjen, samó da je imel zdaj to, zdaj óno ženó. Imeli so ga nekateri za bogatega, a nekateri so govorili, da je več dolžán, nego je njegovega.“

„Njegov válpet je bil z Nemškega domá. Précej ko je prišel v naš kraj, ni znal govoriti drugače nego li po nemško, zato so mu ljudjé dejali n e m š k i v á l p e t. Počasi se je pri delavcih naučil nekaj besed, da je tolkel za silo. Tudi njega ni menda rad imel nihče, kajti siten je bil kakor muha. Kadar smo delali tlako, stal je nam zmerom za petámi in priganjal. Gorjé je bilo stari bábici, katero je dobil v grajskem gozdu, da je pobirala drva ali smukála zelenje. Posodo jej je vzel in raztepel, in njo je osuval neusmiljeno. Bil je dolgín, kosmat po bradi in bledega precèj suhega lica. Celó lep je bil in ženskim, ki niso bile grde nì stare, znal se je prikupiti in pridobríkati, kakor nobeden drugi. Prve besede, ki se jih je bil naučil, bile so:

„Micka moja“ in „hudič“. Kadar je izgovarjal óno, bil je sladak, kakor med; kadar je pa zahudičeval, tačas so se ga bali starci in otroci.“

„Midva sva se s prva dobro razumevala. Ne vém, kako je to, da se je bil obesil ravno náme. Kadar sem jaz za našo hišo imel opravljati tlako, ni mi bilo treba delati nikdar, stal sem pri válptu, dajal mi je tobaka ali smodko in razgovarjala sva se, kolikor je ravno on govoriti mogel. Popravljal sem mu besede, katere je napečno stavil, in napósled sva bila prav prijatelja. Od maše gredóč za dekleti, nisem hodil nikdar z družimi fantini, ampak malo zadaj in tudi ne sam, ampak válpet se mi je pridružil vselej, kadar se ni peljal s svojim gospodom. Če sem šel v nedeljo pri farni cerkvi v krčmo jaz, šel je še on z menoj; če sem plesal jaz, plesal je tudi on z deklico mojo.“

„Časih sem bil prav nejevoljen in jezen, kaj postopa ta škriječ kosmati za menoj in mi ne dá mirú, da bi sam govoril ž njo?“

3.

Sosedova hči, Reza moja, smela je malokdaj za kratek čas z menoj v krčmo. Vselej se jej je mudilo domov ali pa se je bala, da bi je doma ne zmerjali. Kadar sem jo pa vendar preprosil, bil je nemški vâlpet gotovo z nama. Neznansko me je jezilo, če sta ob taki priliki vprîčo mene začela govoriti nemški, da jaz nisem mogel umeti. Vselej sem mislil, da govorita o meni. Prepovedal sem jej edenkrat za vselej in nekaj časa me je ubogala. Ne vém, ali mu je to povédala ali kaj-li, po poti domov me je vâlpet prijel za ramo in rekel: „Nič ne boj! Tvoji ljubici jaz nič storil. Druzih dosti.“

„Jaz nisem odgovoril ničesa, verjel sem mu in prijatelja sva bila spet. Drugi fantje, vrstniki moji, niso mogli videti vâlpta. Pisano so gledali tudi mene, kadar sem ž njim prišel kam v krčmo. Slišal sem besede, da ga bodo še kedaj vrgli vènkaj. Rekel nisem nî bev, nî mev, pa mislil sem si, kdor bo z menoj prišel vino pit, bode je tudi pil in naj le eden me-zinec iztegne po njem! Pobiral bo ude svoje po tleh, bodi si Peter ali Pavel.“

„In res je bilo nekoč zavrélo.“

„Velikonôčni ponedeljek sva bila z válptom in deklico mojo po navadi malo v krčmi po maši. Našli smo notri več fantinov in nekaj deklic. Uže kakor so si namežikavali in stikali glave, videl sem, da bo nekaj, kar uže bo. Mi trije smo pili polič, óni pak so poklicali več bokalov na mizo. Jaz nisem bil nikdar brez denarja in ravno tačas sem imel mnogo očetovega pri sebi. Mislil sem še edenkrat tóliko vina poklicati na mizo, kakor ga imajo óni, deklico sem vender moral prej odpraviti.“

„Midva še ne gréva kmalu,“ rečem jej, „pojdi sáma domóv.“

„Ko je odšla z nekaterimi tovarišicami óne druge mize, prinese mi eden polno kupo in pravi: „Ná, pij, pa ónemu svojemu tovarišu napij, ne vém, kako ga uže kličejo, za biríca ali za gospoda. Vina imata tako malo!“

„Po meni je zavrélo. Primem kupo in jo vržem za vrata, da se razletí na drobne kose. Zdajci so bili vsi po konci. „Udri škrijca in njega!“

„Prvega, ki se je v mé zaletel, pahnem po hiši, da je padel in si razbil glavo. Potem stolu odlomim nogo in začnem mahati kakor tri sto medvedov. Tudi válpet je bil boljši za tepež, nego sem si mislil. Stopil je bil na mizo, vihtel polič in kričal: „Kdo bo mene tepen!? Solnce, mond, šterne — zvezde, kdo bo mene tepen!“

„Nihče se ni upal blizu njega, tako hudó je gledal z mize doli, rudeč kakor kuhan rak, živih strašnih očíj in dolg, da je dosegal do stropa s svojim vzdignenim poličem.“

„Jaz sem bil kmalu opravil delo, hišo čisto pomèl, vse vènkaj pometal. Pila sva samá in pila sva zeló. Nemški válpet je klel, da ga nisem razumel, škrtal z zobmi in pestil roki. Vinski je bil, jaz tudi.“

„Sakra — šterne! Kdo bo mene tepen!“ vpil je.“

„Nihče te ne bo tepel, sraka neumna!“ pravim jaz in plačam krčmarju vse, kar so óni in kar sva midva zapila.“

„Sraka, bós to, sraka, bós?“

„Saj nisi bós, le potiplji, da imaš čevlje, reva pijana!“ pravim jaz, ki tačas še nisem védel, kaj ta beseda pomenja v nemškem.“

„Kdo bo mene tepen!?“ vpije válpet, vedno bolj pijan.“

„Jaz — če nisi tiho!“

„Te Kranjci, ti — —“ še več je govoril, nisem ga umel, pa védel sem, da zmerja nas vse. To me zgrabi in povém mu, da ga bom, če ne bo tiho, prijatelja gori ali doli; zmerjati in čudnih imen dajati si ne dam nikomur, nì Nemcu, nì Lahu, nì beraču, nì cesarju. To je amen v očenaši.“

„Ti Nemeec, ne kranjski,“ pravi válpet.“

„Kaj! Jaz sem, kar sem, ti bodi kar hočeš in môlči, če hočeš, da se bova lepo gledala.“

„Kann nit sein,“ pravi óni.“

„Jaz ga tačas nisem prav razumel. Mislil sem, da pravi, da nekaj ni zánj. Kdo ni zánj, jaz? Kaj pa hodi za menoj in z menoj, če nisem zánj. Jeza me prime, vstanem in mu tako priložim s pestjó po zobéh, da se mu je pri tisti priči ulila kri. Zarjul je, svetlo, strašno me je pogledal, s pestjó zapretil in potem padel na stol nazaj ter cedil kri po tleh.“

„Jaz sem šel domóv. Še le ko sem se prespál, začel sem misliti, kaj je bilo. Žal mi je bilo in prav se mi je zdelo, da sva se z válptom sprla za vselej. Ta dan je bil sovražen dan za mé. Najprej sem si zavoljo njega naredil sovražnike in pôtlej še njega samega. Druzih se nisem bal, njega pak sem se — da povém po pravici — malo bal, in zato mi je bilo žal. On je válpet pri grádu, pri gospodu svojem premore precěj, gospod pak je mogočen, zamera pri njem nevarna, zlasti za človeka v mojih letih. Válpet je tudi tuj človek, Bog vé, katere in kake matere sin, kakovega srca; hude jeze je, maščevati se bo hotel za dobljeno klofuto tako ali tako.“

„Premišljujé te rečí, skrbelo me je malo in kesal sem se, da sem šel v krčmo. Drugikrat bom védel, mislil sem si, in pustil vse z nimar, in tako sem tudi delal.“

„Dolgo časa nisem videl válpta. Kadar je bilo treba iti v grad, šli so oče ali hlapec. Jaz sem se ogibal sniti se ž njim. Kmalu pak sem zvédel, da se nisem motil, ko sem mislil, da se bo znesel nad menoj in izkušal me kako pokopati.“

„Oče moj ali rejnik je bil nekega dné na naglem k fajmoštru poklican. Fajmošter in graščák si nista bila prijatelja, ker óni ni mogel molcé potrjati graščákovega nezakonskega in vender ne deviškega življenja. Zato je duhovni mož povsod pazil in kadar je čutil, da graščák kaj namerja, kar ni bilo dobro, prestrigel mu je nit, če se je le dalo.“

„Ko je oče moj prišel k njemu, vprašal ga je fajmošter, če misli svojo domačijo prepustiti meni, ali komu drugemu. Dejal je, da jo bo prepustil meni, vendar ne še tako brž. Premislil se je pa takoj, ko mu je fajmošter povédal, da po graščákovi volji menijo mene vtekniti v vojake, ker nimam nì staršev, nì pravega dóma in torej laglje grém, nego drugi vaški mladeniči. Starec me je imel rad. Ustrašil se je tega, da bi bil jaz vojak in umrl daleč v deveti deželi. Brž me je dal prepisati, gospodarstvo pak si je obdržal in pravico, prepis vzeti nazaj, ako bi hotel.“

„Jaz sem védel, od kod brije burja — válpet! In vesel sem bil, ne zavoljo sebe, da ne bom šel na vojsko, temveč zavoljo njega. Kako ga jezí, da mu je izpodletelo! Sovražiti sem ga začel in nič več se ga nisem ogibal, še iskal sem ga; rad bi mu nekaj besed povédal, v zobe se mu zasmijal.“

„In res, dva dni pozneje ga srečam. Hotel je iti mimo mene, tiho in potuhneno, ali jaz ga primem za ramo in pravim: „He, válpet! sakrašterne — pa

nič kleti po nemški — slišim praviti, da si bil ptičem nastavlil, pa so ti stave in zanjke populjene.“

„Jaz nimam s teboj nič govoriti,“ pravi válpet.“

„Jaz pa imam!“ pravim ter ga pomikástim za ramo. „Povém ti, da se váruj po temi in v copatah hoditi okolo mene, kakor si začel. Bojim se te tóliko, kolikor konjske smrti. Ti se pa mene le bój. Kajti da znam lôpniti po zobéh in čeljustih, to véš menda in se še lahko prepričaš.“ — Prekanjeno je bil jezen, ko sem mu tako povédal. Usta je stisnil in šel dalje v hosto, kamor se je bil namenil. Tam je imel čas drva stražiti in prežvekati, kar sem mu povédal. In mislim, da je tudi prežvekal in ni mogel požvečiti. Presédalo mu je “

„S sosédovo hčerjo sva bila tako, kakor prej. Vsak večer sem bil tam in strašno se mi je tožilo, če je nekaj časa nisem videl. Brez nje, mislil sem, da ne morem živeti; in kadar sem jo videl, bil sem srečen. Le če sva bila dlje vkupe, zdela se mi je časih prezgovorna, časih pretiha. Tačas sem bil siten, očital sem jej vse, znesel vse male reči na dan. Ko je pa ubožica začela jokati pred sitnostjo mojo, tolažil sem jo, in časih sem bil še jaz tako neumen, da sem začel jokati. Saj pravim, mlad človek blazní, da sam ne vé, ni kako ni kedaj.“

„Po letu je bilo okolo po deželi več semnjev za vrstjó. Oče moj je bil bolán. Moral sem jaz od dóma za tri tedne. Nerad sem šel, ali drugače ni bilo. Solze

so mi prišle v oči, ko sem od Reze svoje prej tisti večer vzel slovó za tri tedne. To bodo tri leta, mislil sem; drugače ni bilo. Naprežem dva konjíča, oba mlada in debela, da ja je bilo lepo gledati, sédem spre-daj na naložene butare usnija in poženem, sv. križ božji, po svetu na kupčijo.“

„Bil sem na šestih semujih, zamudil sem se dva dni več, nego li sem mislil, toda pripeljal sem domóv denarja mnogo in prazen voz. Pozno po noči sem prišel domóv. Starec moj me je bil vesel. Preštel je denar in me pohvalil, da sem dobro kupčeval. Sedéla sva tisto noč precèj dolgo vkupe in pila domače vino. Bil je zgovóren kakor malokdaj in česar mi ni prej naravnost z besedo povédal nikdar, povédal je tačas, namreč, da ima mene tako rad, kakor marsikateri oče nima pravega sina tako rad.“

„In zato ker te imam rad“ — dejal je in gledal v kupico, „želim ti, da bi se ne zavrgel in ne zašel. Ženiti se boš moral; pa zdaj še ne. Čemú torej iztičeš okolo báb, kakor si začel tukaj pri sosedu? Jaz sem ti uže povédal, kaj mislim in kako. Saj nečem, da bi bil kakor zmrzlè ali kakov zapečjósedel. Músi se okolo deklet, kolikor hočeš, to se vé, kar je pošteno; samó resno ni ničesa pričenjati. Sósebnó tukaj ne, kamor si ti obrnil oči. Tu niso nič pošteni ljudjé.“

„Deklè je poštena, za druge meni ni mari,“ pravim jaz in jezilo me je, da oče tako govori.“

„Deklè? Ta je prava máterina hči. Mati njena je štiri druge zvodila za nos, predno je vzela tega.“

„Jaz sem védel, da je tudi starega mojega nekdej zvodila za nos, pa povédati nisem smél, da-si bi bil rad dobremu možu očital, da je on imel tiste grehe, katere graja na meni.“

„Hči ne bo taka, kakor mati, jaz jo poznam dobro. Boljšega dekleta ni nikjer,“ pravim.“

„Če je tako dobra, kakor ti praviš, in poštena, zakaj sem jo včeraj videl v ograji pod hrastom z grajskim válptom pogovarjati se na samem?“

4.

To ni bilo gotovo nič posebnega, kar sem slišal od očeta svojega. Prava reč, če dekle govori s človekom, ki ga uže dolgo pozná! In vender me je pekla ta novica tako, da nisem mogel spati vso tisto noč. Večkrat se mi je zdelo uže poprej, da hodi za njo; zdelo se mi je, da ga tudi ona ne vidi težko. Zmerom sem se pa tolažil in nisem verjel misli svoji, saj vzeti je on ne more in neče, ona pak menda ima uže tóliko pameti, da bo védela, kdo je on in kaj je ona. Še kaka druga deklica bi se ne pečala z biríškim válptom, katerega so ljudjé sovražili.“

„Namenil sem se bil précej drugo jutro Rezo dobro izprašati in izpovédati. A premislil sem se takoj, in ko sva se drugo jutro sešla, válpta še v misel nisem jemal. Zdelo se mi je pa, da ne govori več tako rada z menoj, kakor prej, da ni več tako potrpljiva ter da mi nobene zbadljive ne ostane na dolgu.“

„Jaz ne vém, če sem bil tega žalosten ali sem bil tako jezen — vém pa, da sem bil tako neumen, da sem se nekoč jokal, ko sem bil sam. Ob ednem

pak sem se zagrozil válpetu: gorjé mu bodi, če ga dobom, da bo lazil okolo njenega doma.“

„Bolj po redko sem jel zahajati k sosedu. Dostokrat bi bil rad šel, ali neka trma me je zadrževala. Mislil sem, da komu kljubujem, pa sem menda le sam sebi. Slišal sem večkrat, da je bil válpet v vasi in pri sosedu v krčmi, posebno na večer. Ali jaz ga nisem mogel nikdar dobiti, da bi ga bil malo zapodil.“

„Neko nedeljo popoldne sem ga našel v krčmi pri sosedu. Ko stopim v izbo, sedel je sam pri stranski mizi in poleg njega je sedela Reza. Jeza me je popadla, kri mi je zavréla, toda mnogo vaščánov je bilo v hiši, nobene nisem rekel. Deklè se je zarudela, ko me je zagledala, prišla k meni in me vprašala, kaj hočem piti. Ko mi prinese vino, ne rečem ničesa, natočim in pijem. Válpet jo pokliče k sebi in zopet sta jela govoriti. Kaj, tega ne vém, nemško sta se menila, to pa vém, da sta govorila o meni, kajti válpet me je vedno gledal in se smijal, ona pak je zrla v mizo in odgovarjala le malo. Ko bi me ne bilo sram družih ljudij, prijel bi bil kozarec in ga razbil ob glavo njegovo. Toda tako sem se krotil in pil kozarec za kozarcem.“

„Reza, sèmkaj pojdi!“ pravim.

„Pride k meni in me vpraša, kaj hočem.“

„Sèmkaj k meni sédi. Otovré sem menda uže kakor óni potepúh, če tudi ne znam hinder-hander govoriti, da bi se iz družih ljudij delal norca.“

„Ona mi je tajila, da bi bila o meni govorila z válptom.“

„Strašno si siten!“ rekla mi je tudi zdaj in to me je zbodlo, da nikdar tako.“

„Vstane s sédeža tik mene, jezna in rudeča ter hoče iti vènkaj.“

„Jaz ti rečem, sédi!“ pravim.“

„Ne utegnem,“ odgovorí neprijazno in gré vènkaj.“

„Válpet pri tej priči vstane in gré za njo. Nazaj ga ni bilo več, v veži pak je še govoril ž njo, dobro sem slišal, odgovarjala mu je prijazneje nego li meni; kaj sta se menila, tega ne vém, zopet sta govorila nemški.“

„Napijem se tisto popoldne, da nisem védel, kje sem in kaj delam. Vém, da sem pobijal kozarce, kled in kričal, da so me ljudjé v krčmi pogovarjali in krotili, da Reze nisem videl vse popoldne, sicer pa ne vém, kaj sem govoril, kedaj prišel domóv.“

„Drugi dan sem bil bolan. Glava me je bolela tako, da nisem mogel vstati. Obležal sem za več časa, vročinska bolezen se me je bila polotila. Kakor mi je pôtlej dekla pravila, bledele sem v bolezní svoji vedno o válptu, mislil sem, da se tepeva, da ga pobijam. Prepiral sem se tudi s svojo deklico, dajal jej čudna imena in očital vse ženske grehe.“

„Mej mojo boleznijo je bila ona od kraja edenkrat prišla vprašat, kako mi je in me je hotela videti,

vender oče moj je ni pustil blizu, z osorno besedo jo je odgnal in tako ni prišla več do mene.“

„Ko sem zopet stal na nogah svojih, mislil sem, da bode vse dobro; za trdno sem bil namenjen, da vse pustim, da se ne zmenim več zánjo, očetovskemu svojemu reditelju sem pa moško obljubil, da ne pojdem nikdar več k sosedu. On je bil tega prav vesel in vesel sem bil tudi jaz sklepa svojega. Kaj mi je mari válpet? Kaj ravno ta deklica? Dókaj jih je, druge so morebiti še boljše in poštenejše. Tako sem hotel misliti, ali ni mi šlo. Koder sem hodil, ona mi je prihajala na misel, kar sem delal, vse se mi je zdelo pusto, kar sem videl, spominjalo me je nje. Nikoli nisem mogel biti vesel. In v nedeljo, ko je šla od maše, zdelo se mi je, da ni vesela tudi ona ne, da najrajša molčí. Če sem jo pa domá srečal, ognil sem se jej, ali če se ni dalo, šel sem hitro mimo nje brez odgovora.“

„Zakaj? še zdaj ne vé. Kolikokrat sem se namenil, da grém k njej, da jo ogovorim! Toda sram me je bilo, nisem šel. Morebiti me pa vender rada ima! Oj, ko bi to védel, dejal sem sam v sebi. Ko bi mi kdo utegnil povédati, da óni válpet zastonj hodi za njó, da ga ne mara, da mi je vender še zvesta!“

„Take misli so mi zopet vzbudile staro jezo do válpta.“

„Nekega večera je bil star berač pri nas čez noč. Pri péči je sedel po večerji in je vélel mnogo praviti. Jaz sem stare možé v mladosti prav rad poslušal, kar

so uže pravili, bodi si o starih časih in starih ljudéh ali druge pametne reči, izkušnje in dogodke. Tudi verjel sem tačas vse, kar mi je kdo povédal. Tako sem tudi staremu beraču verjel, ki je dejal in trdil, da zná tako narediti, da človek lahko vé za edno misel, naj bo katerega hoče svojih bližnjih.“

„Kaj, ko bi jaz védel, ali me ima ona rada, ali mi je res nezvesta zavoljo ónega nemškega válpta!“ mislim si jaz sam v sebi.“

„Ko vsi drugi odidejo spat, vprašam jaz berača, kako se to naredí.“

„Koliko mi boš dal, pa ti bom povédal in sam naredil? pravi.“

„Koliko li hočete?“

„Dva tolarja,“ odgovorí in jaz mu ja takoj obljubim.“

„Ali je kakov črn maček v vasi?“ vpraša me.“

„Jaz povém, da je in reče mi ga skrivaj ujeti in zapréti, drugi večer bo zopet prišel, mačka vzela pri vrbovem grmu na vodi zaklal ga in pri ognji v hosti sežgal tako, da bode ostala samó edna koščica in s to koščico bom jaz védel za edenkrat, kar bom hotel.“

„Res pride družega večera, odere pri vrbovem grmu črnega mačka in potem gréva ž njim v grajski gozd. Na vrhu posekanega hriba zakúriva velik ogenj, jaz sédem na štor, berač pa začne cmáriti mačka in

godrnjati čudne besede. Jaz sem tačas véroval take neumne reči in še malo strah me je bilo.“

„Še le do jutri zjutraj se bo naredilo,“ pravi copernik moj, „dajte denar précej in pôtlej lahko zaspiwa pri ognji.“

„Jaz mu res dam dva tolarja, čepím nekaj časa in gledam, kako se reč pali in žgè, potem pa zadrem-ljem za majhno časa.“

„Ko se vzbudim, bil je ogenj na pol pogasnil, mesec je bil izza bukovja pogledal, ali berača ni bilo nikjer. Opeháril me je bil. Jezen vstanem in hočem oditi domóv.“

„Kar se mi zazdí, da je v grmovji nekaj póčilo, kakor bi kdo stopil na trhlo vejo in bi se mu prelo-mila pod nogo. Tuli sem kmalu zagledal nekaj viso-cega, da je šlo proti meni. Ko je stopilo iz sence, videl sem, da je človek, poznal ga pa nisem še. To sem védel takoj, da berač ni, prevelik je bil. Zagrabil sem krepélec in sem počakal. Válpet je bil. Ni me takoj spoznal in rekel je: „Kaj žgèš drva?“

„Tvoja niso, kakor moja ne, kaj ti mari?“ pravim.“

„A, si ti?“

„Jaz, le čakaj, čakaj, kaj bežíš, gréva vkupe. Morebiti bova eno rekla, ali pa dve,“ rečem in grém za njim.“

„Hitro je stopal in jaz vštric njega. Ni mu bilo po volji, da je dobil ravno mene. Precèj časa nisva se menila ničesa. On ni védel, kaj bi rekel, bal se

me je, ker sva bila samá po noči, jaz pa nisem védel, kako bi začel. Tako prideva iz hoste vènkaj na ráven. Do grada ni bilo več daleč.“

„Ti, kaj imaš ti z óno deklico, uže véš s katero? Zakaj se vedno tam potičesh okrog?“ vprašam ga.“

„Mislim, da nisem dolžan odgovarjati“ — pravi on.“

„Če ti misliš, da ne, jaz pravim, da.“ Primem ga za ramo in pravim: „Ne boš se premaknil z mesta, dokler ne boš prisegel in se zarotil, da te ne bo nikdar več v vasi videti pri njej. Če nečesh, pa ti bom predrobil žile in kosti, da me boš pomnil do smrti.“

„Izkušal se mi je izpuliti, toda dobro sem ga imel v kleščah.“

„Ne boš obljubil?“

„Obétam, pravi. — Takoj ga izpustim.“

„Gorjé ti pa bo, če ne ostaneš mož-beseda.“ Bil je uže kakih deset stopinj od mene.“

„Če me prav ni več k ljubici tvoji, saj pómnila me bode. Zdaj jo le vzemi za ženo, če hočesh,“ vpije za menoj.“

„Ko to zaslišim, pograbi me jeza, nekaj zarjovem in se spustim za njim v dir. A ušel mi je tisto noč.“

„Da je to res, kar mi je napósled povédal, tega nisem mogel verjeti. Vender peklo me je neznansko. Da bi se bila ona spozabila, ki sem jaz tóliko stavil ná-njo, več nego li na vse ženske tega sveta, tega nisem mogel verjeti. Če sem pa zopet pomislil, kako rada je govorila ž njim nemščino svojo vselej, kadar je

mogla, kako se je proti meni izpremenila, pa sem skôraj moral verjeti. Pa če je res, nekaj bom naredil, naj se podere ves svet. Nje sáme nisem mogel vprašati, ali je res, kar je dejal. Sram me je bilo, in nisem védel, kaj bi počel, če bi iz njenega odgovora spoznal, da je taka. Bila je od dné do dné bolj bleda, tiha, malo je je bilo videti. To je bilo uže slabo znamenje, ali jaz sem se vender še tolažil, da pomenja kaj družega.“

„Tako sem bil neko nedeljo v cerkvi. Žeganje je bilo, natlačeni smo stali. Tam spredaj je v posebnem svojem stolu sedel in drémal naš graščák. Za njim je stal válpet, oziral se po cerkvi sem ter tjà, večkrat pogledaval náme prav zaničljivo.“

„Poleg mene je stal fant iz bližnje vasí, ki je pred menoj hodil za hčerjo soseda mojega. Zato ker sem ga bil izpodrinil, ni me mogel lahko videti. Danes pa je bil nekaj ves drugi, šepetal mi je vedno kaj na uho, norčeval se iz válpta in iz drugih rečij, tako da mi je bil uže prav siten in nadležen. Ko mine maša in se vstopimo pred cerkvijo, bil je zopet pri meni in govoril marsikaj.“

„Kaj pa deklè tvoje, kako se kaj imata? Zdaj jo boš pustil, to se vé da?“ pravi.

„Zakaj?“

„Glej ga no, kaj ne véš, kaj govoré ljudjé? Grešili smo, grešili! Grdo je res, da te je tako vodila za nos. Ta hudirjev válpet je vohal okolo hiše, kakor sléden pes. Treba mu jih je bilo nametati po plečih.

Jaz sem zmerom čakal, kedaj boš to storil, kar bi bil vsak izmej nas.“

Zatorej je vender res,“ dejal sem jaz. Zavrélo je po meni, válpet je ravno s svojim graščákom prišel iz cerkve. V žepu sem imel zaklépičen nož. Nič ne vém, kedaj sem ga potegnil vènkaj; ne vém, kedaj sem planil nánj, podrl ga v hipu na tla in zabodel. Bil sem ves divji, kakor živina, nič me ni bilo sram, ničesa se nisem bal.“

„Primate ga!“ kričal je graščák, pa nihče se me ni upal tekniti. Pobegnul sem izpod cerkve in šel v hosto.“

„Tam léžem na mah. Nekaj časa se mi je zdelo, da sem na tujem svetu, da nisem tisti, kakor sem bil, mislil sem, da se mi vse le sanja. Kmalu pa se mi kri umiri, začnem premišljati. Kaj sem storil? Človeka sem umoril! Groza me je bilo. Valjal sem se po tleh, najrajši bi se pokopal v zemljo, da bi me ne bilo več. Vse življenje je zdaj izgubljeno. Sreča, mir, veselje, vse izgubljeno. Kakor Kajn nimam več dóma, dobrotniku svojemu ne smem več pred očí. Zakaj sem storil to? Zakaj nisem poslušal besedij družega očeta svojega, ki me je prav učil? Zavoljo nje sem postal hudodelec, zavoljo nje, ki je záme ni več. Biríči me bodo pojali, kakor divjo zver, če ostanem v deželi. In Bog, kaj bo ta rekel, gorje!“

„Noč se naredí, predno jaz vstanem. Kam bi se obrnil? Najprej grém proti grádu. Videti moram, morebiti

ga nisem do smrti, mislim si in to me nekaj utolaži. Tiho se priplazim do grada. Nihče me ni čutil. Pogledam tam skozi okno v sobo, kjer je navadno ležal vâlpet. Vidim ga na postelji, poleg njega je sedela dekla. Še je bil živ. Oj, Bog in Mati božja daj, da ne bi umrl, da ne bi jaz imel umora na vesti!“

„Potem se obrnem proti vasi. Hotel sem še očeta svojega prositi, naj mi ne zameri, naj me ne zavrže; kar sem storil, nisem iz hudobije, temveč v nepremisleku. Pa ko pridem do hiše, ni mi dalo stopinje več storiti, nisem se upal potrkati. Obrnem se proti sosedu. Tam potrkam na njeno okno, da bi prosil nje odpuščanja. Nihče se ne oglasi.“

„Naj bo, kar hoče; naj bo vsega konec, hajdimo po svetu!“

„In šel sem; kam, sam nisem védel. Tačas je bilo še drugače na svetu, kakor denašnji dan. Zdaj najde gospóska človeka, naj ide kamor je, še tako daleč. Takrat pak je bil izgubljen in zavarovan, da je šel le iz dežele. Nihče me ni vprašal za popotni list; nihče, od kod sem in kdo.“

„Tako sem se več let klatil po svetu. Strojáril sem pri več mojstrih po svetu; kar sem zaslužil, napravil sem sproti, da bi v pijači pozabil, kako mi je bilo nekđaj in zakaj sem zapustil dom. Rad, neizrečeno rad bi bil šel večkrat na dom pogledat, kako je, pa nisem se upal.“

„Kakor vsi ljudjé, tako sem tudi jaz še le pôtlej ko je bilo prepozno, spoznal, kako neumen sem bil v mladosti. Kaj je bilo vsega tega treba, zakaj nisem bil mlad te pameti, da bi se za ednega človeka ne bil brigal tólikanj, ko je vender tóliko ljudij in imamo vsi tiste slabosti in tiste grehe, samó da jih nekateri pokrivajo, nekateri kažejo; nekateri so večji, nekateri manjši hudobneži, vsi vkupe pa kaj malo modri v življenji.“

„Dolgo let potem sem dejal: zdaj te je uže ves svet domá pozabil, tebe in to, kar si storil. In šel sem domóv. Marsikaj sem našel drugače. Oče moj Rápas je bil davno umrl. Svoje imetje je bil sorodnikom in ubožcem zapustil, mene še v misli ni vzel, dà, še slišati ni mogel o meni. Válpet res ni bil umrl, pa pobral se je bil kmalu iz tega kraja. Nekdanja moja ljuba tudi ni več živela; torej potem, ko je odšel njen zapeljivec, šla je tudi ona na óni svet. Njen otrok živí še. Mene ni doma nihče spoznal in tudi sam nisem nikomur pravil, kdo sem.“

„Priléten sem uže bil; nekaj časa sem še delal, pa ne dolgo. Začel sem napósled hoditi od hiše do hiše, kakor hodim še zdaj. Dolgo menda uže ne bo treba in rad bi videl, da ne bi bilo. Kajti če se spominjam, da sem sam kriv, da moram na starost nogi rabiti in moliti za trdo skorjo, zagrení mi vse, in dosti-krat bi obsedèl na poti, da bi s smrtjo storil znanje, ko bi le védel, da bo tamkaj boljé záme.“

III.

Sin kmetskega cesarja.

Povest iz XVI. stoletja.

(„Besednik“, 1869.)

1.

Baron Jošt Turen.

Bilo je jeseni leta 1574., torej edno leto po nesrečni kmetški vojski.*) Marsikdo že ni mislil na žalostne prigodke prejšnjega leta; marsikatera žena pak je še milo jokala po možu, katerega so jej obesili; nekateri otrok je pogrešal očeta, ki je storil sramotno smrt.

Solnce je stalo uže čez poludne. Lehka sapica, uže precèj hladna, pihala je skozi odprto okno lesene ribičeve kočè, ki je stala pri Savi, ne daleč od Krškega.

Ribič, kakih petdeset let star mož, sedèl je na nizkem stolci in je tiščal vèlik črn lonec med kolena, iz katerega je hitro zajemal z leseno žlico in nosil v usta. Končavši svojo južino, jame zmèrjati sina, sedemnajstletnega krepkega mladeniča, zakaj ni ravšljev in

---

*) Najhujša kmetška vojska na Slovenskem je bila l. 1573. Glavni vodja z vilami, motikami in drugim orodjem oboroženim trumam je bil Ilija, ki se je dal celó oklicati za kmetškega cesarja. Večina kmetov je bila pokončana na borišči ali drugače. Ilija sam pa je bil z železno, v ognji razbeljeno krono kronan, da je umrl od strahovitih bolečin. —

druzih mrež za ribjo lov ta čas zakrpal, kar je bil on z doma. Da bi jézico svojo malo ohladil, stopi k oknu, vedno še godrnjaje. Zdajci pa umolkne, obrne se in pravi: „Aló, fant, brž, vènkaj pojdi, brž!“

„Kaj pa je?“ vpraša fant, ki se mu nikakor ni tako mudilo, kakor očetu. Toda oče ni mogel odgovoriti, bil je uže zunaj. Da-si tudi precèj len, vstane sin bolj iz radovédnosti, kakor iz spodobne pokorščine in gré za očetom. Zunaj se na pragu ustavi in gleda debelo.

Oče je odvezoval veliko pláv, bil je gologlav, kučma je ležala v blatu; kajti ni smel biti pokrit pred visokim gospodom in mladim gospodičem, ki sta stala na bregu. Za njima je hlapec držal tri osedlane konje, ki so bili namenjeni na plávi prepeljati se z gospodarji vred. Gospod, uže precèj prileten, ima velikansk meč; mlajšemu, kakih osemnajst let staremu mladeniču, tičí za pasom z zlatom okovan lehek meč, menda bolj zarad lepšega kakor za brambo. Tudi hlapec je oborožen.

Kakor zamaknen ogleduje ribičev sin zdaj vihrajoče peró na mladeničevem lepem klobuku, zdaj dragoceno obleko starega viteza in njegove svetle ostroge, zdaj konje in hlapca in si morebiti misli: „Kaj, če bi jaz to ali pa to imel!“

„Kaj li ti zijaš! Ali ne gréš staremu pomagat?“ pravi vitez osorno, ko ugleda ribičevega sina.

Jezno in potuhneno pogleda ta gospoda po stráni, vzame vésla in drog in kakor bi kljuboval, prav po-

časi stopa proti plávi, katero je bil oče odvezal. Ta hip ga tujec s kratkim bičem tako švrkne po bosih nogah, da zacvili in vrže vêsla ob tla. Zaletel bi se bil v gosposkega svojega nasprotnika, da se ne bi bil oče oglasil ter mu velel, naj brž dá vêsla, da jih priveže. Srdito gospoda pogleda in stopi na pláv.

Konji so bili vajeni tako prevažati se, zato so radi stopili s hlapcem in z gospodom na deské in ribiç odrine. —

Na oni stráni dobó od gospoda nekaj denarja v dar in plaçilo, tujca zajašeta konja in po vprašanji: ali je pot do „Šrajbarskega turna“ lepa, odjezdijo.

Ribiç in sin se s plávjo vrmeta.

„Oče, zakaj me je ta stari dedec gosposki udaril?“ vpraša ribiçev sin, ko prideta do srede.

Oçetu sicer tudi ni bilo po volji, da tuj ÷lovek strahuje njegovo dete, vender njemu tega ni smel povedati; dejal je torej:

„Zakaj ne ubogaš!“

„On mi ni še nikoli dal kruha,“ odgovori sin. „Povém vam, ÷e pride nazaj, da vas ne bo doma, jaz bom sredi Save zvrnil pláv, pa bo videl!“

„Za božji čas, sin! kaj to govoriš! Kaj bi bilo poglej s teboj! Nikoli več ne bi bil zdrav.“

„On bi me ne ujel ne! Jaz bi splaval in utekel v hribe k Ilijevemu sinu in k tistim, ki se skrivajo. Nihçe me ne najde, za takova kota vém.“

Ribiç prebledí. Kateri oče se ne bojí za sina?

„Fant! Za Bóga svetega, tega več ne jemlji v misel. Pomisli, ako bi kdo slišal, kaj čenčaš. Ali ne véš, da se ne smé govoriti o Kosomanu in Iliji! Bog te varuj in Mati božja! Kaj bi jaz revež na starost počel, ko bi te kdo slišal, da to govoriš in bi se ti pripetilo kaj hudega!“

„Kaj pak!“ pravi mladenič ter se krepko uprè v drog.

Kosoman, sin kmetskega cesarja.

Komaj dobro uro pozneje naglo prikorači k ribičevi koči mlad — kakih osem in dvajset ali trideset let star — mož. Postave je srednje, prej majhne, kakor velike, vendar nenavadno širok čez pleča in prsi. Ves zastaven život priča, da je velike telesne moči! Obraz njegov bi bil lep, da ga niso kazile prežive, nekako preostro bliskajoče se oči, če uže z némar puščamo gosto razrasteno, rujavo, nerazčesano brado.

Nekako hlastno, kakor bi se mu zeló mudilo, pokliče ribiča, potem pa takoj séde v čolnič. Malo se mu odgrne plašč, v katerem je zavít, in videti je obleka sicer kmetska, vendar od boljšega blaga, da-si zdaj pomazana. Čemur bi se pa še najprej čudili, to je opisani meč, kateri nekako s plaščem prikriva.

„Le hitro na óno stran, boter!“ kliče ribiča.

Ta séde in začne veslati.

V sredo priveslávši ribič uprè oči vánj in kakor bi pozabil vsega, mirno drží veslo v roki.

„Prijatelj! Sava bo naju vzela, veslajte,“ pravi tuji potnik.

„Kosoman!“ pravi ribič.

Mlademu možu zlezejo obrvi vkupe in roka mu seže k mečevemu ročaju.

„Kaj je! Ali Kosomana nečeš voziti? Res, Ilijev sin sem ali pa Kosoman, kakor me hočeš imenovati. Veslaj! A to ti povém, če boš zinil živi duši, da si me videl in poznal, ne boš več tod vesláril.“

„Kaj še! Bog vé, da ti rajši pomagam, kakor škodujem. Ti in oče tvoj sta nam hotela dobro narediti. Pa Bog ni hotel, kaj hočemo! Ne boj se, ne poznam takšnega, da bi te izdal, kar je kmetskih ljudij. Samó grajskih hlapcev se boj. Saj véš, da vedno sledé za teboj.“

„Zdaj bom pa jaz za njimi. A ne za hlapci, za gospodarji! Koliko je uže tega, kar se je baron Jošt Turen tukaj prepeljal? Ali véš, kam se je obrnil? Koliko jih ima s seboj?“

„Zdi se mi, da je šel v Šrajbarski turen k sorodnikom svojim. Jaz ga še dobro poznal nisem. Sin je ž njim in eden hlapec. Varuj se ga. Saj véš, da je on največji sovražnik bil vojski tvojega očeta in tvoji.“

„Gorjé mu bodi!“ godrnjá Kosoman. —

„Pravijo, da je ta baron Turen obsodil tvojega očeta v Zagrebu na tako strašno smrt.“

„Ha! Ali si tudi ti to slišal!?“ zavpije Kosoman in skoči po konci.

„Varuj, da čolna ne prebrneš in v vodo ne padeš,“ pravi ribič.

Kosoman zopet séde, pokrije obraz z rokama in nasloní glavo na koleni.

„Aló, pri kraji sva!“ pravi ribič.

Kosoman mu ponuja plačo, toda starec zmaje z glavo in pravi: „Ne, Ilijev sin nima takega denarja, da bi ga jaz vzел. Bog te varuj, ker se nečeš sam. Moli, da ne boš kaj napačnega storil. Jaz bom tudi molil za té. Sicer pa me pokličí, kadar se hočeš prepeljati. O polunoči vstanem záte.“

Solza se je zasvetila starcu v očesu.

Kosoman mu podá roko in se nasmehljá. —

„Ti si poštena duša, Bog daj, da bi se videla še kedaj.“

„Še kedaj? Povédi mi, kam si prav namenjen. Glej, jaz sem star, morebiti ti bom svetoval, da bo prav.“

Kosoman pogleda v tla, kakor bi premišljal, ali bi povédal ali ne. Skoraj vpraša ribiča: „Stari, kaj bi storil tvoj sin, ki je še mlad, da bi te jaz vpričo njega udaril za uho? Ali bi to pustil kar tako?“

„Jaz mislim, da ne, srdorítec je pravi. Précej v té skoči,“ odgovorí ribič z nekim zadovoljnim smehljanjem.

„No, vidiš, takšen sem tudi jaz.“

Rekši odide Kosoman z naglim korakom po poti, koder so jo prej trije jezdeci krenili. Ribič gleda za njim in premišlja tako dolgo, da izgine za drevjem.

„Škoda za njegovega očeta, škoda zánj! Nikamor ne smé mej ljudi; kakor lisíca se mora po skalah potikati in iskati skrivalíšč, dokler ga ne zadene smrt. Da bi le zdaj česa nespametnega ne naredil! Hvala Bogú, da je uže dobro dolgo, kar so óni trije odšli. Kónj menda ne bo došel, ni klek. Ker je ves z uma in tega barona neznano črti — Bog mu grehe odpústi in nakloni pokoro — lotil bi se vseh treh.“

V tem, ko je ribiç tako premíšljal, pospešil je bil Kosoman stopinje in kakor ÷lovek, kateremu je mnogo na tem, da koga doide, bolj tekel, kakor navadno hitro šel. Zavil je spodnji del obraza svojega v plašč in kapo pomeknil tik do oçíj, da-si tudi ni bilo mrzlo in nikogar blizu poti, ki bi se mu bilo bati, da bi ga spoznal. Ob stranéh poti so rastle stoletni hrasti; orumenelo listje je sapa metala potniku pred nogi, kakor bi ga hotela ustavljàti v naglem dirjanji.

Kake pol ure potem pride iz gozda. Razgled ÷ez polje se mu precèj daleç odpre. Védel in videl je, kod se vije pot in kje zopet izginja v hosti. Jezdecev, kattere je menda hotel doiti, ni bilo videti nikjer.

Utrujen séde na velik kamen.

„Našel te bom vender!“ pravi zamolklo in zamišljen obsedí.

Pomagáč.

Ne daleč od Krškega stoji grad, ki ga kmetje od nekdaj imenujejo „Šrajbarski turen“. Ne spada le-sem, da bi preiskavali, zakaj se ravno tako imenuje. Sloveči stari zgodovinpisec Valvasor piše, da je bil morebiti kakšen „šribar“ kedaj lastnik tega grada in da se je po njem prijelo ime. Da-si bolje razlage ne vémo, tudi te ne potrdimo. A saj to v naši povesti ni posebno važno.

Grad stoji na hribu. Proti Krškemu se razprostira planjava, na družih stranéh pak ga je objemal tačas, bolj še kakor denašnje dni, velik gozd.

Šestdeset let pred našo povestjo uže so bili uporni kmetje pridrli v ta grad in hudo gospodarili v njem.

Da se ne bi kaj takega več povrnilo, sezidal je bil šrajbarski graščák debelo in široko obzidje in na vsakem oglu postavil močen stolp, od koder se je pozneje lahko branil ne samó nepokornim kmetom, ampak tudi še hujšim sovražnikom tedanje naše dežele, Turkom.

V ta grad smo videli jezdit i imenitnega plemenitaša barona Jošta Turna, premagalca in sodnika kmetškega cesarja Ilije. Bil je gospodarju v Šrajbarskem turnu nekaj v rôdu in prišel ga je skoraj vsako leto po edenkrat obiskat.

Jesensko solnce je poslednje žarke upiralo v goste vrhove velikanskega búkovja Šrajbarskega turna v grajskem gozdu, kjer sta dva kmeta ravno sekire po tleh pometala in drug za drugim sédla na deblo, ravno okléščeno, nekoliko, da bi se počila od dnevnega dela, nekoliko, da bi se prav v miru kako pomenila. —

„Zdaj menda ne bo gozdárja več klek prinesel, le sédiva. Kruha sva si uže zaslužila, če je volja božja,“ pravi starejši.

„Saj gospod ni vse leto in dan toliko storil, kakor midva danes,“ odgovorí mlajši.

„Kaj hočemo, ker je tako, uže mora biti.“

„Jaz pa pravim, da ni, da bi moralo biti,“ pravi mlajši in od jeze se mu zarudí obraz. „Mi smo samí kriví, da nas tako imajo, kakor bi ne imeli duše, da moramo drugim delati, prej kakor sebi, in nam iztrgajo še to iz rók, kar pridobomo s krvavimi žulji. Jaz sem uže dostikrat premišljal: če je Bog ustvaril zajca, ustvaril ga je ravno tako záme, kakor za graščáka. Drva rastó na zemlji božji zánj tako, kakor za nas, in vender moramo mi pobirati slabe vrhove in brstíno, graščákova pa je debelína, katere si sam nì posekati neče. Mi smo neumni. Ej, K o s o m a n a je bilo treba poslušati — —“.

Pri tem imenu starejši kmet naglo skoči po konci in se ozre okrog in okrog ter dene prst na usta, šepetaje: „Tiho, tiho! Kaj, ako bi te kdo čul, da se meniš o Kosomanu!“

„Ti si strahopet. In ravno zato, ker je bilo lansko leto preveč takih, kakeršen si ti, nista Ilija in Kosoman ničesa opravila. Da bi bili vsi poprijeli vile in sekire in z nami šli in s Kosomanom, kje bi bile zdaj graščine!“

„Boga zahvali in mater božjo, da ne vedó, da si bil pri Kosomanu in tiho bodi. Naj bi kdo slišal, zapró te ali pa še obesijo, kakor so druge.“

„Ali me boš ti izdal?“

„Oj, Bog obvaruj!“

„Jaz ti povém, ako bi zdaj-le Kosoman, ki pravijo, da je v gori in da bo še edenkrat vzdignil vojsko, ako bi zdaj-le prišel in rekel: pojdimo! jaz grem précej ž njim.“

„Lepo te prosim, Martin, bodi tiho. Ti si neumen. Kaj sta nam pomagala Ilija in sin njegov? Ničesa! Ednega so umorili, ednega pa še bodo.“

„Bog vé, kako pride. Boš videl, Kosoman je pravi, on jim jo bo še zagodel, jaz vé.“

„Jaz grém domóv,“ pravi starejši in dene sekiro na ramo. „Ti, Martin, pa pojdi v grad, lože hodiš kakor jaz, in povédi, da sva posekala, kar je bil nama odkazal.“

Oba se napotita, starejši kmet po edni, Martin po drugi stezi.

Poslednji ni bil še streljáj daleč, ko mu iz gošče nasproti stopi mož in seže v roko. Martin se oveseli in ustraši, ko spozná Kosomana. Nehoté se ozrè okrog, potem pa vpraša: „Kaj delaš tukaj? Ravno sem govoril o tebi.“

„Slišal sem. Ali je res, kar si govoril?“

„To se vé da. Jaz zmerom pravim, da si ti mož in tvoj oče je bil pošten mož, Bog mu daj nebesa . . .“

„Ti si rekel, da gréš z menoj, če je treba,“ pravi Kosoman. „Ne z menoj. Sam pojdi v grad, kamor si namenjen. Tam pozvédi, kdo je danes prišel. Videl boš, če je res tisti, ki mu pravijo Jošt Turen, če ima sina s seboj. Izkušaj zvédeti, koliko časa ostane tu, kedaj misli oditi in kar še moreš. Vse to mi boš povedal jutri o poludne tukaj-le. Čakal te bom. Ali mi boš storil to?“

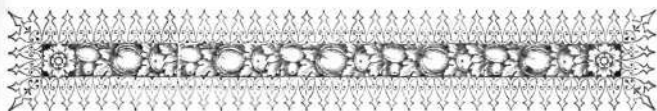
„Vse, vse kar hočeš. Na tanko bom zvédel, če le more kdo.“

„Ne pripovedúj nikomur tega; tudi ne, da si me aidel. Jutri se pogovoriva kaj več,“ pravi Kosoman.

Martin še za njim vpije: „Pazi, da te kdo ne spozná in da se ne zapleteš v sitnosti. Pridi k meni spat.“

Kosoman prikima in takoj potem ga Martin uže ni videl.

4.

Strijc.

Noč se je storila. Tema je bilo, da človek ni videl ped zemlje pred seboj. Dež je začel liti, veter je zvižgal. V takšnem času človeku dobro dé, če preskrbljen sedí pod streho v gorki stanici in posluša, kako sapa zaganja debele kaplje v zaprto okno.

Svetokriški fajmošter, čestitljiv starček, bil je ravno odvečerjal in opravil svojo molitev.

Videti je možu kakšnih sedemdeset let in skrb in žalost se mu bere z obličja. Večkrat vzdihne, potem glavo povesi in sedí tiho. Kaj je pač staremu možu? Morebiti ga obhaja misel, da je na pragu v večnost, da so njegova leta potekla in se mu bo ločiti od tega svetá ter težek odgovor dajati večnemu ostremu sodniku? Tega ne. Vse njegovo življenje je čisto, pripravljen je stopiti pred sodnika.

Spomin družih rečij mu naudaje bridkosti in teži srce. On je brat nesrečnega Ilije, kmetskega cesarja. Oče njegov, bogat, svoboden kmet je bil dal njega in njegovega brata v nekov klošter v šolo. Ilija je ostal

po očetovi smrti gospodar, on je dokončal učenje in postal duhovnik.

Pač je kmalu uvidel, uže zgodaj uvidel, kakšne nesrečne misli gojí njegov brat Ilija. Zdelo se mu je, da namerja vzdigniti se proti gospóski. Opominjal ga je večkrat lepo, očetovsko, naj si iz glave izbije takšne misli. Pravil mu je, da sveto pismo in cerkev zapovedujeta pokorščino postavljeni oblasti, ne samó dobri, temveč tudi preostri in hudi.

Toda vse je bilo zastonj.

Tako je moral pred letom čakati strašnih dogodkov, njegov brat je storil strašno smrt. Ali mu je Bog na ónem svetu odpustil greh? Za to je stari duhovnik molil, ali zagotoviti mu tega ni mogel živ krst.

Strijčnik njegov, Baltazar, Ilijin sin, ta je pregnan, ubežen, brez doma, izgubljen!

Kaj čuda, če je mož potrt in pobit, da vidno hira.

Te rečí so fajmoštru rojile po glavi. Da bi se razmislil in našel tolažbe, jame brati iz svetega pisma. Komaj začne, ko zasliši, da nekdo trka in kmalu, da gré njegova dekla odpirat.

Misleč da bo treba iti h kakemu bolniku, zapazi še le, da zunaj tuli vihar in lije dež, vender pravi: „Naj bo, volja božja je, dolžnost je sveta.“

Zdajci stopi Kosoman v sobo. Bil je ves premočen.

Bodi si, da je imel fajmošter uže slabe očí od starosti, ali ker je bil Kosoman nenavadno oblečen in

je nosil porasteno brado, starec svojega bratovega sina ni spoznal.

„Kaj bi radi pri meni?“ vpraša ga.

„Prenóčil bi rad pri Vas, strijc!“ odgovori mladi mož. Duhovnik ostrmí.

„Baltazar!?“

„Ali me niste poznali?“ Res, dve leti je uže, kar sem bil zadnjič pri vas. Postarali ste se.“

Fajmošter vstane in prime Kosomana za roko. Solza se mu utrne iz očesa. Sédeta.

„Oj, prepozno prihajaš, ljubi moj, prepozno. Kaj je s teboj? Dve leti, praviš? Koliko nesreče v teh letih! Da bi tega ne bil čakal! Pa povédi mi, od kod prihajaš? kaj počneš? ali si dobil odpuščanje od gospóske? od Boga?“

„Odpuščanja od gospóske, katero Vi mislite, nisem iskal in ga ne bom, če se do smrti klatim po gorah,“ odgovori Kosoman.

„Zmerom še takšen, kakor oče! Ne, tako ne smeš govoriti. Jaz véim, da ne smeš očitno pokazati se, skrivati se moraš, kaj ne?“

„Najvarneje je.“

„No, vidiš, to ne gré. Prav je, da si k meni prišel, ljubi moj! Morebiti ti bom kaj pomagal. Jaz ne morem in ne smem prositi záte. Glej, ker sem brat tvojega nesrečnega očeta — Bog se usmili njegove duše — ne morejo me lahko videti. Toda imam prijateljev, ki bodo prosili záte; opat v Kostanjevici mnogo pre-

more. Obljubi, da se poboljšaš in vse se bo naredilo. Kaj ne, da ti je žal, da si poslušal očeta, ki te je učil napak?“

„Prositi ni treba záme.“

„Mora se, mora. Sicer se boš ves izgubil. Rešiti moram tebe, sicer bom težko umrl. Ko bi ti védel, kako hudo je meni, kako me srce boli za očeta tvojega . . .“ starec ni mogel izgovoriti.

„Tudi meni, strijc, je hudo. Ta reč ni še končana, niti pozabljena. Da bi tega ne bilo, če bi uže prav prosili záme, zdaj je zastonj in nepotrebno. Nečem milosti od tistih, ki je nikdar poznali niso,“ pravi Kosoman jezno in oči se mu nekako čudno oživé.

„Ni zastonj! Kdor trka, njemu se odprè. Ti si mlad, oče tvoj te je zapeljal. Ako bodo videli gospodje, da se hočeš vrniti na pravo pot, radi ti bodo prizanesli in postal boš zopet pošten človek. In Bog ti morebiti pusti dolgo življenje, da boš spoznal, kako zeló si bil zašel. Prosi ga za to.“

„To se bova še vse zmenila, strijc! Storil bom pa, kar sem si namenil.“

„Kaj si namenjen storiti?“

„K Vam sem prišel prosit nekoliko denarja.“

„Kolikor imam, vse ti dam, Baltazar, samó poslušaj me.“ Rekoč fajmošter vstane in odprè omarico.

„Vzemi, kolikor hočeš, mnogo nimam.“

Kosoman vzame nekaj malega.

„Zdaj povej, kaj misliš storiti? Ali bo tako, kakor pravim jaz?“

Kosoman uprè oči v tla, précej pa se skloni po konci in nekako odvažno pravi: „Strijc! legal ne bom, po resnici Vam povém, kaj mislim. Nikar me ne pregovarjajte. Zastonj je. Glavo za glavo! Jaz moram ednega tistih dobiti v roke, ki so mučili očeta mojega. Glavo za glavo, to sem se zarotil.“

Kakor bi tréščilo vánj, zgrudi se stari duhovnik na stol. Nobene besede ne more izpregovoriti. Serpo gleda strijčnika. —

„Ednega, in sicer poglavitnega imam uže na sledi in gotovo mi ne uide. Kadar bom zvršil dolžnost svojo, potlej se vrnem k Vam in videli boste, kako bom pohleven. Zdaj pa očeta svojega ne smem pozabiti. On bi tudi ne bil kar tako pustil, ko bi bil kdo meni kaj storil.“

„Moj Bog!“ vzdihne strijc.

„Lebko noč, pri Vas ne smem ostati,“ pravi Kosoman odhajaje.

„Baltazar!“ kliče fajmošter, ko so se zaprla vrata za Kosomanom. Toda Kosoman ni slišal tega klica, ali ga ni slišati hotel, ne vémo. K strijcu ga ni nazaj.

Da ubogi starec to noč ni zatisnil očesa, misliti si je lahko. Ilijev sin pak je prišedši iz strijčeve hiše, pod plaščem skriti meč opasal priročneje, zavil se in krenil od sv. Križa proti Šrajbarskemu turnu, ne mené se za dež in vihar, ki sta mu pihala okolo ušes. Ne

daleč od grada je stala samotna koč, kjer se je še
svetila luč. Tam potrka Kosoman na okence in za-
kliče: „Martin, odprì!“ Vrata se odpró, Kosoman stopi
v vežo. Ne dolgo potem ugasne luč in sliši se iz koč
le poluglasen pomenek. —

Zmenjena ženitev.

Gospodar v Šrajbarskem turnu je bil vdovec. Imel je edno sólo hčer, Heleno, katera je bila v tem času, ko se godí naša povest, blizu dvajsetih let. Njej je bila namenjena po očetovi smrti dedščina vsega posestva Šrajbarskega turna. Želel je torej oče dobiti zeta, da bi mu bil po volji, vreden naslednik njegovega rodú, podpora njegovi hčeri in njegovi starosti.

Ker je bila lastnina precèj velika, ponujalo se je mnogo zetov, in starec je imel kje izbirati. —

Tudi baron Jošt Turen je prišel ravno s tem namenom, da bi ponudil mlajšega sina svojega Viljema. Mudil se je v grádu uže več tednov. V tem je zapazil grajski gospodar in gotovo ž njim vred tudi njegov gost, da se je mej lepo Heleno in mladim baronom sklenilo prijateljstvo, o katerem ni mogel dvojiti nihče, kam meri.

Graščák, kateremu se je mladi Turen védel močno prikupiti, ni bil nejevoljen te zveze in pogodba mej očetoma je bila hitro gotova in sklenila sta zaročitev.

Ker se je pa mladenič obema zdel še premlad za tako važen korak, ki človeka veže za vse življenje, in ker je graščák po pravici dejal, da je v tedanjih nevarnih časih treba trdnega, zvédenega gospodarja na grádu, pobogala sta se, da se odloží poroka še za dve leti. V tem pak je bil Jošt Turen namenjen poslati sina iz dežele, da se čemu priučí, utrdi značaj in postane bolj moški. —

Ker se po ti pogodbi mej očetoma, katere sta se veselila tudi sin in hči, ni več prav spodobilo, da bi mlada dva namenjena si zaročenca stanovala pod edno streho, ukrene baron Jošt Turen zapustiti s svojim sinom gostoljubnega starega prijatelja na Šrajbarskem turnu in vrniti se na edno svojih graščin, katerih je imel več.

Debel sneg je bil zamèl. Popotovanje je bilo torej tačas, ko še ni bila dežela preprežena s cestami, prav težavno. Silil je graščák gosta, naj ostaneta še nekoliko časa, da odkopní sneg, ali da se vsaj razhodijo pota.

Vender, ker se je uže bližal božič in iz gori omenjenih razlogov ostane Jošt Turen pri svojem sklepu in določen je bil dan slovesa in odhoda. —

Bilo je mrzlega meglenega jutra. Hlapci so imeli konje osedlane v dvoru, starca dva si sežeta v roke, nevesta se jokaje posloví od mladeniča in takoj potem odjašeta plemenitaša oče in sin s svojim hlapcem in z dvema oboroženima služabnikoma, katera jima je bil graščák vsilil za spremstvo do polupota rekoč: da mo-

rebiti vender ni tako varno hoditi po samotnih potih, kakor bi si mislil.

Kmalu je gosta megla zakrila odhajajoče krdelce očem starega graščáka in njegove hčere. —

„Zdaj bova zopet samá, Lenica,“ pravi oče in se obrne v grad. Te besede izvabijo vnovič solze iz očij nevestinih.

„No, dve leti bo kmalu minulo, in potlej bosta združena za zmerom; saj tudi prej nisi jokala, ko ga še poznala nisi,“ pravi stavec smeje se.

„Jaz se bojim, da se ne bi pripetilo kaj hudega.“

„Bodi pametna,“ pravi oče in oba grésta iz dvora v grad. —

V vinskem hrámu.

Ravno to jutro na vse zgodaj je bila v samotnem vinskem hrámu ne daleč od pota, ki drži od Šrajbarskega turna proti Savi, zbrana družčina devetih móž.

Sedeli in stali so okrog soda in lončena majólíka je romala okrog in okrog. Pol hleba kruha je držal eden v roki in ga lomil in ponujal zdaj temu in ónemu. Vrata so bila priprta, tako da je bilo na pol tema. Tiho so se pomenkovali. Ob stenah so bile prislonene sekire, debele težke palice, v katere so bili zabiti ostri žebli, in dve puški.

Bili so to pregnani, ubežni kmetje iz poslednjega punta. Vsi so bili nekako divjih odurnih obrazov. Kosomana lahko spoznamo mej njimi. —

„Le pijte, kolikor morete,“ pravi Kosoman, „samó varujte se, da ne bo kateri pijan. Težko delo imamo. Srčnosti bo treba.“

„Martina še ni. Morebiti ga ne bo in potlej ne vémo, ali bo kaj ali ne,“ pravi eden možakov.

„Gotovo pride povédat, kedaj pojde oni gospôski pes iz grada.“

„Kje ga bomo prav počakali?“ vpraša drugi.

„Doli v ovinku“ — pravi Kosoman. — „Pol nas stopi v goščo na edno stran, pol za skalo na drugo. Ko bodo prijezdili mimo, planemo hitro nánje in poméčemo jih na tla. Hlapca malo obstrelíte, potlej naj pa uide, če hoče. Njega nam ni treba, da imamo le starca, in dobro je, če dobimo še sina. Le naglo storimo, da se ne bo utegnil braniti, kajti trden je še in mnogo opravka bi imeli ž njim, ako se mu posreči dobiti meč iz nóžnic. Sina se še mleko drží; njega vsak potare. Saj nas je devet, a tam je le eden.“

„Kaj pa, če jih bo kaj več? Če bo kaj hlapcev s Turna?“

„Saj jaz véim, da bodo samó trijé. Martin je bil včeraj v grádu in je slišal, da ne mara, naj bi ga kdo spremljal,“ pravi tretji.

„Lotimo se jih, če jih le več ne bo, kakor nas,“ pravi Kosoman.

„Potlej pa pobijemo, kar se dá,“ pristavi drugi.

„Njega ne do smrti. Živega moramo imeti.“

Zdaj zaslišijo stopinje po snegu in umolknejo. Vrata zaškripljejo, Martin stopi v hram in pravi: „Le hitro, predno bo edno uro, mislim, da bodo šli.“

„Koliko jih je?“ vpraša Kosoman naglo.

„Pet,“ odgovorí óni.

Vsi malo osupnejo.

„Katera dva še?“ vpraša eden.

„Tista dva Vlaha, ki v grádu služita.“

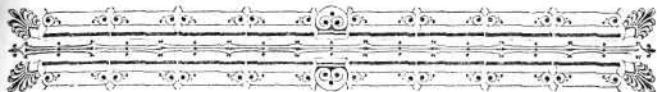
Kosoman zaškriplje z zobmi. Ta dva hlapca sta bila znana, da sta trdna in da sta bila uže večkrat v boji. Da v svoje tovariše ne sme posebno mnogo zapati, to je Kosoman védel.

„Vender mi uiti ne smé. Hajdimo!“ Izpijó iz majólike, poberó vsak svoje orožje in za vrstjo odhajajo skozi vrata. Martin ostane sam. Da bi utolažil svojo vest, ki mu je morebiti očitala, da je po Iškarjotovo izdal ednega človeka in mu pomagal do nesrečne smrti, séde k sodu in začne piti na vse duške.

V tem óni možjé tiho koračijo skozi vinógrade do gozda in potem mej drevjem proti poti. Sneg je bil zamrznil tako, da se ni udiralo in sled se je komaj poznala.

Pridejo do mesta, kjer so bili namenjeni préžati. Kosoman jih razstavi in jim zopet zatrdi, kako naj se nosijo. Tistima dvema, ki sta imela puški, velí, naj merita vsak v ednega Vlahov, grajskih hlapcev. Počenejo za grme in za veliko skalo in vse je tiho. —

Prvi poskus maščevanja.

Rot je bila še malo razhojena. V zmrzlem snegu so se konjem udirale noge, da so jim bili členki nad rogom krvavi. Zato je baron Jošt Turen ukazal, kónj ne priganjati in jezdili so prav počasno. Kjer je bila pot slabša in ožja, šli so kakor divje gosí, drug za drugim v vrsti. Le po nekaterih mestih sta jezdila oče in sin vštrie. —

Bodi si, ker je namen svoj na Šrajbarskem turnu prav dobro dosegel, ali ker je bil proti domu na poti, stari baron je bil prav dobre volje. In če tudi ni imel po svoji nekako ostri natori navade z Viljemom, sinom svojim, govoriti o samem sebi, pravil mu je danes različne dogodke iz življenja svojega, o turških bojih, v katerih je bil on poveljnik in zmagalec, o poslednji kmetski vojski i. t. d. Ravno ker je bilo to nenavadno, poslušal ga je sin zvesto in z neko otroško hvaležnostjo, tako da so mu hitro izginila grenka čustva prezgodnje ločitve od namenjene mu neveste. —

Napósled mu je oče ravno pravil o kazni, katero so bili on in drugi obsodili Ilji, tako imenovanemu kmetskemu cesarju. —

„Meni se zdi, oče“ — pravi Viljem — „da je bila to prehuda kazen, ker ste ga z razbeljenim železom umorili. Ta človek je bil vendar hraber in pogumen mož. Ali bi ne bilo pravičneje kar ustreliti ga, ali ob glavo deti, da bi bil storil lažjo smrt?“

„Tega ti ne umeš“ — odgovori oče. — „Vzglede in strašilo smo morali dati temu nepokornemu ljudstvu za večne čase. Kmet je trdovratnejši, če bolje ravnamo ž njim. Nobena kazen zánj ni prevelika, če se predrzne ustavljati. S prizanašbo in dobroto ne boš nikdar dobro opravil pri njem.“

Sin morebiti ni bil uvérjen o tem, ali ker je oče rekel, da je tako, moral je verjeti, kajti oče je bil star, izkušen in spoštovan pri pametnih ljudéh, kateri so bili tudi po sinovi misli le plemenitaši.

„Menite li, oče, da so kmetje zdaj za vselej ukročeni?“

„Malo ima to ljudstvo razuma“ — odgovori baron — „vendar naši meči so jim uže toliko pomeščáli trde glave, da bodo menda uvideli, da niso za orožje ustvarjeni, če jim ga mi ne damo v roke, torej tudi ne, da bi z nami bili v edni vrsti. Uvideli so, da ne pomaga družega, kakor pokornost. Jaz sem imel lani samó pet sto v naglici zbranih ljudij in dve tisoč sem jih razpodil v pol ure. To jih bo najbrž poučilo. Menda se ne bodo z glavo zalétovali ob kamen.“

„Pa pravijo, da je tistega Ilije sin še živ. Ta bi morebiti vnovič kaj začel.“

„Ni se bati. Ne bo dolgo, da ga dobimo, in šel bo za starcem svojim.“

V takih pomenkih so bili prijezdili blizu ovinka, kjer so kmetje s Kosomanom prežáli nánje.

Po sreči ali nesreči je pomolil eden teh móž izza grma glavo, da bi videl, kako blizu je sovražnik.

Viljem ga je videl.

„Tam za ónim grmom je nekdo skrit,“ pravi kažoč očetu na óno mesto. Stari vojščak pogleda tja, pa pravi: „Ti potuhnenci se ni ne upajo človeka srečati. Rajši se skrije.“

„No, bomo videli, kaj dela.“

Viljem pokliče ednega hlapcev, ki so jezdili nekoliko zadaj, in mu velí: „Pojdi dalje in spôdi izza le-ónega grma zajca. Videl sem ga.“

Hlapec, grajski Uskok, misli, da je res zajec tam, izpodbôde konja in hitro je bil v ovinku.

Ta hip počí puška, hlapec se zvrne raz konja in pade v sneg. Kosoman in njegovi tovariši skočijo na pot in obsujejo barona in njegovo krdelce. Drugi strél ni zadel nobenega.

Vname se boj. Kosomanu uže zarad tega ni šlo po sreči, ker ni mogel barona nenadoma napasti.

Težki baronov meč v hipu ob tla vrže dva kmeta, ki sta se nerodno branila s svojima sekirama, trijé pobegnejo takoj, trijé kmalu za njimi.

Kosoman opazi, da je sam, popusti mladega barona, kateremu je bil izbil meč z rok in ga vrgel na tla, in ker ni hotel, da bi ga pobili ali ujeli, uide v goščo, kamor ni mogel nihče za njim. Bil je poslednji čas zánj, kajti oče je zapazil, v kaki nevarnosti je sin.

Viljem je bil prav malo ranjen. Ravno tako baronov hlapec.

Vrnili so se na Šrajbarski turen. S strahom je graščák čul to novico. V naglici pošlje vse svoje obo-rožene hlapce preiskat gozd, in nekaj družih po ranjenega hlapca in dva kmeta, ki so obležali na mestu.

Samó ob sebi se razume, da se je baronovo od-potovanje zopet odložilo.

Eden hlapecv je bil v boji spoznal Kosomana. Hitro se po vsi okolici razširi ta novica. Vsi so pričakovali, da je to samó začetek nove kmetske vojske.

Proti večeru pridejo hlapci nazaj. Prinesó ranjenega tovariša, ónih dveh kmetov ni bilo nikjer. Tudi v gozdu niso videli žive duše.

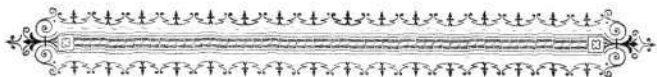
Samó Martina so našli v vinskem hrámu pijanega. Ker je graščák menil, da ta morebiti kaj vé, dal ga je zapreti. Ko se je iztreznil, izpraševali so ga ostro in žugali mu, če ne bode povédal resnice. Martin se naredí neumnega, pravi, da ni slišal in videl ničesa, da je mislil iti v neko sosedno vas, mej potoma našel óni hram odprt in šel vino pit.

Drugi dan pa je bila Martinova kočá zaprta in

njega ni bilo nikjer. Ljudjé so si šepetali, da je šel v hribe h Kosomanu.

Tudi stari svetokriški fajmošter zvé vse te reči in ta žalostna novica ga tako pretrese, da si za trdno nameni izbrisati strijčnika iz spomina. Da pa dobri mož tega ni mogel, priča to, ker mu je žalost zánj prinesla dolgo bolezen, od katere je do prve pomladi komaj malo okréval.

Dve leti potem.

Preskočimo dve leti.

V dveh letih se na svetu mnogo izpremení in predrugači. Kosomana ni bilo več v tem kraji. Nihče ga ni videl. Le pravljica je védela pripovedovati čudne reči o nekem moži, kateri je z velikim krdelom malovrednih obupnih ljudij, ki so se morali odtezati svetu, stanoval v kamenitih solcbaških gorah. Ta pravljica je trdila, da se ta razbojnik imenuje: sin kmetskega cesarja, da je strah in groza bogatim gradém in popotnim plemenitašem. Pravila je, da pri kmetih ne pleni, da ne storí žalega ubozemu vaščánu, da je pa uže nekaterega gospôškega človeka za vselej zmanjkalo s ceste, da iz grajskih čed pobira volí i. t. d.

Mnogo so se višji oblastniki trudili, uloviti tega roparja; toda vteknil se je v hribe, kamor ni nihče mogel za njim, da bi bil živ prišel nazaj. Več časa ni bilo slišati o njem, pa pokazal se je s svojo četo zdaj tu, zdaj tam.

Le edenkrat je bil prišel v obližje Šrajbarskega turna, v sv. Križ svojega strijca obiskat na mrtvaškem odru.

Stari fajmošter je bil po dolgi bolezni umrl. V svojem testamentu je bil oporočil, da polovico njegove zapuščine dobi Baltazar, njegov strijčnik, če se družega, poštenejšega življenja poprime in dobó pomiloščenje od gospóske.

Dobri starec, ki je mnogo grešnikov videl vrniti se na pravo pot, upal je do poslednje ure, da se mora tudi on, zadnji ud stare poštene rodovine, vrniti na pot, katero je bil zgrešil.

To je Kosoman zvédel, da-si tudi je bil daleč od njega. Pozno po noči je prišel, z oboroženo družčino, slovó jemat od mrtvega moža, ki je v življenji vedno govoril za blaginjo njegovo, svetoval, delal in molil. Ljudjé, ki so ravno pri mrličí čuli in s strahom in grozo videli glasovitega moža stopiti v izbo in jokati, čudili so se in dejali: „kaka škoda za takšnega človeka.“

Samó pol ure se je pomudil. Več ga ni bilo v dveh letih v tem kraji. Tudi po zapuščini ni nikdar vprašal.

Graščák s Šrajbarskega turna, ki je bil, kakor smo uže povédali, tudi priletel, oslabel je bil v teh dveh letih tako, da ni mogel iz sobe. Videl je, da se mu smrt od dné do dné bolj bliža. Največja njegova želja je bila, naj bi še nekaj časa živel in omožil hčer tako, da bi videl, da je prav. Zato je svojemu prijatelju, baronu Joštu Turnu poročil, naj se podviza s sinom in uresniči to, kar je bilo pred dvema letoma dogovorjeno in skleneno.

Ker graščák uže sam ni mogel nikamor, imela je Helena, njegova hči, skoraj vse skrbi, ki se tičejo gospodarstva in gospodinjstva. Podložniki Šrajbarskega turna so bili te izpremembe jako veseli, čutili so razloček mej starim čemernim ukazovalcem, kateremu ni bila nobena reč po volji storjena, in mej novim, dobrosrčno, z vsakim prijazno Heleno, katero so spoštovali starci in mladci. —

Znano je bilo mej ljudstvom, da je za njihovega prihodnjega gospoda namenjen baron Viljem Turen, sin slovečega premagalca Kosomanovega oddelka kmetske vojske. Ljudjé radi sina sodijo po očetu. Oče pak je bil mej vsem ljudstvom prav na slabem glásu. Govorica je še povikševala okrutnost in neusmiljenost, s katero se je skazoval pri kaznovanji ujetih kmetov iz zadnje vojske. Tudi se je govorilo, da ne dela posebno dobrotljivo in prizanesljivo s podložniki svojih graščin.

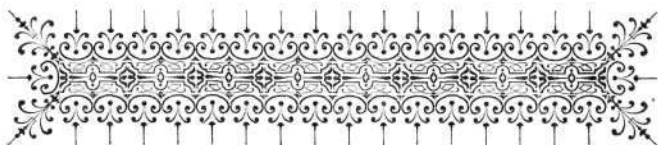
Mislili so, da mora sin biti takšen, kakeršen je oče. V domačih pomenkih so torej podložniki Šrajbarskega turna večkrat ugibali in tožili si, kaka škoda je, da dobra grajska gospodična dobó možá, ki jej ne more biti čisto nič ednak. Ravno zarad tega niso imeli tiste zaupljivosti in ljubezni do nje, katero je lepa devica, tolažiteljica bolnikov in nadložnikov in pomočnica v vsaki bedi, zaslužila po vsi pravici. —

Na graščákovo poročilo pride kmalu odgovor, to je, baron Jošt Turen sam. V štirih tednih ima biti poroka. —

Priprave za veliko slovesno svátovščino se začno delati na grádu, povabila se razpošljejo bližnjim in daljnim sorodnikom in sosedom. Tudi podložnikom je ukazano, kaj bodo imeli storiti, da se poviša slovesnost veselega dné.

Prijor iz bližnjega kostanjeviškega kloštra, gospod plemenitega stanú, prijatelj graščákov, obljubil je, da pride sam sklenit sveto zvezo.

Dva služabnika.

Dolžni smo bralcem svojim dogodek iz nekaj časa poprej povzeti, kar se nam zdí imenitno za daljni razvitek naše povesti. —

V tistem času, ko so povsod kraljevali nezaupnost, nevarnost in nemir, morali so se graščáci pre-skrbovati z zvestimi služabniki, na katere so smeli zaupati ob vsaki priliki. Ker svojim podložnikom niso zaupali sebe in varnosti svoje, najemali so si popotne vojščáke iz Nemškega, takoimenovane „Landsknechte“, tiste ljudi, o katerih je znano, da so služili vsakemu, kdor jih je dobro plačeval in niso posebno tenkovéstno vpraševali, ali jih rabi za dobre, ali slabe namene. —

Ravno tako, kakor te nemške vojake, jemali so v službo posebno dolenjски plemenitaši jako radi Uskoke ali, kakor jih ljudjé še dandenašnji imenujejo, Vlahe. Ti so veljali kakor zanesljivi vsem plemenitaškim željam z radovoljnostjo služeči ljudjé in hrabri bojniki.

Na Šrajbarskem turnu je gospodar potreboval več hlapcev. Rad je torej v svojo službo vzel dva Uskoka, ki sta se prišla ponujat.

Eden izmej obeh je bil precěj póstaren, grdega, odurnega obraza in neprijaznega vedénja. Imenoval se je Peter in trdil je, da je uže služil pri nekem manjšem, malo znanem graščáku blizu Ljubljane. Drugi, Janko, dejal je, da ni bil še nikjer v službi in je bil mlad fant, čednega obličja, pa nekako lokavega, potuhnenega vedénja. —

Heleni oba nista bila po volji in rekla je očetu, naj ju kakor neznanca ne jemlje v hišo. Pa stavec se v tem ni dal pregovoriti, rekši, da ljudi uže po obrazu pozna, kateri so pošteni, kateri niso. Vender je deklica vkljub tej očetovej modrosti neko nenavadno slabo nagnenje imela do teh dveh novincev. Zdelo se jej je — menda po čudni, marsikateremu človeku in sósebnó ženskemu spolu urojeni slutnji — da ta dva človeka nista prinesla blagoslova božjega v hišo.

Navada in čas nekako oslabita vsako čustvo.

Tako je s časom tudi Helena jela misliti, da ta dva krivično sodi. Kajti delala sta pridneje kakor drugi, slušala sta vsak ukaz in sploh ni bilo nobene napačnosti očitno videti.

Čudno je pa bilo, da sta ta dva hlapca imela denar za pijačo in druge raztroške, in sicer mnogo več kakor sta mogla zaslužiti.

Tudi to bi se bilo lahko komu čudno zdelo, da se za prvega nista pečala z drugo družino, tihe pomenke imela mej seboj, ob praznikih večkrat kam izginjala, sicer pa vse v grádu ogledala, vsakega dela se lotila.

Še le nekaj tednov pred namenjenim svatovskim dnevom se jameta družim hlapcem, toda samó svoje vrste, namreč Vlahom, bližati in sósebnó z dvema zvesto se pomenkovati.

Kaj so se ti poštenjaki menili, ni nikdar nihče zvédel. Samó mladi pastir, deček trinajstih let, čul je nekđaj po noči nekoliko besedij, katere so ga postavile v veliko nevarnost, da-si tudi jih ni razumel.

Zaspal je bil namreč v hlevu, kjer so se shajali tudi óni štirje Vlahi vsak večer. Nobeden izmej njih ga ni bil zapazil. Ko se fantič prebudí, dejal je ravno stari, grdi Peter ednemu hlapcu: „Več boš zaslužil pri njem, kakor pri katerem bodi gospodu. On ima, kolikor hoče. Dal ti bo kolikor nama.“

„Kaj pa bo, ako se zvé?“ vpraša drugi Uskok.

„Kako se bo zvédelo? Mólči, pa je dobro. Mi nimamo družega opravka, kakor v roke mu pripravimo tega plemenitaša, kadar pride. Plačal bo nam dobro. Kaj bo potlej počel ž njim, to nam nič marí. Kadar to opravimo, zapustimo hitro grad.“

„Naprej plača?“

„To je, da! Kaj meniš, da sem jaz tako brezpameten in Janko! Jaz nikomur ne zaupam. Tudi temu

Kosomanu ne, čeravno ga poznam. Njemu je vse edno, ali ima kaj, ali nima.“

„Velja!“ pravi óni in udari v Petrovo roko.

Zdajci zagledajo pastirja v slami. Petrovo obličje še bolj zatemní in morebiti v preneglici sname Vlah skrit nož izza pasa. Eden ga začne pogovarjati, rekoč, da ni fant slišal ničesa, in da ne bo pravil.

Zažuga torej prestrašenemu dečku vse muke in kazni, ako črhne besedico o tem, kar je slišal, potem ga bacne z ного in spodí iz hleva.

Samó ob sebi se vé, da je bilo pastirja strah le misliti o tem.

10.

Poroka.

Zaželeni dan pride. Lepega poletnega jutra je bilo, nebo jasno, solnce je veselo vzhajalo, kakor bi se z veselimi ljudmi vred veselilo tega dné.

Svatje so prihajali od vseh strani, imenitni in neimenitni plemenitniki s svojimi ženami in hčérami, na lepih konjih in brzih vozovih. Tudi ženin s precejšnjim krdelom sorodnikov svojih je bil prijezdil še prejšnji večer.

Da bi se ta veseli praznik na Šrajbarskem turnu praznoval slovesneje, uganena je bila poroka v bližnji samotni podruženi cerkvici, katero so nekdanji pobožni posestniki Šrajbarskega turna postavili na svoje troške. In da bi bil ta dan res praznik, ukazano je bilo kmetom, da ne smejo ničesa delati, ni domá ni na polji. Tlačanje so tej zapóvedi tem lože in toliko rajši bili pokorni, ker so védeli, da jih bo čakal v grajskem dvoru danes velikanski sod vina in dolga miza mesá, kar se ne dobó vsak dan.

Pred omenjeno cerkvico je stala na obéh stranéh poti do cerkvenih vrat množica radovédnih ljudij, ki

so ogledovali dolgo vrsto svatovskih gospodov in gospá, lepe bogate obleke poslednjih, z zlatom in srebrom okovane meče, uzde in sedla in napósled vrsto jezdečih oboroženih hlapcev, z divjimi, neprijaznimi obrazi in zaničljivimi pogledi.

Mej to množico sta stala v največem vrétji skrita tudi dva moža, ki sta pazljivo gledala, sicer pa vedno molčala. Eden izmed njiju je celó štel vse oborožene ude svatovske vrste. Ko mu je prišel baron Jošt Turen na vrsto, razvnelo se mu je oko in gotovo se je, gledaje za njim, uštel za nekaj parov.

Poslednji v vrsti so jezdili domači hlapci. Vlah Peter zagleda omenjenega moža mej zvedávimimi kmeti in mu pomiga z očima. Nekaj blizu stoječih to opazi in obrne oči tjakaj.

„Takšen je kakor Kosoman,“ šepetali so kmetje, pa predno je kdo videl, kako in kaj, uže ónega moža ni bilo nikjer.

Množica jame vreti v cerkev, kjer je kostanjeviškega kloštra prijor imel maševati pred poroko.

Za svate so bile spredaj pri oltarji napravljene klopi, kmetsko ljudstvo je stalo in sedelo zadaj.

Služba božja se prične. Kakor je navada, molilo jih je mnogo, mnogo pa jih je tudi bilo, ki so stali razmišljeni, pozabili, da so v svetišči božjem in z nespodobno zvedávostjo ozirali se in opazovali zdaj tega zdaj ónega.

Mej temi je bil tudi Kosoman. Stal je v kotu, naslanjal se na zid in v edno mér gledal v óno klop, kjer je sedela nevesta poleg ženina, in poleg ženinovega in svojega očeta. Očitno je bilo, da ni molil niti za svoj, niti za blagor novozaročencev. Bil je bled, srepega pogleda, ustnice je tiščal vkupe.

Tudi tukaj ga ljudjé zapazijo. Več očij, ki so bile prej obrnene v svate, uprlo se je zdaj v Kosomana. Ljudjé jamejo glave stiskati vkupe, tiho šepetati in kazati nánj.

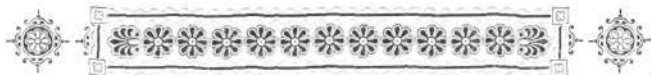
Zapazivši to, pogleda Kosoman nejevoljno in zaničljivo po ljudéh, migne tovarišu svojemu, ki je bil tik njega, in odide iz cerkve. Izmej graščakov in hlapcev ga ni opazil nobeden. Tudi jih je bilo malo mej njimi, ki so ga poznali.

Maša in poroka je bila končana.

Svatje se napotijo v grád na pirovanje, radovédno ljudstvo se razkropí. Tu ugibljejo stare ženíce o prihodnji usodi mlade neveste, tam deklice sodijo ženina, drugjé pa kmetski možaki zmajujejo z glavo, govore o prihodnjem gospodu, ki ne obeta ničesa posebno dobrega, ali pa skrivnostno povprašujejo, kaj pač pomenja to, da se je glasoviti Kosoman zopet prikazal in ravno na tem mestu. Vsi so teh mislij, da je ta čudni mož zeló pogumen in predrzen, ker se upa sam prikazati in se tako rekoč nastaviti sovražnikom svojim. Ravno tako so za trdno mislili, da se bo v teh dneh zgodilo kaj posebnega. Skrbno so se pa va-

rovali o tej reči govoriti tako, da bi bil kakšen plemenitaški hlapec kaj slišal, kajti nobenega mej njimi ni bilo, da bi bil hotel spraviti moža v pogubo, o katerem so védeli, da je z očetom svojim vred boril se za njihove pravice, in da, čeravno je zdaj ropar — kmetom ničesar ne dela žalega. „To nam nič mari,“ rekli so razhajaje se, pa nekateremu se je videlo, da ga ne bi posebno bolelo, če Kosoman „gospodom“ katero zagode.

Svatovanje.

Na Šrajbarskem turnu uže dolgo let ni bilo takega veselega hrupa, kakor denašnji dan.

Gospôda se je bila zbrala v véliki, najlepši, za to slovesnost posebno okrašeni sobi okrog dolge mize. Ženin in nevesta, ki sta sedela na prvem mestu vkupe, čutila in menila sta, da je ta dan najsrečnejši v njiju življenju in utopljena v radosti tiho prejemala voščila okrog sedéčih svatov.

„Zdaj bom lože umrl,“ rekel je stari domačin Joštu Turnu in solza je trdemu možu igrala v očesu.

„Zdaj ne mislimo na smrt, prijatelj! Odšla nama obema ne bo, danes pa bodiva vesela. Smrt je žalostna, ne govoriva o nji,“ pravi ženinov oče.

„Lepa dvójica je to,“ ugiblje eden svatov. — „Prav ustvarjena sta drug za drugega.“

„Bog ju živi,“ odgovorí drugi in izprazni kupo starega vina.

Nekateri so se domišljali lepih dnij mladosti svoje in dné svoje poroke, nekateri so se, vidéci tu srečo in zadovoljnost, natihoma pokesali, da niso v svoji mladosti, ko je bil za to čas, tudi svatováli. Drugi so si pravili razne reči ali poslušali, kaj čestiti prijor kostanjeviš-

kega kloštra, kaj vé povédati ta in ta veljavni mož, ta in ona žlahtna gospá.

V drugi sobi so bili nižji ljudje, hlapci in služabniki, kar jih ni bilo treba za postrežbo.

Tukaj je bil hrup glasnejši. Jedila in vina je zmanjkovalo hitreje. Nobeden ni pazil, da ne bi preveč zaužil božjega darova. Pomenek je bil glasnejši, besedij ni izbiral nobeden. Smeh, kričanje, bahanje s svojim junaštvom, šala, prepir, pomirje in zopet prepir — vse se je vrstilo in pričalo, da graščákovo vino stopa v glavo.

Tretja in poslednja vesela družba je bila na dvorišči. Tam je bil nastavljen velik sod in tlačanje, grajski podložniki iz okolice, stali so okrog njega in točili si, kolikor je kdo mogel zaužiti. Sekali so pečene koštrune in se mastili ž njimi, ukali in plesali.

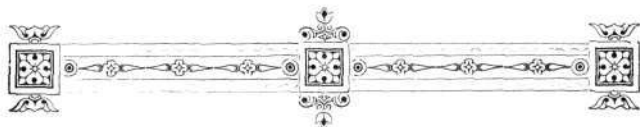
Da so bili plemenitaši taki gospodje, kakor je bil graščák iz Šrajbarskega turna danes, pač se ne bi bilo nikdar bati kmetskih uporov.

Graščák je večkrat prihajal pogledavat okrog, da ne bi kje česa primanjkovalo. Danes je bil prijazen, ogovarjal je hlapce in kmete, in poslednji so rekli: „Saj vender gospôda ni tako huda, kakor se časih vidi.“

Stari pregovor veleva: ne hvali dné pred večerom. Veselje se ti hitro lahko izpremení v žalost, srečo ti naglo skalí nenadna nesreča.

Tako se je zgodilo tudi grajskim svatom, kakor bo bralec zvédel iz naslednjega.

12.

Čudna ciganka.

Do vsi pravici trdijo, da je bil prednamski svet naših očetov sploh vérnejši in pobožnejši, kakor denašnji. Ravno tako res je pa, da so bili ti naši dedje, ker menj poučeni in omikani od nas, globlje zakopani v praznih vérah in vražah, česar jim nikakor ne moremo šteti na dobro in koristno.

Nespametna prerokovanja o srečni in nesrečni prihodnjosti so bila, ne samó mej prostim ljudstvom, kakor je to žalibog še denašnji dan, temveč tudi mej višjimi stanovi navadna in vérovalo se je takšnim abotnostim.

Nič hudega torej ni bilo, ko se je popoldne po grádu zvédelo, da je prišla ciganka, ki zna prerokovati.

Bila je ta ciganka kaj nenavadne postave: široka čez pleča, nekako moškega obraza, neróдне hoje za svojo obleko in ostriženih rujavih las. —

Ustavila se je najprej na dvorišči, kjer so jej pijani kmetje ponujali piti. Pila je bolj, kakor na-

vadne ženske pijó, potem kmetom potihoma prerokovala, da ta gospod, ki danes svatuje, ne bo dolgo na Šrajbarskem turnu, ker je sin Jošta Turna. To je bilo možakom po volji, in da-si tudi se ni upal nobeden besedice izpregovoriti, bojé se, da bi ga kdo ne slišal, namežikovali so si vender pomenljivo.

Hlapci so poklicali ciganko k sebi.

Mej temi je bil tudi vlaški Peter. Debelo gleda čudno oblečeno babúro. Zdajci pa se obrne od nje stráni. Spoznal jo je.

Več hlapcev jej je pomolilo roko, da je prerokovala iz črt na dlani. Vsakemu je bilo mnogo dobrega namenjenega.

Napósled pride vrsta do Vlaha Petra.

Ciganka gleda v njegovo dlan in pravi, da ima ta Peter čudno usodo, katere ne sme očitno povédati. Stopita torej malo v stran. Ciganka vzame Petrovo roko in kakor bi mu prerokovala pravi mu tiho: „Jaz sem Kosoman. Upijani hlapce, kolikor moreš. Pridi za menoj, kadar pojdem iz grada. Počakam te v grmovji za zidom. Plačilo boš imel veliko.“

Drugi so s hrupom in krikom hoteli zvédeti od Petra, kaj mu je povédala ciganka. Ta je tiho sédel, zamišljena ciganka, ali bolj prav, preoblečeni Kosoman pak je šel v gospôsko sobo, kamor je bil klican, da bi novozaročencema prerokoval veliko in dobro srečo.

Pač se je morebiti srce treslo v prsih predrznemu možu, ki je v smrtno svojo nevarnost stopil mej svoje

preganjalce sam, neoborožen, v okornem ženskem oblačilu.

Oko mu je zaplamtelo, ko je tu videl bogato obloženo mizo, izbrana jedila in vino v dragocenih posodah in si je morebiti mislil: vsega tega nimajo drugi ljudjé, ki bolj delajo in molijo, kakor vi. —

„Kaj stojiš, baba? Povédi, koliko vnukov bomo imeli,“ pravi stari baron Jošt Turen.

Nekako boječe se obrne nevesta od ciganke k mlademu svojemu možu in pravi:

„Meni je ta ženska zoperna. Nečem, da bi mi prerokovala. Naj gré.“

To sliši njen oče in kakor je bil svojeglav in bi bil radovédnim svatom v tem hipu rad ustregel, pravi:

„Imej pamet, pokaži babi roko.“

Helena zmaje z glavo.

Ženinov oče, ki ni hotel, da bi jo silili, pravi: „Saj ciganka tudi tako vé. Povédi, baba, koliko hrahlih sinov in lepih hčer bo na Šrajbarskem turnu?“

„Mnogo še!“ odgovori preoblečeni Kosoman.

„To vémo brez tebe. Ali, koliko vnukov mojih?“ vpraša baron jezno.

„Nobenega!“ zakričí Kosoman tako divje, da so se vsi prestrašili.

„Vrzite babo venkaj!“ vpije hišni gospodar.

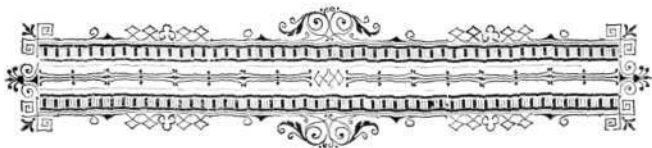
Toda Kosoman se je bil takoj obrnil in izginil. Trenutek pozneje ga ni bilo v grádu.

Skalil je bil svatom vse veselje. Vsakemu izmed njih je bila strahovita ciganka s povzdignjenim prstom in z grozno preroško besedo pred očmi. Ako tudi so se nekateri trudili družbo zopet pripraviti v veselje in razložiti si, da ciganka ne vé ničesa, bilo je vendar, kakor bi bil hudoben duh tu prepodil vsako radost in sobo napolnil z zrakom, ki je vsakemu nekako težil srce.

Proti večeru so se nekateri daljni svatje jeli odpravljati in so tudi odšli. Kar jih je ostalo, prijeli so se, to se vé da le moški, prav dobro vina, katero jim je glave omotilo in jih zopet razvédrilo. Nekateri so se bili tako našli božjega darú, da so morali družčino popustiti in iskati postelje, kjer so trdno pospali, nevedoči za nevarni oblak, ki se je vedno bolj razpenjal nad njimi.

Pred gradom.

Ke daleč od obzidja grajskega je za grmovjem vznak ležal Kosoman. Več ni bil opravljen, kakor stara ciganka, vrgel je te cunje stráni in je bil v navadni obleki, oborožen z mečem in nožem.

Noč se je bila storila, brezštevilne zvezde so bliščale na jasnem prijaznem nebu. V prsih pak Ilijevemu sinu ni bilo jasno. Njegov krvavi namen, katerega je uže *toliko* časa nosil s seboj v prsih, namreč maščevati očetovo strašno smrt na poglavitnem njegovem sodniku — ta namen se je imel zvršiti nocoj. Pač se je mlademu možu od znotraj še oglašala vest in na misel mu silila beseda božja, ki pravi: maščevanje je moje, ne išči si sam pravice! Ali vájen je bil teh mislij. Kakor je živel v divji natori, v strmi gori, mej surovimi tovariši, tako je bil sam postal čedalje bolj neobčutljiv za vse, razven za maščevanje. Ljubil je nekdam očeta svojega, kakor ga ljubiti more le sin. Ko ga je izgubil, ko je slišal, kakšno grozovito smrt je storil, izpremenila se je vsa njegova ljubezen do očeta

v neizmerno, ognjeno sovraštvo do tistih, ki so mu vzeli očeta.

Tako se iz lepe kreposti porodi pregreha, tako iz dobrih tal vzraste slabo seme.

Kosoman je torej tu čakal podkupljenega grajskega hlapca, Vlaha Petra. Dolgo ga ni, kaj li je to! Mesec uže vzbaja izza gozda. Čas je.

Vender uže. Zasliši tihe stopinje in spozna Vlaha, ki skrbno oziraje se stopa kakor maček.

„Ali je vse dobro?“ vpraša Kosoman.

„Vse!“ — odgovori Vlah.

„Hlapci spé?“

„Pijani so kakor sodi od prvega do zadnjega. Nekateri uže spé, nekateri bodo še pospali in na tihem povežemo vse, kadar bo čas.“

„Ne pozabi orožja ob pravem hipu v kraj pospraviti. Sicer pa nič ne dé, ljudij imam dovolj, da bi vse spravili v kraj.“

„Kedaj hočem odpreti vrata?“ vpraša Vlah.

„Kadar boš slišal sovo pred gradom, pa tiho odkleni vrata zadaj in spredaj.“

„Bom.“

„Ali véš, v kateri sobi je nevesta?“

„Mlada gospá?“ vpraša Peter čudé se.

„No, kdo pak. Morebiti se domislimo, da še njo s seboj vzamemo; saj sem cesarjev sin, menda me bo ravno tako lahko vzela v zakon, kadar bo vdova, kakor baróniča. In grad imam jaz v skalovji nad Savo ravno

tako trden, kakor je njen. Glej, škoda, da nisi uže prej ti snubil záme,“ pravi smeje se Kosoman.

Peter odkima in pravi: „Jaz sem vam obljubil, da vam pomagam samó starega barona dobiti v roke na svatovski dan. Druzega ničesa!“

„Le tiho bodi, le tiho,“ pravi Kosoman in mu stisne mošno denarjev v roko.

„Bo še kaj?“ vpraša Vlah, ki je v tem hipu lakomnosti bil zopet pripravljen za vse.

„Še, jutri! Le dobro opravi. Tudi za večerjo kaj glej, da bo pripravljena, kajti mnogo jih v svate privédem jaz, če tudi nas niso hoteli vabiti.“

Razideta se. Peter se tiho splazi v grad nazaj. Nihče ni bil opazil, da ga nekaj časa ni bilo.

Kosoman pak se zavije v plašč in naglo korači čez polje proti gozdu. Bil je razburjen, kri mu je silila v obraz, žila mu je močno utripala.

Kjer je edna strast, edna pregreha udomačila se, ondukaj najdejo kmalu prebivališče še druge.

Kosoman, ki je od kraja namerjal dobiti v roko samó starega barona Jošta Turna in očeta maščevati nad njim, imel je zdaj še drugo črno misel. Ni se mu zdelo dovolj žrtvovati ednega, pogubiti je hotel očeta in sina in s tema dvema dobiti v roke še — nevesto. Tu se mu razodene iskra vestí in poštenosti. Mlada ženska ni niti njemu niti družemu storila nič žalega. On je dejal in domišljjal si, da se bojuje za ljudstvo proti oholemu plemstvu. Ljudstvo pak je to gospodično ljubilo.

To je Kosoman premišljaj in na čast mu bodi povedano, sklenil je, popustiti nevesto in varovati jo vsake krivice. To se vé, da ni pomislil, koliko krivice jej stori, če jej vzame komaj zaročenega moža za vselej. Mnogo jih je, naj si poišče družega.

Tako pride do gozda. Več malih ognjev je videl uže od daleč, zato je bil pospešil korake. Bal se je, da bi od grada ne zapazili teh ognjev in kaj sumili in se pripravili, kar bi zopet podrlo namen njegov.

Kakih sto oboroženih, slabo oblečenih, od solnca zagorelih in razdivjanih mož je stalo in sedelo okrog ognjev.

Prišedši jim Kosoman takoj ukaže ognje pogasiti. Bréz ugovarjanja izpolnijo roparji povelje svojega poglavarja. Potem ga obstopijo in poslušajo, kako in kaj imajo delati nočoj.

Proti deseti uri se vzdigne vsa četa in razdeli na mnogo malih gruč. Od raznih strani se tiho pomičejo proti Šrajbarskemu turnu.

Kosoman je bil mej poslednjimi.

Nepovabljeni svatje.

Bolj od današnjih, slové stari plemenitaši kakor močni in nezmerni vinopivci.

Tudi v Šrajbarskem turnu jih je še precejšnje krdelo sedelo ob desetih zvečer, domačin in stari baron Turen mej njimi.

Stari gospodar je večkrat vstajal izza mize in hodil pogledovat k oknu.

„Kaj pa je zunaj?“ vpraša ga eden.

„Več ognjev sem videl prej v svojem gozdu. Zdaj jih ni več.“

„Lovski tatovje, ali pa drvarji so. Nocoj menijo, da brez skrbi kradejo, jaz poznam tako ljudstvo in znam je strahovati,“ pravi drugi.

„Ali ne moreš poslati nekaj hlapcev, da pogledajo, kaj je?“ vpraša stari Jošt Turen.

„Vse je pijano,“ odgovori graščák nejevoljen.

„Ej, pústi, jutri boš zvédel, kdo je bil in potem napni lok in palica naj poje,“ dostavi tretji.

Tako je bila ta reč odložena in pozabljena. Mej pitjem je prišel drug pomenek.

Bilo je pol ure pozneje. Gospodje so se ravno neki bistroumni besedi ednega izmej tovarišije veselo smejali.

Zdajci se zasliši iz dvorišča strašen krik. Vsi planejo prestrašeni s stolov. Vsak vpraša, kaj je to. Orožje so imeli v drugi sprednji sobi. Tjakaj so mislili iti, ali v tistem hipu se vrata odpró na stežáj, Kosoman se prikaže, za njim deró tovariši njegovi.

Plemenitaši so bili hitro povezani. Kosoman zapové vsakega posaditi na stol, kjer je sedèl prej. Na konci pak séde sam in kar je bilo prostora, posedejo njegovi tovariši, drugi si iščejo drugih prostorov.

Nanesó si vina in kar dobodo.

Plemenitaši so bili bledí od jeze in sramote. Na vso moč se je trudil Jošt Turen pretrgati vrv, ki mu je vezala roki in nogi in ga je tiščala na stol. Bilo je zastonj, povesil je ponosno glavo kakor drugi.

„Oj, Bog! hči moja,“ vzdihoval je stari gospodar pol v nesvesti.

„Nič se ne boj, stavec! Hči tvoja je bojè bolj poštena za nas kmete, kakor ti in tovarštvo tvoje, zato se jej ne bo zgodilo nič hudega,“ pravi Kosoman, ukaže svojcem naj tu počakajo, da pogleda malo še drugod. Potem gré iz sobe.

Zunaj na hodniku najde ženina uže povezanega. Čul je bil menda ropot in šel gledat. Prestrégli so ga čakajoči roparji in povezali.

„Védite še tega k ónim, da bo večja družba,“ pravi Kosoman. — „Te duri pa zaklenite, nevesti ne sme nobeden ničesa žalega storiti.“

Po družih izbah je bilo polno roparjev. Lehko jim je bilo pospraviti pijane, nepripravljene hlapce. Kar je kateremu ugajalo, to je vzel.

Kosoman razpostavi stražo, potem se vrne k plemenitašem.

Tukaj so njegovi tovariši surovo gospodarili. Po dva in dva sta stopila k ednemu teh ubozih gospodov in ga neusmiljeno zasramovala. Zdaj ga je eden pokuzmal za brado in vprašal, kako se mu kaj godi, zdaj je drugi staremu baronu pijunil v obličje in dejal: Nikar ne zameri, plemenitaš, jaz imam tako navado, da ne pogledam, kam pljunem. Drugi je zopet katerega kaj neumnega vprašal, in ker ni dobil odgovora, udaril ga je s trdo pestjo okolo ušes. Še družemu so po sili vino vliвали v grlo i. t. d.

Ko pride Kosoman nazaj, prestalo je nekoliko to trpinčenje, kajti védeli so, da on po navadi ne dovoljuje tega.

„Zakaj ste tako žalostni, plemeniti gospodje“ — pravi Kosoman. „Mi pa mislimo, da je to čast za vas in vašo svatovščino, če pride toliko gostov naedenkrat. Povéдите nam kaj, na priliko kako ste obešali kmete in jih podili v Savo. Kaj neprijetno je bilo gledati, kako so poginjali drug za drugim? Sósebnó ti, boter barónček stari Jošt, kaj medliš? Časih si bil glasán in marsi-

katera ti je prišla na misel, na priliko nekaj o razbeljeni železni kroni, katero si dal pritisniti na sivo glavo očeta mojega. Ali se še domišljaš?“

To je bilo preveč za ponosnega plemenitaša. Vzdignil je glavo bistro, ostro pogledal Kosomana in dejal: „Ti, pes, tudi tebi ne odide!“

„Kdo je pes?!“ S to besedo starca eden udari po obličji.

„Pústi ga!“ pravi Kosoman. — „On mora biti sojen.“

Zastonj so se ubogi plemenitaši obračali in ozirali. Od nikoder ni bilo pomoči upati. Vrela jim je kri, ali udati so se morali in čakati, kaj pride. Vé se, da jim je bilo hudo, kakor v peklu.

Četrť ure potem se jamejo odpravljati razbojniki.

Kolikor je bilo kónj v hlevih, vse osedlajo in se pripravijo za odhod. Tudi v grádu ne ostane skoraj nobena dragocena reč. Razven štirih Vlahov, kateri so bili pristopili k njim po prejšnjem zmenku, bili so vsi ljudje zvezani in zakleneni. Edine neveste ni videl nihče. Kosoman sam je bil zaklenil njeno sobo in z družimi tudi spravil tisti ključ. Pač je morala biti uboga mlada žena v smrtnem strahu, ko je čula hrup in krik po grádu in dvorišči, ne vedé, kaj je, kje je oče, kje mož.

Starega barona in njegovega sina vzemó s seboj, in hitro odjezdijo ž njima. Kosoman sam je jezdil tik ujetnikov. Za njimi odidejo tudi tisti, ki so morali bežati péš brez kónj.

V bližnjih vaseh se jamejo pokazovati luči. Ne vé se, kako se je bila novica raznesla, da je Kosoman z veliko vojsko prišel na Šrajbarski turen. Bojazljivi in preplašeni kmetje se niso upali iz vasí. Tudi se ne vé, ali bi bili pripravljeni graščákom pomagati. Tako ni šel nobeden blizu, čakali so družega dné.

Nihče ni torej mogel Kosomana ustavljati. Edna noč je dolga in pride se daleč.

Solnce družega jutra je našlo še vse tiho okrog grada. Kmetje, ki so bili iz radovédnosti prišli tjakaj, razbili so duri in porezali vezí hlapcem, ki so potem osvobodili druge služabne ljudi in gospôdo.

Velik kamen se odvalí graščáku od srca, ko sliši, da se njegoví hčeri ni zgodilo ničesa. Toda njenega moža in njegovega očeta ni bilo. Kam so se razbojniki ž njima obrnili, tega ni védel povédati nihče. Kaj se je, ali se bode še le ž njima zgodilo, ta misel je bila vsakemu strašna.

V kleti so našli tujega človeka. Napil se je bil in zaostal. Bil je eden izmej Kosomanovih ljudi. Ker so mislili od njega kaj zvédeti, dejali so ga v zápor.

15.

Ujetnik.

Minilo je nekaj dnij.

V skalni jamí, v gori, čepel je na trdih tleh prileten mož, sivih las in čestitljivega obraza, povezan na rokah in nogah. Glava mu je pobita visela na prsi, in podoben je bil bolj mrliču kakor živemu človeku. —

Bil je to baron Jošt Turen. Kdo bi bil tu spoznal ponosnega viteza, slovečega vojnika, prvaka deželnega plemenitaštva. Res, on se sam ni poznal, ni véroval, ali je res ali se mu le sanja, da je prišel surovim rokam pod oblast, da ga čaka žalostna, sramotna smrt, smrt od upornikov, razbojnih kmetov.

Ko se ozre okrog sebe in vidi črne, mokre, kamenite stene skalne jame, kamor je le slabo svetil dan skozi majhno lino, ko čuje krutega svojega stražnika zunaj, napnó se mu žile, kri mu zalije obraz in z zamolklim nečloveškim glasom zarjove in trga vezi na svojih, tega sramočenja nevajenih rokah. Zastonj! Zopet se mu povesi glava, bližnja smrt mu pride na misel, oblije ga mrzel pot. Jame moliti.

Zánj svet uže ni imel mnogo zanimljivosti, kajti star je bil. Ali védel je, da imajo razbojniki tudi sina v ujetništvu. Tudi on bo moral umreti, v cvetu svoje mladosti, nedolžen, pod maščevanjem surovih rok, zarad očeta svojega!

Nekaj časa je upal rešitve. Pa minilo je uže več dnij in pomoči ni bilo od nikoder. Zvédel je od svojih neusmiljenih stražárjev, da upa zastonj, da do tega kraja čez skalnate hribe ne more nihče, kogar Kosoman in njegovi ljudje ne pusté, da je njegov poslednji odločen dan na jutri, in spravlil se je z Bogom.

Skozi vhod v jamo se priplazi človek. Bil je Kosoman. Stopi pred barona in hudoben smehljaj mu igra okrog usten; zaničljivo dopadljivo gleda ponižanega plemenitaša pred seboj na tleh.

„Kaj hočeš, človek, pústi me, videti te ne morem, ne gréni mi poslednjih ur, da ne bom delal greha,“ pravi baron in se obrne stráni.

Kosoman se zasméje.

„Da greha ne boš delal! O storil si jih dovolj. Ali si uže pozabil, kako si nas kmete neusmiljeno podil v Savo, kakor krdelo prasét? Ali se ti ni zdelo to greh? Ali več ne véš, kako si v Zagrebu pomagal železno krono beliti in si jo potisnil staremu možu na glavo? To ni bil greh?“

Oba molčita precéj časa. Kosoman séde na kamen, staremu plemenitašu precéj daleč nasproti. Ker je bilo v jami na pol tema, videla si nista drug drugemu v obraz.

„Kje je sin moj?!“ vpraša plemenitaš zamolklo.

„Ni ravno daleč od tebe. Jutri zvečer bosta vkupe na ónem svetu. Vidiš ti starec, ti si ga sam obsodil na smrt. Jaz bi ga bil morebiti še izpustil. Pa vprašal sem tebe, ki si obsodil in mučil očeta mojega, kaj bi bil z menoj storil tačas, da si me dobil. Ti si dejal, da bi bil jaz tudi visel in si prerokoval, da še bom. Naj se izteče prerokovanje tvoje kakor hoče, jaz bom ravnal s tvojim sinom tako, kakor bi bil ti z menoj.“

Zdaj se nesrečni plemenitaš ni mogel več zdrževati. Solze so se mu udrle po lici, iztegnil je svoji zvezani roki, vrgel se na koleni in prosil: „Človek, usmrti mene, Bog ti odpústi, pa imej usmiljenje s sinom mojim. On ti ni nikdar nič žalega storil. Misli si svojega očeta . . .“

„Uže mislim očeta svojega“ — zavpije Kosoman divje in skoči s svojega sedeža. — „Da te je on prosil usmiljenja, sunil bi ga od sebe po pasje. Nobenega usmiljenja! Še nocoj te bodo sodili stari možje, glavo za glavo!“

„Moj Bog, reši ga!“ pravi poluglasno starec.

„Ne bo nič, rešitve nikar ne upaj. Sicer ti naj povém, da se tvoji tovariši plemenitaši strašno trudijo. Kar vojsko so zbrali, kakor za Turka. Pa predno pridejo na pravo sled, ne bo uže tebe na tem svetu, niti mene v tem kraji. Zdaj ti pa voščim lahko noč!“

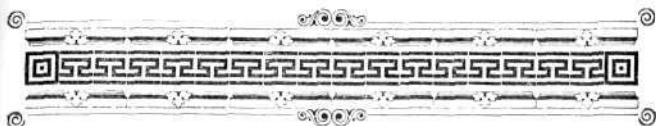
Kosoman odide skozi lino.

Počasi je solnce zašlo, nastopil je mrak, za mrakom črna tihá noč.

Dolina je bila od treh krajev tako skalna in z grmičjem obrastena, da je bil vhod samó od edne strani odprt. Tam je pa stalo več stražnikov, ki so posamezno ali po dva vkupe čuli vso noč in pazili, da kdo ne pride.

Več ognjev je gorelo. Okrog njih so ležali, sedeli in stali ubežni kmetje, zdaj Kosomanovi razbojniki, in imeli pogovore svoje. Bili so odurne, razdivjane podobe, različno oblečeni, porastenih brad in las, vsi kolikor toliko oboroženi. Kuhali so si večerjo.

16.

Sodba.

Tik pred jamo, kjer je bil ujet baron Jošt Turen, gorel je ob plošnjatem kamenu ogenj od družih oddaljen in manjši. Sedelo je molčé kakih sedem mož okrog njega. Bili so stari in ko je ognjeni svit odseval se od njihovih nabranih, zagorelih obrazov in dolzih, po ramah visečih, osivelih las, bilo je na prvi pogled nekaj čestitljivega na njih. Na natančnejši pogled pa vidimo, da je tudi njim dolgo neredno gozdno in roparsko življenje vtisnilo nekaj, kar človeka zaznamuje tako, da se ga ogiblremo radi in mu ne zaupamo mnogo.

Tudi okrog njih je ležalo raznovrstno orožje.

„Kako je, da Kosomana ni? Saj bi moralo to uže vendër biti v kraji. Če ga misli ubiti, naj ga précej, ali pa nič. Druzega nimamo od tega, kakor nevarnost,“ pravi eden.

„Saj je bilo neumno vlačiti ga semkaj. Ako se je hotel znesti nad njim, lahko bi se bil v Šrajbarskem turnu,“ dostavi drugi.

„On hoče sodbo napraviti o njem, kakor je bila sodba za očeta njegovega. Tam so gospôda sodili kmeta, tukaj bomo kmetje gospôdo. Naj se uže preobrne,“ reče tretji.

„Zdaj nismo kmetje več,“ pravi žalostno najstarejši.

„Pomagaj si, če moreš! Pojdi domóv orát, da te obesijo.“

„Ilija vender ne bo živ, sodimo kakor hočemo,“ pravi drugi. — Zdaj pride Kosoman.

„Kaj novega?“ vprašajo ga.

„Nič dobrega!“ — odgovorí óni. — „Hiteti moramo, če ne — nas zasačijo. Takoj jutri zjutraj mora plemenitaš umreti in potlej se umaknemo. Zvédel sem, da so uže pred dvema dnevoma ujeli štiri naših ljudij, mej njimi tudi tista dva Vlaha iz Šrajbarskega turna. Bojim se, da nas bodo izdali. Hiteti je treba.“

Ta novica prestraši može. Vsi molcé.

„Kako bomo kaznovali barona?“ vpraša Kosoman.

„Ali si dobil železno krono?“ pravi eden starcev.

Kosoman izpod plašča izvleče železen težak obroč, širok kakor človeška glava ter ga vrže na tla. Eden ga pobere in ogleduje.

„Kakor je Ilija umrl, tako naj umrje tisti, ki ga je pomagal obsoditi,“ pravi zopet óni starec.

„Prav je!“ pritrdi drugi.

„Možje!“ — izpregovorí tretji, najstarejši — „naše življenje je žalostno in smrt bo še žalostnejša. To, kar nam je Kosoman ravno povédal, kaže, da so nam

za petami. Ali bi ne bilo bolje za nas vse, da bi tega barona prodali in dobili zánj . . .“

„Vrvíco okoli vratú, če ste je lakomni,“ seže Kosoman jezno v besedo.

„Pošteno življenje!“ pravi óni.

„Kdor je bil Ilijev prijatelj, kakor ti, župan, ne sme govoriti tako. Od plemenitásev ne smemo upati nobene milosti.“ —

„In je nečemo!“ dostavi Kosoman.

„Obljubili bi nam, ali obljube bi ne držali.“

„Storite, kar hočete,“ pravi zopet óni in umolkne.

Po kratkem poudarjanji je bil baron Jošt Turen na smrt obsojen, tako, kakor je kmetski cesar Ilija umrl, z železnim razbeljenim obročem na glavi. Njegov sin pak je imel izgubiti glavo vpričo očeta svojega. Drugi dan na vse zgodaj je bila določena strašna ura.

Takoj potem se razkropé ti grozni sodniki in odidejo k družim ognjem, kjer so tovariši v tem razsekavali in delili večerjo, ukradenega pečenega vola.

Kosoman gré v jamo naznanit ujetnikoma, vsakemu posebe, naj se pripravita na strahovito smrt.

Ni dolgo, in ognji so pogasili za vrstjo. Zaviti v svoje plašče in hale so bili pospali vsi, le stražniki vrhu doline so dremaje stali vsak na svojem mestu, pri vsakem gibljaji v grmovji zdramili se. Vse je bilo tiho. Le iz skalovja se je sem ter tja oglašala ponočna sova ali se je tiho iz špilje priplazil lisjak in pazno odhajal na ponočni plen.

17.

Na poslednji čas.

Te trije v tej pustini niso spali to noč, Kosoman in dva za smrt namenjena ujetnika, oče in sin; katera so bili razbojniki za namišljeno poslednjo noč deli vkupe.

Kosoman, ki je bil kakor za stražo legel pred jamo, ni mogel zaspati. Prihajala mu je ura, ko se je imela izpolniti njegova pregrešna prisega, s katero se je bil pred leti zarotil, da ne bode miroval, predno krvavo in grozno ne maščuje smrti očeta svojega. Vender zdaj te ure ni mogel biti vesel. Zdelo se mu je, kakor bi tam v temni senci videl podobo svojega očeta, ki mu odkimuje, naj ne stori tega, domislil se je strijca, ki mu je govoril: maščevanje in pravico si je pridržal Bog. In vender ni hotel, po svoji misli ni mogel drugače delati. „Da bi zdaj, ko sem toliko časa isti namen imel, isto misel nosil v srci, toliko prebil — da bi zdaj, ko sem ga dobil v roke s silo in težavo, ko sem se oskrunil z nedolžno krvjo, odstopil in se ustrašil kakor baba sam sebe in svoje sence — ne! Mora se

zgoditi. Kakor so óni neusmiljeno usmrtili mojega očeta vsem kmetom za strašilo, postavil bom še jaz strašilo za plemenitaše, da ga bo pomnil svet.“

Tako si je mislil in zatiral poslednji glas vzbujajoče se vesti.

Stari baron in njegov sin sta se pripravljala na zadnjo uro. Skušala sta drug drugega tolažiti in ohraniti si srčnost. Videlo se je, da bi bil vsak izmej njiju dal življenje, da bi bil otel drugega. Sin je videl očeta, ki je v vojski nekaterikrat neustrašen šel smrti naproti, tukaj ponižanega pod oblastjo surovih rok; očetu se je milo storilo, ko je videl ljubljenca svojega od mlade neveste odtrganega; ko je videl, da bo moral tako žalostno končati življenje, od katerega je imel pričakovati še toliko veselega. —

Dolga noč je bila.

Začela je zarja v jutru rumeneti, čedalje bolj se je razsvetljevalo. Kosomanova četa je bila po konci. Začnó se delati priprave za smrt plemenitašev in za odhod. Nobeden ni védel kam, v kateri kraj se bodo obrnili potem, nì Kosoman sam ne. Vsem je bilo nekako čudno in marsikateri bi bil rad videl, da sta plemenitaša uže mrtva in bi bili uže daleč od tega kraja. Kajti, ako tudi so bili največ precěj utrjeni v hudo delstvu in se jim posebno plemenitaš v nadlogi ni smilil, vender jim ni ugajalo, ker Kosoman dela tako nekako slovesne priprave, da bi ta dva spravil s sveta. Na Kosomanovo povelje zakurijo velik ogenj in vržejo

vánj omenjeni železni obroč, krono za starega barona. Vse krdelo molčé obstopi ogenj.

Železo je razbeljeno, solnce se v vsej lepoti pokaže izza gora.

Kosoman in trije drugi gredo po ujetnika. Najdejo ja v molitvi.

„Le hitro opravita,“ pravi Kosoman, poreže jima vezí na nogah in ja opominja, naj vstaneta.

Sin, ki je do zdaj molčal kakor oče, ni mogel zdržati solz, objel je očeta in jokal. Kosoman ja nekaj časa gleda, dene roke navskriž in čaka.

„Bosta kmalu končala?“

„Pokaži, da si sin rodovine, iz katere so možje znali umirati brez strahu,“ pravi oče sinu.

V tem hipu se od zunaj zasliši strel in krik.

„Kaj je to?!“ zavpije Kosoman, prebledi, pozabi svojih ujetnikov in skoči venkaj.

„Rešena sva!“ pravi sin in pade na koleni.

„To so prijatelji!“ reče baron in hoče iz jame. Sin ga zadržuje. Imela sta še zvezane roke. Zagledata nož na tleh, s katerim jima je bil Kosoman na nogah porezal vezí. Sin vzame nož v zobe in reši tako sebe in potem očeta.

V hipu sta bila zunaj. Boj, ki sta ga videla, je bil skoraj že dokončan, razbojniki so bežali na vse strani, le Kosoman se je še branil z malo tovariši. Spoznala sta hlapce in prijatelje svoje. Tudi oni ja

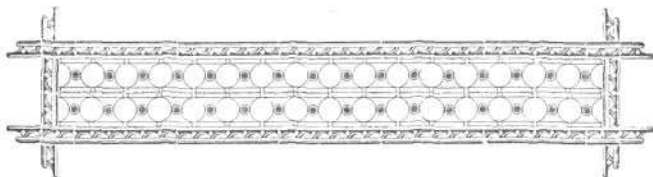
ugledajo in predno je Kosoman utegnil priti do obeh, okrožili so jih svojci.

S strašno kletvijo probode Kosoman prvega hlapca, ki se ga loti; ko pa ga napade njih več, ubeží jim, umakne se za grmovjem in pleza od skale na skalo, napósled izgine.

Nekateri so trdili, da je ranjen. Res se je krvava sled poznala za njim, dokler so jo mogli iskati.

Pol ure potem ni bilo nobenega razbojnikov v orožji v vsi dolini. Vsi so bili ali pobiti ali ujeti, ali so ubežali.

18.

Konec.

Bilo je tri tedne pozneje, ko je šel ribič, katerega naš bralec pozna iz začetka naše povesti, v gozd suha drva pobirat. Nabral si je bil precèj veliko butaro in ko si je šel v brezovo goščo trto rezat, da bi zvezal butaro, odskočil je preplašen.

Tam za grmom na rési je vznak ležal človek in držal v roki križ — razpelo božje. —

Počasi in strahoma se mu ribič približa. Ne gane se. Lice je blede, na prsih je obleka krvava, roko ima obezano, mrtev je!

„Jezus! — To je Ilijev sin, Kosoman!“ zavpije mož, strah ga obide, pustí butaro in teče v bližnjo vas po kmete, da bi šli po mrliča.

Stari baron Jošt Turen po svoji in svojega sina čudni rešitvi ni dolgo živel. Strah in bolečine, ki jih je prebil v Kosomanovem jetništvu, nakopale sta mu dolgo bolezen, za katero je v naročaji svojega sina in mlade sinahe umrl v Šrajbarskem turnu.

Njegov sin, gospodar na Šrajbarskem turnu, strahovitih ur mej upornimi kmeti ni pozabil nikdar. Bile so mu za pouk in védel je, da pri podložnikih le s prizanašljivostjo in ljubeznijo pridobi spoštovanje in ljubezen.

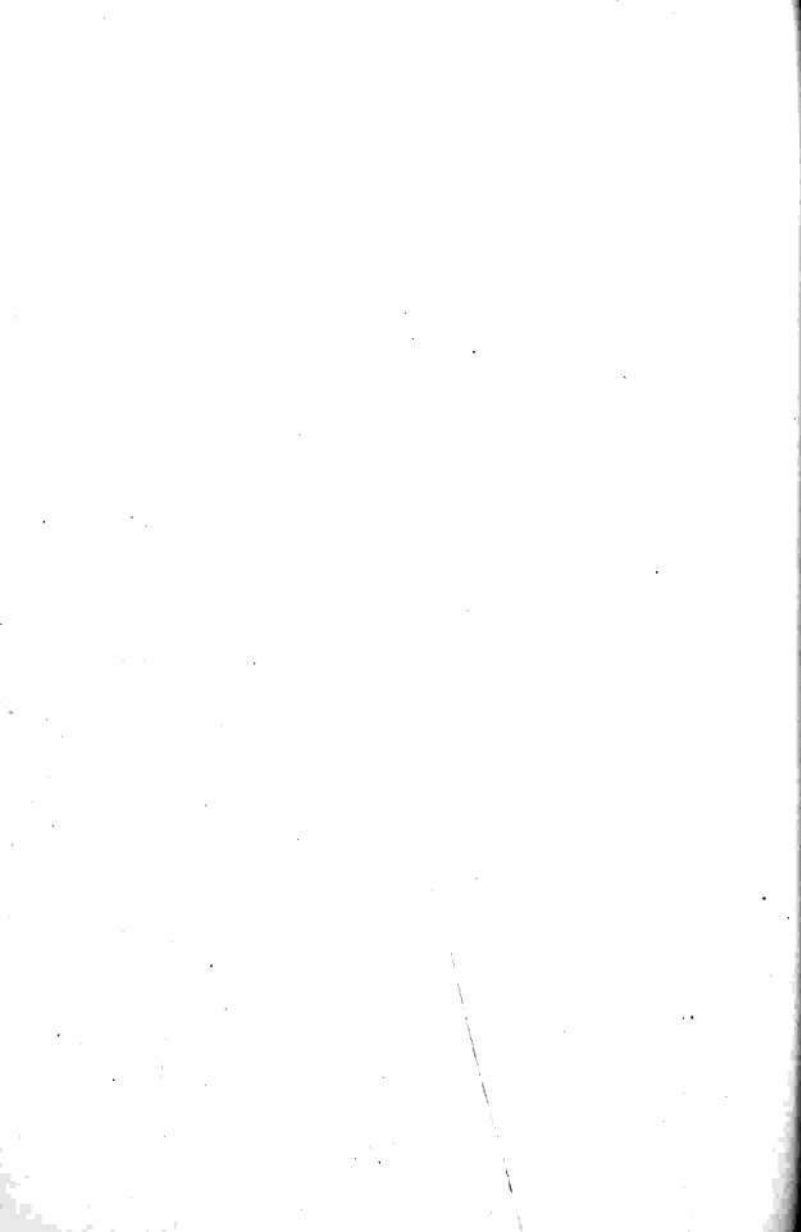
IV.

Lipe.

Povest.

(„Zvon“, 1870.)

1.

Ko je bil Lipe Rodovščak dvaindvajset let star, bil je lep človek in vesel. Zaljubljen je bil in sicer, kakor je navada, od dné do dné bolj. Zakaj ne? Saj je bil mlad in srečo si je želel neizmerno veliko, kakor vsi mladi ljudjé, katerim nebesa godejo, svet se jim smehljá in srce jim je odprto za vse, kar dobro dé ali boli. Volje, brez pomude naložiti si na vrat mnogoiskano breme zakona, ni mu, za Boga ne! manjkalo. Ali bil je tu še težák kamen na cesti.

Njegov oče, stari bogatín Rodovščak, visel je komaj na lasu na življenje pripet, ali gospodarstva ni hotel prepustiti sinu Lipetu. In tudi po družih stranéh je bil svoje vrste mož. Porojen je bil iz graščinske rodovine; dobil je bil kakor mlajši sin nekaj od očeta in kupil si posestvo Rodovje. Tu se je bil udal popolnoma kmetiji in gospodarstvu in se kmalu tako pokmétil, da ga ni bilo šteti nì mej gospôdo nì mej vaščane.

Njegovim bratom je bilo prodano dedno posestvo in služili so po svetu božjem cesarja, dokler niso po-

mrli; — stari Rodovščak pak je kakor pokmečen grajski sin bogatel in ni bil nì ptič nì miš, samó osoren in siten je bil vsemu svetu. Celó vlade ni spoštoval, temveč zabavljal je vsem gospóskam in vsem davkom. Kmetje okrog so ga imeli za to v čislih, vender so ga hudobniki tudi vlekli čez zóbe, ker ni nobenemu ničesar posodil brez gotove intabulacije, in ker je bil ž njimi, kakor z vsakim, malobeseden.

Svojega sina Filipa, katerega je imenoval po brdavsko kmetско zmerom le Lipeta, bil je dal v šolo, da bi védel toliko kakor on, to je, da bi spisal vse račune in bral in umel vse dopise iz sodišča. In Lipe je res hodil do osemnajstega leta v stolnem mestu v šolo. Učitelji so ga strašno hvalili, vse je očeta pregovarjalo, naj ga dá studirat, ker ima velike talente. Ali starec Rodovščak ni odgovarjal nobenemu. Iz tabakire si je v nos namašil tabaka, pa jezno je gledal. Proč je bilo! Lipe je moral šolo pustiti, k očetu sésti na voz — in domóv! Pol pota sta tedaj molčala, na drugi polovici pota pak je bogatin Rodovščak udaril po konji in vprašal: „Kaj pa bi rad ti še studiral?“

Lipe ni védel povédati kaj, temveč rekel je samó, da mu na kmetih ne ugaja, da bi bil rajši v mestu, da bi delal rajši z glavo, kakor pa kmetaril in gospodaril. — Stari Rodovščak pak udari zopet po konji in pravi: „Oslè! Za papir je čas minil in za sabljo. Njiva bo od zdaj veljala pa vol.“

Lipe tega ni razumel tačas. Ali kmalu je uvidel, da mora pri starem, kateri je imel samega, prav res ostati. Pošiljal ga je zdaj h kôscem gledat, zdaj v gozd; zdaj ga je opominjal, naj se dela vadi, zdaj pa, naj v málinu pazi, če ni goljufije. Lipe je bil srednje postave, tenkega života, pa mehkega srca. Zarad poslednjega svojstva so ga radi imeli hlapci in ljudjé sploh, dasi se ne more reči, da bi bili tako hitro delali, če je bil on pri njih, kakor če je bil oče. Starec je to opazil in zeló zmerjal sina. Lipe je imel dalje še edno lastnost: bral je mnogo. A ne davkarskih bukvic, pratike ali hišnih računov, temveč druge knjige: pesmi, povesti, romane, in kar je imel ednakega in skrivaj mogel dobiti in kupiti od izobraženih ter polizobraženih ljudij v soséščini. Ker je stari to zasledil, hudoval se je tudi na to, in Lipe je preslišal mnogo ostrih besed. Ali očeta je imel rad, saj je še druge ljudi rad imel, vse brez razločka, ki so bili prijazni ž njim.

Ni čuda menda zavoljo tega, da mu stari Rodovščak ni hotel prepustiti gospodarstva, ker se mu ni še videl zrel mladi Lipe. Tem menj pa je čuda, če se pomisli, da Rodovščak od kraja do konca nì kratko nì malo ni bil zadovoljen z nevesto, katero si je bil izbral Lipe pozneje po svojem prihodu v domačo hišo.

„Kaj hudiča bi se takšen mladíkovec o babi menil!“ rôhnel je stari, ko je na prvo čul o sinovi zvezi.

2.

Že Bog je dejal, da človeku ni dobro, ako je sam; menda bi bila tudi naša povest slaba, če govorimo samó o Lipetu; torej je treba povédati nekoliko o njegovi deklici in kako jo je spoznal in začel rad imeti.

Komaj dobro četrť ure od Rodovja je farni trg. Ves trg nam nič mari, samó edna majhna, pa lepa hišica blizu cerkve je bila za Lipeta, torej je tudi za nas zanimljiva. Tam je namreč stanovala priletna gospá Križanova s svojo hčerjo. Bila je vdova nekakšnega uradnika, imela je majhno penzijo in imetja le toliko, da si je bila kupila to hišico z malim vrtom. Imeli sta s hčerjo malo prodajalnico različnega blagá, kakeršno rabijo in kupujejo kmetske gospodinje. Hči je bila v prejšnjih boljših časih v mestu vzgojena, pa jako lepa deklica, kako leto mlajša od Rodovščakovega Lipeta. Žalibog, da moram bralcu povédati, da ni imela nobenega interesantnega ali celó poetičnega imena: reklo se jej je prosto Marija ali kakor jo je klicala po tuji šegi njena mati: Marí.

In v to Marí se je bil Lipe zaljubil z vsem srcem in z vso dušo.

Nekega dné je bila namreč po več deževnih dnevih povódenj zalila travnike. V takih časih se prikažejo divje race, in lovci, opravičeni in neopravičeni ali tiho-tapski radi puško jemljó s stene ter prežé in lazijo ves božji dan ob vodah, da bi si z umorom pridobili malo trdomesne pečenke. Tako je bil tudi Lipe oprtil puško, obul visoke čevlje in šel na račjo lov. Sicer ni bil poseben lovec, ali kakor je dejal sam: nikoli ni imel sreče. Da, njegov oče, sitni stari Rodovščak mu je rekel ravno ta dan pred odhodom: „Kaj boš! Tiste race, kar jih boš ustrelil ti, snedel bodem jaz kosmate.“

A kakor se dan ne sme hvaliti pred večerom, tako se menda tudi ne sme grajati. Lipe res ni ustrelil nobene race, ker je vsaka sfrfrála iz tolmúna, predno se je priplazil on za streljáj blizu. Pa véste, da je na gospodovo besedo sv. Peter lovil ljudi, ko je bil pustil ribe? Lipetu se je ednako zgodilo.

Ko preko travnika korači uže proti domu, ugleda še precèj daleč pred seboj, tam, kjer je steza držala proti trgu, dve ženski postavi. Stali sta. Pa to nista bili navadni kmetski ženski, obleka jima je bila mestna. Gotovo sta iz trga. Pa kaj tu delata, kaj stojita? — Kmalu bo mrak. Tako si je mislil Lipe in šel prav počasi bliže, ker je bil nekoliko boječe nature. Obe sta se obrnili proti njemu in ga čakali. Takoj je videl vse položje. Preko steze je bil namreč plitev graben, seženj na široko je tekla voda po njem, ki ga je bila zalila od severa narastajoča se še le to popoldne. Go-

spoji nista mogli čez vodo, da-si je bila komaj za pol-drugo ped visoka.

Bralec uže ugane, da mlajša izmej njiju ni nobena druga, kakor ona Mari, katero smo izdali uže prej. Starejša, rudeča, suha ženska oseba je bila njena teta. Obiskali sta bili neko bližnjo družino. Opoludne je bila pot lepa, zdaj zagrajena.

Lipe je poznal po obrazu, iz cerkve, obé. Govoril pa ni še nikoli z nobeno, ker prvič ni še bil dolgo domá, drugič sploh ni prilike bilo te družbe iskati, tudi ko bi bil imel voljo. Ni utegnil čuditi se, kako je to, da deklica njega pozná, ker ga je ogovorila takoj po domače: „gospod Filip!“ in prosila za svet, kaj storiti. Stara rudeča teta je javkala po nemško in laško in Lipe je précej uvidel, da ji ni noben nasvét všeč. Nazaj iti in voza iskati, to je bilo preutrudljivo, in potem bo noč, in — o dio mio! — nikoli več, kadar še pride na kmete, ne bode hodila peš obiskavat. Da bi se bila sezula, kakor je svetovala mlajša, oh, v mrzlo in globoko vodo stopiti, prehladiti se, umreti!

Lipe od kraja sam ni védel svéta. Tudi se menda ni posebno podvizal. Deklica, ki je govorila ž njim tako, kakor bi bil njen brat, bila je lepa in kako prijeten glas je imela! Ni bilo treba, da je bil dober človek in postrežen, za njo bi bil vsak rad delal most.

To je torej tem rajši storil. Na drugi stráni so bile ob njivah debele neotesane rante. On v svojih čevljih je lahko prišel čez in iz treh drogov je bila

brv gotova. A drogovi so bili okrogli in suha teta se je zbala, ko je nastavila nogo. Koliko se je Lipe trudil trditi, da se ji ne bo nič zgodilo, da jo bo držal, nič ni pomagalo. Zdaj se pa Lipe ohrabri in brez vprašanja jo pograbi in prenese v treh korakih.

Deklica pa je hotela prehoditi po narejeni brvi. Menda se je Lipetu izpremenilo prepričanje hitro, ker zdaj je on trdil, da se okrogli drog lahko zasuče pod nogama. Morala je verjeti.

In kako ljubo se je zarudela, ko jo je prijel čez pas in vzdignil! In kako kratka je bila pot preko vodnega grabna! In kako ga je po vseh udih sladko, neznanško izpreletelo, ko jo je držal náse, ko . . . .

Vse to je prav za prav védel še le potlej dobro, ko se je bil poslovil in je korakal počasi, počasi domóv, pozabil račjo lov in ves svet, vender ne pozabil lepih, krasnih očij, s katerimi ga je pogledala zahvaljujé se.

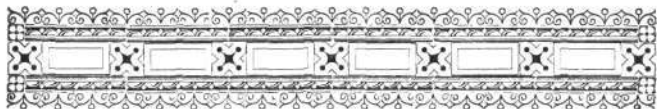
In mislil je toliko, in — nič.

Ko je prenašal óno staro teto, oklenila se ga je okoli vratú. Zakaj pa ona ne?

Ko bi držala steza čez vse dolge travnike, in ko bi prišla čez vse travnike povódenj, in ko bi jo mogel nesti čez vse travnike! Do konca sveta rajši! Tako si je Lipe zvečer mislil in zaspal še le čez dolgo časa.

Sanjalo se mu je o velikih vodáh, o nji pa ne. Drugo jutro se je jezil, da se mu ni sanjalo o nji; zakaj samó o vodi, o nji pa ne?

3.

Tako se je naredilo, da je imel Lipe odslé različne potrebe: zdaj to, zdaj to malo ali veliko stvar kupiti pri štacunarici vdovi Križanovi. Kadar je našel mlado Marií v prodajalnici, mudil se je vselej dalje, kakor bi bilo treba pridnemu mlademu človeku, ki vé, da čas je denar. Posebno vesel je bil, kadar je dobil deklico sólo. Govorila sta tako navadne reči, ali njemu se je zdelo zlato in srebro, kar je prišlo iz njenih lepih ust.

A nekaj, kar bi bil rad povédal, ni šlo. Dolgo, dolgo ni mogel spraviti iz grla. Sitno, ker kdo mu je porok, da bi se mu ne smijala? In tega bi od nje ne prenesel, rajši bi se bil jokal, kakor dečaj, ki so mu vzeli jábolko.

Predpust je bil prišel, in pred pustom je povsod kakov ples. Tudi v našem trgu je višji svet z uradničtvom in drugimi izobraženimi ljudmi napravljaj vsaj po eno tako veselico. Uže tri tedne prej zvé Lipe, da gre na ples tudi ona, pa da gre tja tudi učitelj gospod Gonoba.

Vse ljudi je Lipe rad imel, samó grdega tridesetletnega učitelja Gonobe ni lahko videl. Ta je namreč tičal vedno pri vdovi Križanovi, bil je tam kakor domač, prosto govoril z materjo in hčerjo, in Lipe je čul celó strašno neprijetno vest, da se hoče Gonoba ženiti in da si je izbral Marijco. Istina, da je bilo tolažljivo, kar so nekateri govorili, da ga namreč dekle posebno ne mara, dasi ne kaže.

Ker bo učitelj na plesu, mora iti tudi Lipe. Ali plesati ne zna več, kakor kar se je navadil skakaje v šoli za klopni s tovariši mej uro. Prilike ni bilo učiti se. Kako si je pomagati iz nesreče, to je bilo Lipetu veliko vprašanje teden dni.

Pomagati se je moralo, za to Lipe naprosi za svet vélikega hlapca očeta svojega, s katerim sta bila prijatelja, kolikor je bilo mej njima baš mogoče.

Véliki hlapec Andrejko je bil najboljši plesalec mej kmetskimi tovariši, pa bil je tudi hudobnih muh. Lipetu se je zasmijal, da ga je v rudečico spravil, in rekel: „Véste kaj, jaz sem se sam naučil plesati, še ko sem bil bosopet pastir. Na pòd sem se zaprl, vzal brezovo metljo, pa sva se vrtila, jaz in metlja, da sva bila oba vrtoglava.“

Taka ponudba je bila Lipetu preveč.

Obétal je hlapcu zaušnico ter je bil jezen.

Andrejko je bil prezvit, da bi bil hotel nepremišljeno zapraviti njegovo prijaznost, torej se je delal

resnega ter ponudil se Lipetu, da ga naučí hitro dveh plesov, skrivaj, da ne bo nihče védel.

In res sta se zaprla več večerov v sobo nad Rodovščakovim málinom, in ko je tisti večer prišel, plesal je Lipe prvič javno, in v prvič s svojo — no, da! — s svojo Marijco, ki je bila danes tako ljubezniva, da z učiteljem ni skoraj ničesa govorila, ž njim pa mnogo.

Pripovedujemo o tem plesu le zato, ker je bil važen v Lipetovem življenji. Ko se je od nje ločil namreč, stisne jej skrivaj pisemce v ročico. In kako ljubo ga je pogledala v tistem hipu, kako hitro je skrila pisemce!

V tem pismu pak je bil Lipe napisal, da jo od prvega pogleda neizrečeno ljubi, da umrje, če . . .

A kaj bi našteval! Vé se, kaj takov srčno dober človek, kakor je bil Lipe, spiše s srčno svojo krvjo, kadar mu v prvič privrè čist in prav čut ljubezni. Ako katera lepih bralek tega še ne vé, želimo ji, da zvé kmalu.

Odgovor, ki ga je Lipe dobil na pismo svoje, bil je takšen, da se je najprej v svojo sobo zaprl, da bi ga nihče ne videl v njegovi neizmerni sreči; po tem pa je bežal zopet venkaj, od hiše stráni, da ni oče pol dné znal, kje tičí. Srečni Lipe!

4.

Mirna, tiha, upanja polna ljubezen se tiho razvija. Kvečemu opazijo prozajične kramarske duše tega suhega svetá, da je mej tema ali tema dvema „znanje“, in delajo dovtipne in suhe opombe ter preudarjajo in ugibljejo največ nedobrovoljno, kakov bo pač konec. Kar pa se tiče ljubezni same, zvé kvečemu kakov dober prijatelj, kako je in kaj (saj: česar je polno srcé, usta rada govoré), in dober prijatelj nese to z nedovoljeno postrežnostjo drugim dobrim prijateljem.

Lipe ni imel nobenega dobrega prijatelja. Kje bi ga bil dobil okrog Rodovja? O prvih poljubih, o sladkih besedah, govorjenih na samem, o sreči zdanji in prihodnji; o vsem tem ni mogel praviti nikomur. Le s svojo domišljijo, s svojim srcem je govoril, pa ž njo, kadar jo je mogel obiskati na večer. Dolgo je celó mislil, da nihče drug ne vé ničesar, razven njega in nje, in pa njene matere, kateri ni skrivala ona, torej tudi on ni mogel.

Ali bil je tu učitelj, ta Gonoba. Ni nehal zahajati k vdovi Križanovi. Lipe je védel od svoje Marijce, da ga ona ne mara; kolikokrat mu je morala to zadržati in potrditi. Lipe je verjel, bil je prijazen ž njim

in dober, ali vender ga ni mogel videti. Ni védel zakaj. Pač! To mu ni bilo po volji, da je imel gospod Gonoba toliko z materjo govoriti. In gotovo je bil Gonoba kriv, gotovo je on mater našuntal, da je nekdam Lipeta, ko sta bila samá, tako-le začela izpovedovati:

„Gospod Filip, Vi ste še mladi. Jaz poznam svet. Ne bodite hudi, če Vam ne zaupam prav. Dobro premislite. Saj Vam menda ni treba praviti, kakšen namen ima in mora imeti ljubezen. Ko bi pa Vaš oče ne dal se pogovoriti? Ali, ko bi se Vi premislili, in mojo hčer popustili? Véste, kaj ste ji dolžni pred svojo vestjo, pred Bogom in pred ljudmi? Jaz se le bojim . . . .“

Lipe je prisezal, obéтал, zagotavljal. Mati Križanova mu je časih verjela, časih ne. E, pač dobro je dejala máterinemu srcu misel, da bo njena hči kedaj bogata gospodinja! Ali žena je védela, kako omahljiv je ves svet, lahko pozabi obljube, zatají srce in hodi za denarjem. Zato je rada videla, da je učitelj še in še zahajal v hišo. Mislila si je, morebiti bo še dober, torej mu ni jemala vsega upanja, temveč modro popravljala, kar je kazila hčerka. Gonoba pak je bil hvaležen.

Pridno ji je našteval vse napake Lipetove, vedno ji bil na ušesih. Tako je Lipeta vedno opominjala, vedno dvojila. Lipe pak, ki je moral „čakati“, bil je dostikrat žalosten.

Ko je zvédel pozneje oče njegov o stvári in hudoval se in klel, imel je Lipe uzrokov precèj, misliti, da je opravil učitelj Gonoba ljubeznivi posel, da je stari

baš védel. Zvédela je tudi vdova Križanova, kako ne-
lepo je krstil stari njo in njeno hčer: kako je prepo-
védal sinu kratko in malo zahajati okoli takih beračij.
Gospá Križanova je bila občutljiva. Lipeta je takoj prvi
večer, ko je prišel spet, oštevala in mu mrzlo povédala,
da je bolje, ako ga ni blizu. „Mi smo pošteni, nikomur
se ne silimo, pa tudi nečemo, da bi se zarad nas oče
in sin pulila. Moja hči se bo možila. Vam pa dobodi
oče pozlačeno nevesto. Ne hodite več k nam. Ne mo-
tite dekleta mojega in samega sebe, take reči niso za
kratek čas.“

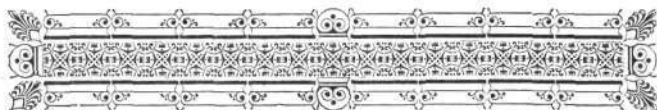
Kako je bilo Lipetu hudo! Zdelo se mu je, da
žena prav govori. Upanja ni bilo, ker Rodovščak se
je rotil, da zapiše rajši vse imetje državi, kakor da
bi ga delila hči pisarjeva z Lipetom. Uže je imel Lipe
misel deklici reči: „Môži se, bodi srečna, slušaj mater,
pa pusti mene nesreči moji!“

Ali lože je misliti, kakor storiti. Ko sta se sešla
z Marijco, začela je ona jokati, in še njemu so prišle
solzé, in konec je bil ta, da je rekel: „tebe ali pa no-
bene“ — in ona — ravno tako!

Matere pa so dobre vse, z vsemi se dá pogovoriti.
Gonoba še ni bil ženin, vender obupal ni. Lipe pa je, bolj
skrivaj kakor prej, obiskoval svojo izvoljenko ter se čutil
zdaj srečnega, zdaj neizrečeno nesrečnega, kakor so uže
taki ljudje.

Tako je bila stvar, katero smo povzeli od kraja.

5.

Zopet je prišla pomlad v deželo, mlada, lepa, zelena, poezije polna. Kar se je zaveda in ne, vse se je veselí, kar raste in upanje ima na zemlji božji!

Lep dan je bil. Po senožeti so cvele prve rože mej mlado travo, po rébri sta hlapca počasno rezala brazdo. Ob robovji bližnjega loga se je veselila Rodovščakova živina po dolgi zimi prostega zraka; za njo je stal stari pastir in brez misli podpiral suho brado ob palico. Doli po loki je tropa ženskih razgrabljala kupe, katere je naríl jesenski krt, da bode gladko tekla kosa o kresu. In nad vsem, kar blizu in daleč po ravnem in strmem delavno gomazí, razpenja se prijazno nebo, blagoslov obeta gorko solnce.

Lep dan je, lep je svet, ali za Lipeta Rodovščaka bi bil lahko lepši, lahko.

Veselí ga zelena loka, veselí pisano brdo in prijetna pomladnja sapa, vender tožen sedí na kupci obrezanega lesa tik loga ter strmí v dol v nasprotne hribe. Obraz mu je izpremenjen, oči so vdrte in osehlo lice

nima barve prave zdravosti. Pred nekaterimi dnevi še le je vstal po dolgi bolezni, in zdaj je namenjen v trg — k nji. Dolgo je ni videl, tudi ne mogel videti. Danes je bil oče z dômu, na konjskem semnji, več ur hodá daleč. Gnalo ga je tja, pa vender je sédel tu na rébri, blizu pasočé se čede očeta svojega, blizu delavcev. Bilo je čez poludne še prezgodaj za v trg; tega in ónega ni hotel srečati pri belem poludnevi; tudi se je tu čez dolgo na solnci sedelo tako lepo, in premišljaj je: kako lep je svet in kako še le bode!

Zakašljaj je. K omenjeni misli je v hipu prišla še druga, in ni je hotel nì mogel misliti. Lice se mu je zarudélo, bolj kakor prej ga je zapeklo v prsih. Podpre glavo in čuti, da se mu je približal stari pastir, ki mu je delal piščálke, ko se je še hoditi učil.

Stari, suhljasti možiček molčé gleda sedečega.

„Ni dobro, ni dobro,“ pravi. — Lipe povzdigne glavo in videč starca vpraša:

„Kaj ni dobro?“

„Bolní ste, bolní. In zdaj spomladi tista huda zimska sókrvca, ki dela, da sneg škriplje, in iz zemlje kipí. Če zdrav spomladi na zemljo léže, zajé se mu v grlo; nikar pa govoriti o bolnem človeku. Ta sókrvca . . . .“

„Saj jaz nisem bolan!“ reče Lipe. „Kaj pak, kaj pak. Le ljudi poslušaj (pravi stavec, ki je Lipeta časih tikal, časih vikal). Kjer pelinov grm divji raste, tja pojdi, tam poklekni pa vrhove pogrízi, ki so v ednem

letu zrasli in snej. To ti bo pomagalo. Tudi kadar pojdeš mimo mravljišča, kjer so tisti véliki mravljinci, vzemi jih edno pest, pretéri jih in díši tisto. Kadar bodo tavžentrože rasle, pil jih boš kuhane. Sladke koreninice so dobre. Potlej pa edno zobčasto zél jaz poznam, ki na grobéh raste, tista . . .“

„Strašno apoteko imaš!“

„Apotejko? I varuj me bog doktorjev. Jaz sem star, poslušal sem dosti in slišal, kaj so izkušali ljudjé, ki niso mladi umirali. Vi imate takšen suh kašelj, kakor tisti málinar pri nas, ki je lani umrl.“

Lipe hitro vstane in odhaja ob hosti.

Umrl!? Ta beseda Lipeta pretresne. On bi umrl, zdaj v mladosti! Vse, kar je bilo za njim, bila je puščava brez trnja in naptja, pa tudi brez veselega cvetja. Kaj je ljubezen dobre matere, zvestega brata in rahlo čuteče sestre, tega védeti mu usoda ni dala. Oče? Dober je bil, skrbljiv zánj; in vender je Lipe čutil, da-si ni premišljal, da bi tudi ta utegnil biti drugačen!

Umreti?

Vse želje, ki so se komaj razvile v mladem srci, imele bi poginiti neizpolnjene, nezadovoljene. Malo se mu je potrebno zdelo doseči, da bi bil srečen. In to je bil uže ugledal pred seboj. „Tam za góro je svetló,“ in da-si mu pot do tja ni bila po vsem gladka, imel je živo upanje in zaupanje. To bi presekala, vzela bi ves lep užitek, ki mu ga je življenje začelo obétati — prozajična bolezen in smrt?

Obraz Lipetov se zarudí in potne kaplje mu stopijo na čelo, ko mu je môra takih mislij legla na dušo. Tesno mu je bilo v prsih, nogi sta se mu zdeli strašno težki — strašna, neizprosljiva smrt se mu je zdela gotova.

6.

Do poti pak so mu prišle zopet druge misli, menj žalostne. Saj je bil namenjen tja, kamor ga je vleklo srce. Mislil je, kako ga bode draga ljubo sprejela, kako bode vesela, da ga čez dolgo časa zopet vidi — ter izginili so bili bridki čuti in morilne skrbi, katerih je bil kriv nemodri govor starega pastirja in sitni kašelj.

V prodajalnici gospé Križanove je sedela starka sama, ko je Lipe stopil noter. Ni bilo navada, da bi bil hodil o tem času; zato je vdova čudèč se vstala, odložila delo, in Lipe je moral dvakrat vprašati, kje je Marijca. Moral pa je še prej slišati od starke, kako slab je videti v lice, kako je izhujšal, da ni še zdrav itd. — predno je zvédel, da hčere ni domá, da najbrž danes ne pride.

Kako bi človek ne bil nejevoljen, ako se mu prijetno pričakovanje tako na nagloma skadí v nič! Kam je šla? Na neko veselico, k sorodnikom. Pa je védela, da je on bil bolan! A bi bila tudi lahko slutila, da pride, in ostala domá! To nejevoljo je Lipe tudi izrekel,

morebiti ostreje, nego je mislil ali hotel. Morebiti zato ostreje, ker ni bil še prav zdrav, in bolni ljudjé so bajè hudih muh. A gospá Križanova tega ni hotela umeti niti premisliti.

„To je pa vender preveč, mladi gospod“ (sicer je rékala: gospod Filip), „da hočete terjati, naj bi moja hči uro na uro stregla, kedaj boste prišli in če boste prišli. Tega jaz ne bi pustila, ko bi tudi ona hotela. Saj sem Vam uže povédala, kaj bi najrajša videla, ker se bojim, da ne bo nič iz vsega.“

Lipe se popravlja, sedé na stolu, ter jezen nasloní glavo nazaj. „Mati“ — reče — „Vi ste malo sitni. Kaj mi zmerom to pripovedujete? Jaz Vas ne morem siliti, da bi mi verjeli; vender ona mi verjame, to vém.“

To je bilo Križanovi materi nekoliko preveč. Ona je bila mirna žena, previdna in z vsem svetom se je lahko sporazumevala. In zdaj jej ta mladenič očita sitnost! Imela je uže ostro besedo na jeziku, pa izgovoriti je ni hotela še. Tako sta molčala oba, in obema je bilo neprijetno.

„Mati“ — izpregovori on — „samó to Vas prosim, zmerom jej ne odgovarjajte. Pa učitelju vender kar na ravnost povédite. Mene to tako strašno peče . . .“

Kašelj mu ustavi govorico. Žena ga pogleda z očesom, ki je ob ednem naznanjalo máterinsko skrb o njem in čudno sumnjo zaradi njegovega bledega lica, ki je torej hotelo reči: ubožec, s teboj ne bo nič; ti ne bodeš dolgo živel!

„Njo tudi boli“ — nadaljuje Lipe — „ako jej zmerom same dvojbo sadite v srce. Dvakrat se je uže jokala, ko sva bila sama, pa mi ni mogla povédati, zakaj. Čemú po malem zopet jemljete upanje, ki jej ga dajem jaz? Jaz Vam prisézam . . .“

„Nič, nič ne prisezajte. Kar je volja božja, ne prenaredi nobena prisega. Tega pa ne trpim, ne za-merite, da bi mi Vi nauke dajali, ali da me dolžite, kakor bi svojemu otroku težila srce. Jaz poznam svoje máterinske dolžnosti, in če moja hči zdaj, ko je mlada in zdrava (beseda je bila zategnena, da je Lipe razumel, kam meri), nima samega veselja, ne škodi toliko, kakor ako bi kedaj sama in zapuščena bila na svetu in prilika izgubljena . . . saj véste, kaj Vam hočem povédati. — Vi pa, gospod Filip, skrbite, da Vas ed-nake stvari ne bodo težile, da si zopet zagotovite ljubo zdravje; zdite se mi jako slabi, in zeló trdni niste bili nikoli.“

A, tako! Od tod prihaja nanagloma ta mrzlota! Tako si je mislil Lipe, in bridek čut mu je légel okolo srca. Stara je uže tudi obsodila življenje moje, zato me odméta! In ona, deklica, morebiti — tudi! Morebiti je zaradi tega denes — ni domá?

Stara je govorila zopet o lehkich stvaréh ter navadnih. Lipe je tiho sedél, poslušal, a ne slišal, na-pósled počasi vzal klobuk, niti se redno ne poslovil, in šel.

Mej potom je mislil prvič denes, da je morebiti vender res: prave ljubezni, ljubezni do — smrti ni.

To je časih slišal, ljudi je poznal, ki so ednako govorili, ki so se posmehovali in zaničljivo vihali nosove, čuvši o ljubezni. Ali on je v srci čutil, da ljubezen je, da je resnica, da je neizmerna. Čutil pa je to on sam; kako bi družim ljudem videl v srca? Kako njej? Morebiti se ona samó dela táko; morebiti je vse hinavstvo; morebiti misli, kakor mati: možitev, drugo je v drugi vrsti. Koliko malih dokazov je imel zoper to, a ta hip je vse pozabil, in domislil se je te in te stvari, ki ga je v družem mnenji potrdila. In da-si dokazov ni bilo, verjel je popolnoma, da se je nalašč odtegnila denes, ker je „lehko“ védela, da pride. Hoče ga zapuščati.

Tako je mislil in vse je gorelo v njem.

Voziček je pridrdral nasproti po cesti. Četvero ljudi je sedélo na njem: Marí s svojo prijateljico, zdravnik in učitelj Gonoba, ki je ob ednem bil za vozníka. Vsi so ga — glasno pozdravili, ona se je zaručila, nasmijala se, voziček pa je drdral mimo. Ozrè se za vozom. Njena prijateljica mu je migala z belo ruto, a Marí se ni ozrla. To vender glasno govori. In vsem, ki so bili na vozu, bila je njegova razmera s Križanovo Maríjo znana, zakaj torej ni rekla za trenutje ustaviti?

Da, kako bi bil Lipe mogel védeti, da se ni ozrla samó iz jeze do učitelja, tega vsiljenca? Dejala je učitelju njena prijateljica (to se vé po njeni prošnji na uho izrečeno), uže predno so Lipeta srečali, naj konja

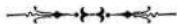
podrži. Ali Gonoba je baš tačas trênil z vajeti po konjskem hrbtu, voz je zdirjal mimo. Zato se ni ozrla — in — morebiti tudi zategadelj ne, ker se jej Lipe ni prav nič nasmijal, nego se tako grdo držal, da Bog pomagaj, tako, kakor njegovemu čednemu obrazu ni bilo lepo. Tega obojega Lipe ni mogel védeti. Ali uže otroci iščejo „zakaj!“ ne samó filozofi in matematici. Razloček mej otroki in filozofi ter mej kakovim zaljubljencom in po vrhu še potrtem Lipetom bi bil ta, da so oni srečni, kadar mislijo, da je razlog najden, a takov mladosrčen človek ni. Človek je bašti bolj k hudemu nego k dobremu nagnen, rajši véruje slabo nego dobro.

Kakor jej je Lipe prej pripovedoval in popolnoma verjel svojim besedam, da je njena ljubezen njegovo življenje, tako je bil ta večer v svoji spalnici z neznano žalostjo hitro gotov s to sodbo:

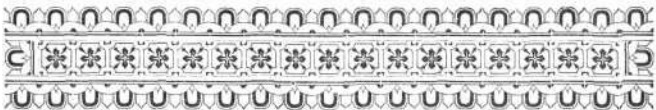
„Ljubezen ni nič; ni je — in zatorej tudi življenje ni dosti prida.“

Pozno po noči se je stari oče Rodovščak pripeljal s konjskega semnja, in luč vidêč v sinovi izbi, prišel ga je še zmerjat, zakaj ne spi. — Kako bi spal?

In Mari? Domóv je prišla nejevoljna ter mati o Lipetu ni govorila kaj prijazno. Svoje navadne nauke je dajala. Deklica, ko je bila sama, pomagala si je po ženski — jokala je. Ona ga je ljubila. Kaj bi bila storila uboga deklica, da je védela, kako on misli zdaj!

7.

Pipetovo telesno zdravje je bilo s časom táko, da ni védel, ali je bolán ali zdrav; denes je čutil bolečine, jutri je zopet hodil okoli, in zdelo se mu je nemogoče, da bi še dolgo ne živel. Ljudjé, ki so mu od vseh stranij hoteli izkazovati sočutje svoje, bili so mu prava preglávica, kakor muhe okoli ušes. Časih bi vse bil z vragom zapodil. Ta, ki ga je videl, majal je z glavo, in govoril: „E, kako si zêlen v lice!“ — drug, ki je z očetom kupčeval, dejal je lehkomiselnó, kakor bi se o hromavem konji menílo: „Mladi gospod! Vi ne boste po Rodovji gospodarili, slab videz imate.“ Zdravnik iz okraja je strašno zdravil zapisaval in časih govoril o nevarnosti. A ljudjé, ki so si polni protislovja, rékali so: „Zdravnik ne vé ničesa; zaradi njega more še devetdeset let živeti; vsaka stara baba več vé.“ Posebno stari Rodovščak je pognal vsakega ali surovo zavrnil, kdor mu je govoril o sinovem nezdravji. Vender je starega možá jako skrbelo; časih se mu je to videlo, a časih je znal skriti.

Lipe sam uže ni mislil mnogo o tem. Imel je druge srčne skrbi, ki so ga morale in ki so gotovo mnogo pomogle, da vsa zdravila niso pregnala ble-dosti z njegovega lica. Bilo mu je skoraj na neko tolažbo, da je začel o svojem življenji obupavati in tudi spregledaval, s r e č a njegovega življenja, kakeršno si je mislil v ljubezni, da ugasuje.

Ona mu je bila pisala kmalu po ónem dnevi, ko jo je obiskal, a ne našel domá. Pismo, katero je bil prinesel majhen dečák, bilo je uborno kratko. Vprašala je, kako je z njegovim zdravjem, zakaj ne pride. Lipetu se je zdel list tako mrzel, tako vsakdanj, da ta-kega še nikoli ni pisala! Kaka dva stavka proti koncu (ki sta bila čisto nedolžna) videla sta se mu na rav-nost razžaljiva. Takoj zvečer po prejetji séde in na-piše odgovor. Dolg je bil. Ko ga prebira, da bi tu pa tam vgózdil katero izpuščeno besedico ali kako piko posadil na mesto, kamor gre, zapazi, da je list pre-oster, prepoln očitanja. Raztrga pismo. Drugo sestav-ljájé ima namen, mirno jej razlagati, kako se je iz-premenila itd. Ali napósled vidi, da so pač druge be-sede in drugi stavki, a iste misli. Nič! Dobro je tako, udati se mora, opravičiti se mora. — Drugo jutro je bilo pismo odposlano.

Njen odgovor je bil kratek. Rekla je, da teh oči-tanj ni zaslužila, da se jej zdé čudna ter ga prosila, naj vender pride, da se razgovorita. To Lipetu zopet ni bilo po godu. Saj je morala védeti, da ne more iti

od doma, kadar bi hotel, posebno zdaj ne. A zdaj tudi hotel ni. Pač ga je posamezne večere obhajala izkušnjava in hrepenenje, „nezvesto“ videti, gnalo na kratek pot proti trgu. Ali vselej je zmagala upornost v njem, ali pa je k njemu prišel in ga s tem zadržal stari oče, ki se je tem skrbneje bavil s sinom, čim bolj se je bal za njegovo zdravje.

Tako je rastle pismen razpor, posebno ker si tudi deklica ni vedela razlagati Lipetovega vedénja in je začela dvojiti o njem. Saj sta dvojba in nevéra neizprosna preganjalska spremljevalca ljubezni.

8.

Fz dozdej pripovedovanega je menda bralcu razvidno, da Lipe ni bil tistega značaja, ki ga vsajena strast žene s slepo odločnostjo doseč namen, ali kateremu bežeče upanje povišuje delavnost in strupí čut do brezobzirnosti. Véroval je to, kar se mu je utrdilo v fantaziji. Kmalu je začel iskati, in našel je razloge, da se mu deklica odmiče, kakor je mislil. Njena mati zánjo govori prav. Sebično in nepo bi bilo, da bi jo hotel vézati náse, na svoje — negotovo življenje. Ako jo ljubi, mora jej želeti sreče, sreče tudi brez sebe.

Ta misel je bila od kraja grenka. Zdelo se mu je nemogoče, da bi jo izgovoril; v tistem hipu, ko bi jo bil izrekel, prosil bi bil lastne besede, da se mu povrne. Toda s časom se mu je ukrepila in bila mu celó ugodna, ker se je navadil misliti, da je to blágo dejanje, ako njej stori dobro.

Iz misli je bil sklep, ko se je Lipe sešel s svojim tekmečem učiteljem. Gonoba mu je od veselja stiskal roko, ko je čul, da mu Lipe „ne misli dalje biti na poti.“ Lipe je zdaj imel drug, nekoliko dobrodéjen čut, da je namreč z odpóvedjo svojo osrečil človeka. In odpóved, koliko je vredna? Koliko junaštva je v njej? Saj mu pravijo vsi ljudjé in sam čuti, da nosi

smrtno bolezen v prsih. Odpovedati se bode treba vsemu svetu, ne samó njej.

Njegov oče ga je uže prej silil, poslušati svet zdravnikov, in iti v daljno kópel. Zdaj je Lipe sam začel siliti, hotel je iti précej. Zdelo se mu je, da doma ne more ostati. Oče je bil zadovoljen, dan odhodu je bil odločen. Stari Rodovščak sam ga je hotel spremiti do stolnega mesta.

Rad bi se bil Lipe še poslovil od deklice. Ali bal se je, videti jo. Bal se je o svojem dobrem sklepu. Poročil je torej zopet s pismom, naj bode zveze konec, naj posluša mater, naj bode srečna ter naj se časih spominja tudi njega, ki ga ne bode videla več.

Poletnega jutra je Lipe s svojim očetom sèl na voz, da bi ga odpeljal iz ljúbega rojstvenega kraja, iz kraja prvih mladostnih lepih sanj — morebiti za vselej. Oče in sin sta molčala, ko je voz drdral proti trgu. Lipe je potegnil plašč čez obraz, ko se je bližal znani hišici. Še je bil čas ž njo vsaj zadnjo besedo izpregovoriti, eden pogled, in potem . . . .

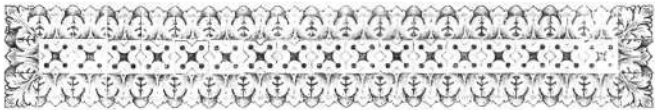
„Oče, ustavimo!“ zakliče Lipe.

„Kaj ti je?“ vpraša starec. Lipetu je dušilo sapo; odgovoriti ni mogel! Tik mimo njenega okna je dričal voz, cesta je malo visela, hlapec je pognal konje in voz je ovil okoli ogle s hitrim dirjanjem. A tam za okencem so se v tem hipu zmračile oči mlade deklice. Marijca je néma zdrsnila od okna na stol, srce jej je otrpnilo, nobene solze ni bilo v njeno oko o pogrebu vsega lepega upanja!

Devet let pozneje je bila v málinu na Rodovji velika skrb. Málinar in málinarica sta sedela vsak na edni vreči in mislila, kaj bo od zdaj za naprej. Zunaj je bila noč in zima. Málinska kolesa in sita so ropotala tako neusmiljeno, da sta si morala zakonska človeka glasno vpiti, da sta se razumela. Tako je ves pogovor bil prepiru ednak, če tudi se oba stara uže kmalu nista tako dobro razumela, kakor nocoj, ko ja je družila edna ter ista skrb. Imela sta namreč málin v najemu za dober dobiček, od kar je bil umrl stari Rodovščak.

Stari Rodovščak pa ni bil umrl domá, temveč tam v nekem južnem mestu, daleč, kjer se je bil sin Lipe bogato oženil. Na svatovanje je bil šel, a ne vrnil se. In mladega gospoda tudi ni bilo več na Rodovje, nego oskrbnik bližnje éarne graščine je oskrboval in najemnino pobiral od Rodovja. Za denes pak je bil mladi gospod čez dolgo časa zopet napovédan, da pride domóv. Ali ostane za vedno ali ne, tega g. oskrbnik ni bil povédal in ta negotovost je málinarja in málinarico najbolj težila. Kajti če ostane v tem kraji, gotovo se po očetu zvrže in najeti málin pojde zopet v prvo roko in ž njim dobiček.

10.

málinu na Rodovji utihne pogovor, ko na dvorišči stari pes začne trgati verigo in srdito lajati. Voz je bil tu, ki je pripeljal gospodarja s tujega. Mož in žena tečeta venkaj s svetilnico. Pozdraviti se je moral, da-si sta želela, naj bi bil ostal v daljni deželi.

Gospod, katerega jima je oskrbnik pokazal za gospodarja, in kateremu sta ponižno hotela poljubiti roko, podoben ni bil Lipetu, kakor sta ga poznala nekdej. Postava je bila širja, obraz zarujavèl in porasten. Govoriti ni hotel ž njima, samó nekatere stvari je vprašal, o katerih je odgovarjal oskrbnik. Slaba znamenja.

Po večerji je bil oskrbnik odšel. Novi gospodar na Rodovji menda ni mislil iti spat, kajti videlo se je zdaj to zdaj óno okno razsvetljeno.

Lipe je imel dovolj misliti. V očetovo hišo, katero je zapustil v mladosti, vrnil se je zdaj mož. Oče več ne gospoduje tu; sam je, izpremenjeno je vse ter najbolj on sam. Menil je nekdej odhajáje, da se vrne skoraj ali nikoli. Vrnil se je na telesu zdrav, in na

duhu? — Oh, ta se je tudi predrugačil. Izkušnje raznovrstne so ga imele v uku, življenje, kakeršno je, bilo se mu je razgrnilo, in videl je, da ni od njega dobil tega, česar je pričakoval in česar si je želel. Imel je lepo imovino, lepo ženo. Ta je zdaj mrtva, in ž njo mrtva njena duša. Pred oči mu stopi spomin rajne lepe žene, v daljnem pokopane. Toda nobene solze mu ni bilo v oko, in nje spomin je izpodrinila hitro povzeta druga misel. Naj v miru počiva ona, ki mu je ovrгла véro, da v lepem telesu biva lepa duša, da lepa beseda kaže lepo srce.

Sam! Iz svojega zakona ni Filip Rodovščak imel nič otrok. Drugič ženiti so ga pač pridobljeni znanci silili. Toda on uže ni upal nì ljudem niti sreči. In zdaj je bil tukaj. Čemu? Obdelovati zemljo, iz nje dobivati ter množiti imenje svoje! Ubijati se in truditi, veselje imeti nad rastjo ter nejevoljo nad sušo in točo in živinsko kugo! Čemu? Da nekdam, kadar se postara, tuji ljudjé, ljudjé s sámo sebičnostjo v srci stopijo pred njegovo posteljo, čakáje poslednjega izdiha, da poberó, kar je pridobil, od čevljev izpod postelje do tolarja v omari?

Kako lepo življenje in lepo srečo si je bilo zmalalo mlado srce, ko je še oče živel in je on odrastel pohajal okrog doma, pol nevéden in nedolžen, poln upanja in zadovoljnosti! Ali ni moglo drugače biti? Da.

Pa vender ne. On ni bil kriv, da se je odtrgal od rojstvenega kraja, od kraja mladostnega svojega

upanja. Moralo je tako priti. A lepa je bila mladost in lepa je bila — deklica, za katero je gorelo srce.

Kako je ž njo? Kje je? Živi li še, srečna, ali morebiti je tudi njeno srce ogrenilo življenje?

Pozno je bilo uže po noči, ko je málinar moral teči še edenkrat v staro klet. „Bog! kako žejen je prišel gospod. Menda tam, kjer je bil, nimajo vina,“ mislil je, steklenico na mizo postavljaše. Gospod izpregovori zdaj najprej ž njim, velí mu sésti in ga izprašuje o tem in ónem človeku po okolici. Málinar je štel vse po redu, kdo je še živ, kdo je umrl, kdo obogatel, kdo prišel na nič. In viděč, da se gospod še spominja nekdanjih znancev, pride do poguma, primakne svoj stol bliže in takoj založi záse dobro besedo, pripovedujóč, kako je gospoda poznal, ko je še nosil hlače in suknjo sceloma narejene, kako se je v njegovem málinu izučil in je uže tako privajen hiše, da bi mu bilo težko pri srci, ako bi moral iti stráni. Gospod ga s kratka umiri, da mu ne bode treba odhajati, in vpraša dalje, kaj je z učiteljem Gonobo.

„Umrl“ — odgovori málinar. „Njegova žena je zdaj sirota. Dvoje otrok, malo kruha.“

Filip je mislil, da vé dovolj. Njegova žena! Ta je mogla samó ona biti, deklica njegove mladosti. Ali málinarja ni mogel dalje izpraševati. Odpravi ga.

V sobici, kjer je nekdam mladenič spal, najde vse, kakor je bil pustil. Še nekaj pisem je ležalo v predalu male omare. Bilo je tudi pismo, katero je nek-

daj on sam pisal, a ne odposlal. Ko je čital sam svoje misli, pisane pred leti, zdel se je sam sebi tuj, in tožen nasméh mu zaigra okrog usten. Bila so tudi še nekatera pisma od nje. Čita nekatere verste, a skoraj odloži. Pisala je nekđaj, tu stoji še zdaj: „Ti me umoriš, ako me pozabiš, življenje je samó s teboj življenje, drug človek v mojem srci in na stráni moji je nemogoč.“ Kako dolgo je bilo to? Takov je svet, in taki smo mi! Lažemo svojemu srcu in vérujemo sami sebi.

Star in pameten mož je bil župnik v trgu. Poznal je vse ljudi svoje fare in na Rodovji je bil nekdanj pogostoma v hiši. Nekaj tednov po prihodu Filipovem se je na vabilo oglasil zopet. Videti je hotel nekdanjega svojega učenca, ker čudil se je, kako je mogoče, da bi se bil iz veselega Lipeta naredil preresen samotarski mož, ki se jako malo bávi z ljudmi. Govorila sta mnogo o rajnem očetu, in Lipe je zvédel mnogokaj, česar oče mlademu sinu ni povédal. Vender o tem samó ni hotel govoriti. Hitro se je bil samotnega Rodovja naveličal in namerjaval je zopet oditi iz dežele. Prej je vender hotel z župnikovo pomočjo storiti dobro delo, ali kakor je menil, izpolniti nekoliko poslednje dolžnosti. Hvaležen je bil deklici za tista — morebiti edina — srečna trenutja, kar jih je imel v mladosti v njeni ljubezni. In zdaj je slišal, da je vdova in v stiski. On je imel dovolj. Župnik je čul strmeč njegovo ponudbo in rekel: „Učiteljeva vdova je res sirota, a ne mnogo prida ženska. Če hočete darovati, storite kaj za otroke. Ženska je kriva, da je učitelj Gonoba izgubil imetek in umrl.“

Zdaj je Filip strmel. Kako bi to bilo mogoče! Župnik, star mož, pa bi legal? Nekaj hipov je Rodov-

ščak ném sedèl, uže je roko iztegnil po novcih na mizi ležečih. V njeno poštenje, njeno dobroto je véroval tudi v spominu nánjo iz daljnega. Videti je ni hotel, a skrivaj pomagati. In vredna ni?

„Kedaj je umrla njena mati?“ vpraša.

„Še živi, ali ste jo poznali? To je čudno, ker ni iz tega kraja. In očeta ima tudi še.“

„Očeta? To ni mogoče! Ali — morebiti se motim, se ni li učitelj Gonoba ženil pri hčeri Križanove vdove?“

„A ne! Kdo Vam je to pravil? To je poštena in spoštovanja vredna deklica. Le škoda za njo, da ni postala dobra gospodinja in dobra mati. Sama živi. Mati jej je umrla, ona je nekaj podedovala po sorodnikih. Imela je pred leti več snubačev, vzela ni nobenega. Čudna ženska. Ona dela mnogo za ubožce, in baš otrokom, za katere ste Vi po zmoti, kakor se mi zdaj zdi, mislili skrbeti, tem je ona dobra botra.“

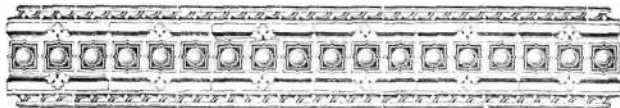
Torej je bilo vse drugače, nego je mislil Lipe. Župnik je ugibal z njegovega obraza, kolikor ga zakrival ni, ali bi izgovoril ali ne, kar mu je na jeziku. Mož je bil navajen, govoriti na ravnost, vender se tu ni upal. Vpraša nekaj strahoma samó to: „Vi ste jo nekdanj poznali?“

„Poznal!“ Lipe z dlanjo potegne počasi čez obraz.

„Lepa deklica je bila.“

Vender o tem razgovor ni hotel napredovati. Lipe je utihnil in župniku je bilo odhajati.

12.

loncih so rasle cvetlice na obeh oknih male sobe. Za njih rast samó je imela Mari skrbeti in je skrbela. Sicer ni bilo nič živega, nič rastočega na svetu, na kar bi še bilo navezано njeno srce. Vse, kar je bilo nekđaj zasadilo svoje korenine v njé srce, bilo je mrtvo; samó cvetice so jo ljubile, ker so rasle veselo ter lepo dišale. Da, mati je bila mrtva in na njen grob je kanila uže mnogotera solza, kajti ona in ona sama jo je ljubila. Ali on, čigar je nekđaj bilo srce?

Videla ga je, uže večkrat, v nedeljo v cerkvi. Spoznala ga takoj ni; ljudje so rekli, da je on. Ljudjé so rekli, da se je ozíral po njej; govorili so še več in pripovedovali o njem posebno radi njej. Ona je govorila, da jej to ni nič mari, in prav mrzlo se je držala. Saj so bile sanje, in pozabljene! — A zakaj se ne more čisto iz spomina izbrisati, kar se hoče, kar bi se izbrisalo rado! Zakaj se vrača po dolzem, dolzem času zopet spomin, ki je neprijeten, če tudi se tiče prijetnejših stvari?

Tako si je mislila, sloněč na poličici pri oknu. Zunaj se je topilo solnce v zahod in poslednji odsev je razsvetljeval njeno obličje. Bilo je izpremenjeno: leta so bila na láchko, a neutájno zapustila nekoliko sledú, in to kar je pretrpela duša, pregnalo je bilo cvet prvega razvoja. Ker se je bilo srce utešilo, ko je menilo, da je od sveta prejelo vse, kar mu je previdnost odmerila, mislila je deklica, da je njeno srce póstarno in póstarna ona sama. A bil je baš ta duševni mir, ki se je razlival po njenem obrazu ter jej dajal neko drugo mladost nego je óna, katero jej je kratil čas.

Zdajci skozi okno vidi bližati se moža. Filip je; naravnost gre proti njeni hiši. Ona vstane, kri jej stopa v glavo. Kaj hoče tù, zdaj, on! Govoriti ž njim! Kako? — Strežajki velí reči, da je ni doma.

A pol ure pozneje pride kesanje, da si je pomagala z lažjó. Zakaj bi se ogibala, mirno z óči v óči vprašati ga, kaj hoče — ona, ki si nima ničesa óčitati, a njemu, ki ni — — ne, tudi on ne more biti hudoben človek! Oduščeno mu je bilo uže davno. Morebiti je bila kriva ženska radovédnost, kaj bi on rad? Morebiti je bilo krivo še kaj družega, da je bil sklep drugič storjen: ne ogibati se ga, če pride.

In prišel je.

Stara dekla, ki je dolgo uže služila pri Križanovi Mariji, sešla se je drugo nedeljo s starcem. ki je na Rodovji bil pastir, a zdaj v vasi osebénkoval. Ker sta

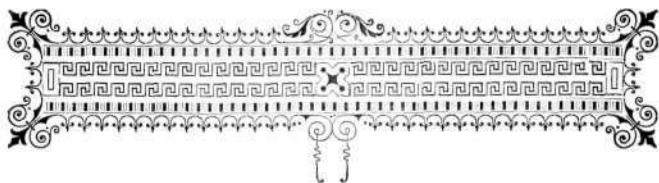
bila oba gluhá, vpila sta oba. Ona je hotela, da bi se pastir Peter čudil, a Peter je dejal, da se treba ni.

Starka je namreč pripovedovala, kako je novi gospod iz Rodovja prišel „k nam“, kako je ona skozi ključánico videla, da sta dolgo govorila gospod in njena gospodična, da jo je napósled za roko prijel in da je jokala od veselja. Od zdaj pak je vedno pri njej. In za gotovo je slišati, da bode skoraj oklic.

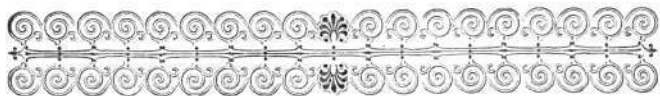
Pipa tobaka.

Povest.

(„Zvon“, 1870.)

1.

Pavlu Slamniku, graščinskemu oskrbniku na Koprivnjaku, začeli so uže v njegovem štiridesetem letu izpadati lasje. Ne zaradi tega, ker bi bil v mladosti preneizmerno užival življenje; moj Bog! gospod Slamnik ni ničesa užil, kar bi dejal, da je greh. Preveč je bil Bogá in svetá boječ. Tudi zaradi velike učenosti ne, kajti po četrti latinski šoli je bil študent Slamnik strašno trojko v spričalu svojemu rajnemu očetu prinesel domóv. To je bilo krivo, da ni potem zopet šel v šolo, nego bil nekje za pisarja in pozneje za oskrbnika na graščini. Lasje so izpadali s Slamnikove glave iz svojega nagiba. Da bi to ustavil, strigel se je na gladko in zaradi tega je imel glavó, kakor bi bil človek posušil majhno luno. A posebno neprijetnega lica ni bil.

V istem štiridesetem letu je gospod Slamnik začel opazovati, da perica njegove srajce slabo pere; da se pri suknji zmerom odtrga kateri gómb, ki bi ga dobro bilo prišiti, ko bi ga kdo prišiti imel; da je hrana pri bližnjem krčmarji, kjer je moral kositi in večerjati, res predrago plačana. In več ednakih tožeb je našel.

Ko bi se oženil, bilo bi vse drugače. Gómbi bi bili prišiti, perilo v redu, mislil je Pavel Slamnik, in mislil je še druge reči, ki bi tudi bile, a katerih ni, da bi baš pripovedoval na glas.

Pavel ni imel navade govoriti mnogo. Ali mislil je mnogo in vse do zadnje črte. Tega se je bil naučil pri številkah, katere je v knjigo bilo pisati dan na dan, in iz katerih je bilo treba iskati natančnih rezultatov, da je gospodar našel vse v redu in bil ž njim zadovoljen. Torej je Pavel tudi ženitev preštudiral do dna. Najprej je v poštev vzel svojo mésečno plačo in je računl, kako in s koliko bi dva izhajala, to se vé, pošteno in precèj dobro. Potlej je številil, koliko bi žena prigospodinjala, kar je zdaj gotovih troškov. Račun je na vse kraje in po vseh preudarkih kazal vrlo dobro. Samó edna stvar mu je hodila v križ — in pobožni Pavel se je sam pred seboj notri do kratko postriženih las zarudèl pri tej misli — v križ mu je hodilo, kako bode potlej, ako Bogu pride na misel, da ne bosta samó dva, nego s časom trije, štirje (več ne!) v Slamnikovi družini. Ni znano, kako je Pavel ta pomislek premagal, a premagal ga je gotovo, kajti prédno je minilo šest tednov, uže je rojila po njegovi glavi samó misel, kako pač dobiti ženo.

To je bila težava. Slamnik je povsod, kjer so ga poznali, veljal za človeka, ki ne mara videti ženskega roda. Še njegov gospodar graščák, ki je bil oženjen in starejši od njega, bil je na slabem glásu,

da po leti rad z mladimi delavkami na polji govoriči in se šali. On pa z nobeno ni govoril, razven kar je bilo potrebno, in še to tem osorneje, čim mlajša ženska je bila. Dostikrat je videl, da so se mu smijale; jezilo ga je to pač, ali kadil je svojo pipo, katero je zmerom imel v ustih, in je modro šel. V družbe pa zahajal ni.

Razven tega tudi izbiranja v okraji ni bilo velicega. Takih deklet, ki so znala brati in pisati in še malo več, in baš take se je zdelo njemu treba, ni bilo mnogo. Lepe in bogate se Slamnik ni upal dobiti. Njegova letna plača je bila uže še doberšna; ali Pavel ni bil ničemuren, da ne bi védel, da njegovo lice, njegova redkolasa glava in njegovih štirideseti — niso posebno vabljive stvari.

Vsemu temu vprek se je stvar vender razvila. Neki z otroki bogato oblagoslovljen davkarski uradnik je imel sedem in dvajsetletno hčer, o kateri se je govorilo, da je v svojem cvetji imela več čestilcev, a snubača nobenega, ker je bil oče ubog. Na to je Pavel Slamnik obrnil oči. Več kratov je šel tja, a svojega namena ni mogel povédati, ni šlo z jezika. Napósled je davkarja povabil na lov, in ta, vedoč, da se po graščinskem lovu prigrizuje dobra slanina in dobra klobasa pri poštenem vinci, sprejel je povabilo z veseljem. V hosti je skrbel gospod Slamnik, da sta na ednem mestu dobila čakališče, in tam je davkarju počasi razložil svojo željo. Ubožnemu državnemu služabniku so se od veselja zasvetile oči, segel je Pavlu v roko, zago-

tavljaj, da ni nikakega zadržka, in védel mnogo legáti, kako njegova hči Doroteja s spoštovanjem in posebno rada govori o gospodu Slamniku.

Gospod oskrbnik sicer ni bil duševen velikan, ne poseben poznatelj svetá in ljudij, a tega vender ni véroval, da bi se bila prej zanimala zánj. Ni bilo uzroka niti prilike. Vender nemogoče se mu ni zdelo, in bodi si, kakor je, vesel je bil. Vesel, ker je srečno svojo željo spravil od srca, vesel, ker mu je takoj oče obljubil in še tako srčno brez okolišev.

Ko je prihodnjič zopet prišel v davkarjevo hišo, poznalo se je, da Doroteja uže zna njegovo prošnjo, in še več, da je zadovoljna. To je oskrbnik Slamnik takoj videl iz njenega preprijaznega lica. Odvalil se mu je drug kamen od srca, ker mu ni bilo treba ljubezni razkladati, česar se je najbolj bal; zdelo se mu je, da bi smešen bil in prav za prav ni si mogel izmisliti, kako se ednaka stvar prične. Tako se je naredilo vse samó ob sebi v pogovoru. Doroteja je znala biti ljubezniva. Saj je bila uže sedemindvajset let stara, lepota je minévala, čas se je bližal, ko se začinja strašna ženska usoda starega devištva. Zdaj je veljalo z vso ljubeznivostjo prepréči in privezati zadnjega rešitelja iz neljubega samskega stanú.

Pavel je bil ves navdušen, kar se je njemu dalo navdušenemu biti. Ni mislil, da je še kje kakšna bolj dobra, bolj ljuba ženska stvarca od Doroteje.

Prácej jeseni je bila poroka in gospod Slamnik je imel ženo.

Prvi čas je bil gospod Pavel v zakonu ves v nebesih. Kako bi ne, saj je bilo zdajci vse v redu po stanovanji, v omarah in po vseh kotih! In Doroteja je znala kuhati, da se je samó jelo. In kako varčna je bila!

Da, varčna! In tu je vir Pavlove usode.

Kajti za nekoliko časa se mu je začelo dozdevati, da kadar od kosila vstane, ne bilo bi težko in neprijetno, še obsedeti. Ker se je nekoliko bal svoje Doroteje, potožil jej je občutke svoje nezadovoljne notranjosti prav na lahko in pohlevno v obliki krotkega vprašanja. Ona je naredila resen obraz, rekla, da on o gospodinjstvu ničesa ne umé, da je njegova plača majhna, in je treba skrbeti za starost. To vse je bilo za Pavla menda prepričalno, ker je molčal.

Za tri mesece pak je prišel véliki udarec. Ljuba Doroteja je namreč nanagloma iznašla, da vse njegove sukne od pražnje do delavniške strašno — smrdé po tobaku, in da se grozni duh tobakovega dima sten prijemlje, kar je preko glave sitno.

A pipa, oh, pipa! Bila je Pavlova prva ljubezen od nekdej uže!

S kislim obrazom ter tožnim srcem obljubi, da ne bode več domá v stanovanji kadil, nego samo na polji in pred hišo na klopi. Težko je bila trda obljuba storjena, ali ženi na ljubo gre nekaj žrtvovati,

posebno skrbni, mladi, pridni in lepi ženi, kakeršna se je Pavlu Doroteja še zmerom zdela. Zato je dobrodušni mož potrpel leto in dan, pušil samó zunaj doma in samó, kadar žene ni bilo blizu. Tobak je kupoval skrivaj, kolikor se je dalo, da žena ne bi védela, koliko se potrosi zánj, kajti več potov je strahom čul, da Doroteja računa, koliko on denarja zavrže v ničev dim, ki nikjer nič ne zaleže, na teden, na mēsec, na leto itd. Vselej, ko so jo obšle ednake misli, vstal je Pavel, iztegnil se, molčal, in, samó če se je dalo, zbežal od nje, dokler ni pozabila.

Zástonj! Oblaki, ki so se ob njeni ženski hudobnosti nabirali, porodili so napósled vender vihar.

Sedela sta v nedeljo popoldne, ko Slamnik ni imel nobenega opravka, vkupe pred hišo. Ona je imela svojega in njegovega prvorojenca v naróčaji. Pavel se je bil prav blizu k njej primeknil in preko njegovega neumnega obraza je bilo razlito veselje, katero ima oče o krvi svoje krvi.

To veselje ga je bilo menda zamotilo, da se je izpozabil in, gledajoč smehljajoče dete, pipo iz žepa izvlekel ter del v zobe.

To je bilo preveč. Dorotejo prime jeza. Kakor bi švignil blisk, Pavlova pipa je ležala razbita daleč strani in v zobeh mu je bil ostal sam kaniš, zgornji konec cevi. In predno se je Slamnik zdramil in védel, kakó, kaj in zakaj, uže je bil ženski jezik v brzem diru in tiru, in kakor toča je sulo na ubozega moža raz-

ličnih imén in priimkov in očitanih grehov. Sokratu ednako bi bil Pavel to vse tiho pretrpel; a da mu je žena potegnila pipo iz ust, da ni dosti manjkalo, in zob bi bil izbit: to je bilo več nego more prebiti najpametnejši mož. Pavlu se torej obrvi povesijo in ustna stopijo v podobo krive podkove. Takov je bil v najhujši jezi svoji.

2.

Mlada žena opazi, kako po ljubem moži vse gori. Vender misli, da je zdaj čas za odločni boj proti pipi in za zmago.

„Ne nehaš, da kedaj še kaj zažgeš,“ pravi. „Meniš, da moraš tako neumen biti, kakor vidiš druge bedake, ki denar mečejo, da kurijo to smrdljivo listje. Jaz tega trpeti ne morem. To ti povém danes za vselej.“

Gospodu Pavlu so mígala ustna, hotel je tudi on izgovoriti svojo zastavno besedo danes za vselej; a bodi si, da ga je preveč trla jeza, ali da ni mogel ubrati prave besede, zinil še ni nobene. Tudi utegnil ni, kajti Doroteja je vstala, pomeknila dete više na prsi in kričala:

„Jaz te kar videti ne morem poleg sebe s tobakovo pipo. Od danes se ti je odvaditi; ne kaditi, ni doma ni nikjer!“

Zdaj je bil konec njegove potrpežljivosti. Zarudí se, klobuk nazaj pomakne in s kazalcem trikrat potrka ob klop, rekoč:

„Jaz bodem delal, kar bodem hotel jaz, véš!“

Take upornosti še ni bilo nikdar v njem ves čas blaženega zakona. To je tudi žena videla in ni kakor po navadi mnogo besed in govora proti njemu postavila v boj, nego po kratkem pomisleku rekla samó:

„Je uže prav!“

Ali kako so bile izgovorjene te tri besedice! Ne samó, da so izrekale baš nasprotje pomena svojega, bile so samosvestno pozivljanje, da prihodnjost pokaže, čegava volja je močnejša.

„Prav, prav, prav!“ — vpije zató Pavel srdit. „Kar bodem hotel, in kadar bodem hotel, in kolikor bodem hotel. Kaj misliš, kdo sem!“ In pogumno vstane, gre ubito pipo pobírat in mrmraje odhaja po poti od hiše. — Še ko je tako daleč bil od svoje žene, da ga uže ni bilo slišati, govoril je sam s seboj. Žena pak je séla na klop, položila dete tako trdo v naróčaj, da je zavečálo, in po obrazu njene ocvele lepote so pridrle solze ženske jeze. Sklene maščevati se nad njim, ne podati se, zdaj uže celó ne, nalašč ne!

Pavel je bil vzgled zmernega in z malim zadovoljnega možá. Zapravljivosti ni bilo v številu njegovih slabih svojstev. V krčmi ga torej niso poznali za pivskega brata. Zlasti kar je bil oženjen, držal se je dóma in posla. A danes je tako delalo v njem, da je brez prave volje in brez preudarka zavil po potu mnogih, nezadovoljnih zakonskih mož, k vinu, pri katerem je sedel ves dan, do trde noči. Govoril ni z nikomer, mislil je o stvaréh, kakor so bile. Do danes ni čutil, kako

svoje glavna je žena, kako se mora povsod in vselej udajati njeni volji. To ga je začelo peči, in hladil si je srce s pijačo. Ljudje okoli njega sedeči so takoj opazili, da mu nekaj ni po godi, in težavno jim ni bilo uganiti, da se je s ženo razprl. Ker je eden dovtipnežev udaril na to struno, menil je Pavel, da uže ves svet govori o njem in njegovi nesamostojnosti. To je bilo olje v ogenj.

Noč je bila, ko je koračil domov z jako oplétalno nogo, nejasno glavo, in novo pipo v zobeh držèč. Mesec mu je hudobno kazal svoje rožičke, zvezde so mu plesale pred očima. Pogum in odločnost sta se mu bila vselila v srce in izmišljen je imel hud govor, katerega bode slišala, samó ako zine.

Takov pride domov. Pred pragom malo postoji, nehoté poseže po pipi, premišljuje, ali bi jo spravil ali ne. Ne! — Na pragu se spotakne in zavé, da je vender malo preveč pil. To ni prav, žena bode divja. Sitno je pač.

V sobo stopivši ni bil Pavel pozdravljen, a tudi ne ozmerjan. Čisto preko svoje navade se ni žena zánj niti zmenila. Nosila je najresnejši obraz, kolikor jih je poznal na njej, in kakor bi se nič ne bilo zgodilo, niti ugovarjala ni, da je on tako predrzen in izjemoma puši nocoj celó v sobi.

„Saj vender ni tako napačna,“ misli si on in se začčenja sramovati maščevalnih svojih namenov. Hitro vtakne pipo v žep. Nekaj celó mehkega mu okoli srca

leže, večkrat pogleda po njej: zakaj ne govori? Baš zdaj je čutil potrebo razgovoriti se z njo. V več rečeh je bil sedaj pripravljen miren biti in podati se, da bi le začela. Otrok se v drugi sobi vzbudi, ona odide tja; obsedi sam. Nazaj je ni. Moral je on začeti, pokliče jo; ona pride.

„Zakaj ne govoriš z menoj?“ vpraša jo in precèj njegovega poguma se razkadí.

Namesto odgovora začuje Pavel glasán jok in vidi, kako ženi izmej prstov, ki jej pokrivajo obraz, tekó debele solze. Posamezni, v ihtenji zatirani stavki Pavla poučé, kako nesrečna je njegova žena zarad njegove svojeglavnosti in njegovega zametovanja vsega, česar ona želi in prosi; kako nelepo je, pustiti jo ves dan sámo doma, in v takem stanji priti domóv.

Če je Pavel to na tanko preudaril, videl je, da je resnica, da žena prav govori. Ali jokati bi vender ne imela; to mu je delo hudo, solz ni mogel videti.

„In zakaj si takšen!“ — pravi ona. — „Ker ti je vsaka razvada ljubša nego jaz, ker nimaš toliko srca za mé, da bi ti smela reči katero besedo. Pipa tobaka ti je več nego jaz.“

To pa ni bilo res. V njem se je v tem hipu boril odvažen sklep. Dokazati je hotel zdaj-le takoj, brez premisleka, da je zánjo pripravljen žrtvovati vse.

Česar ni opravila njena ostra beseda, storile so njene solze. Vstane, gre k njej, lahko jej potegne roki z objokanih očij ter pravi z glasom, ki se je tresel:

„Ne jokaj. Jaz nisem brez srca, obetam ti vse, nič več me ne bodeš videla kaditi.“

Obljuba je bila storjena. Pavel Slamnik je bil sam s seboj zadovoljen. Mir je bil sklenen.

Mnogokaj se človek nauči lahko pogrešati, nekatere staro lastnost, ki sedi na njem kakor železna srajca, s časom sezuje, samó védeti mora, da je storil to iz svobodne volje. Pavel Slamnik je bil takoj ob prvem treznem času družega dne čemerem in nezadoljen sam s seboj.

Ali obljubil je bil in moral je obljubo izpolnjevati. Uže po nekoliko dnevih so delavci na Koprivnjaku opazili, da gospod oskrbnik brez pipe hodi okrog. S čudno bistroumnostjo so précej pogódili, zakaj in kako je stvar. Hoteli so mu poredno pokazati, da vedó, v kako nemoški odvisnosti živí gospodarjev namestnik in njih zapovednik. Ta in óni, ki se mu je smel bolj prijateljski bližati, prosil ga je nalašč pipe tobaka. In eden hlapcev je bil tako hudobnega srca, da je tri večere na dvorišči pesen pel:

Moral se bodeš postiti,
Tobaka ne boš smel kaditi.

Pavel je bridko čutil, da to letí na njega; popadla ga je jeza in predrzni fant je bil kaznovan s strašnim pogledom, ki je naznanjal: o kresu bodeš iskal druge službe.

V teh razmerah je bila tedaj izkušnja uže od zunanje strani velika, ko bi uže mnogoletna navada

ne bila budila poželjivosti, besedo prelomiti in zopet seči po prepovedanem sádu.

O Kolumb! ti bi ne bil šel tobakove domovine iskat, ko bi bil videl, kako je Pavel Slamnik skrivaj padel v stari greh in zdaj spoštovanje izgubil do samega sebe in moške besede svoje. Pred ženo se ni mogel (morebiti tudi ne upal) ponižati, torej je skrivši in kradoma zopet čestil pipo.

3.

Dve leti pozneje je nekega večera v prvi pomladi oskrbnik Slamnik sedel samotno v bukovem gozdiču, kateri se je pristave, kjer je stanoval s svojo ženo, skoraj dotikal, potem pa prerastal ves hrib na vzhodno stran. Tu je bilo edno njegovih skrivnih pribežališč, kjer se je neviden utezal veseliti svoje pipe, kadar se je mogel svoji ženi in ljudem izgubiti izpred očíj. V duplu trhlega drevesa je imel shrambo za vse, česar je treba za užitno tobakovo dimovanje.

Tu sedi torej, s komolcema v kolenu uprt, s klobukom pred nogama, in razne nezgode zadnjega časa mu vstajajo iz glave. Otrok mu je umrl, žena uže dolgo leži bolna, in njegov prejšnji dobri gospodar, plemenit zapravljivec, prodal je graščino in njega ž njo sitnemu tujcu, kateremu nobena stvar ni po volji oskrbena, kateri je pravi vzgled umazanega skopuha, da ga vrag služi. Hudo in bridko je na tem sveti živeti, a vse naj bi uže bilo, ako drugače ni; samó ko bi žena pol toliko pravičnega potrpljenja imela ž njim, kakor ima on ž njo in z njeno boleznijo. Čemu se mora tu po listji potikati, kakor tat, da kadí pipo tobaka?

Tako se je bil v žalostno filozofijo tega življenja zaglobil, da ni čutil, kako so krvoločni komarji okoli njegovih ušes brenčali in se zdaj na ušesa zdaj na nosu pripravili puščati mu. Precèj močna sapa je tresla pri-sušeno listje še od lanske jeseni kosmatega bukovja na tla, kjer je na debelo ednakega nastila ležalo nepo-grabljeno, kar je rasel mladi gozd. Nebeškim prebi-vateljem menda oskrbnikova kadilna daritev ni bila ugodna, kajti dim se ni dvigal v lepih vrtencih na kvišku, nego Kajnovi žrtvi podobno odnašala ga je sapa v pretrganih oblakih poleg tal mej goščavo, kjer so ptiči brskaje iskali golazni za večerjo svojo.

A ne to opazovanje, nego neka čudna nemirnost ni nocoj gospodu Slamniku dala navadne druge pipe tukaj zaužiti. Nažge jo, vrže še goreče otrinke žve-plenek od sebe v listje, vstane in odide. Zdelo se mu je, kakor bi ga kakšna nesreča čakala, zato krene iznebit se skrbi ter popit v tovarištvu kozarec vina. Povprek iz gozda venkaj do krčme po ónem kraji hriba pot ni bila dolga.

Stori se noč. Oskrbnik je baš svojo stvarco plačal in bil namenjen domóv odhajati, ko mlad deček usopihan v izbo priteče in zavpije: „gorí!“

„Kje! kaj!“ vpijejo prestrašeni vsi, a ne čakajo odgovora, nego hité iz izbe, kjer se ustavijo pod ore-hovim drevesom. Zadnji mej njimi pritava, kakor ves v omotici, oskrbnik.

„To je graščinsko búkovje,“ pravijo skoraj vsi ob ednem.

„Bog! Bog! pomagajte!“ vpije oskrbnik, in pade na obraz ter se valja, kakor iz uma, in samó posamezno stokanje se čuje izpod njega.

Pol gozdiča je bilo v ognji, sapa je gnala na vse strani s strašno hitrostjo. Odsév in svetel dim se je visoko razpenjal, pepel suhega listja, ki je po vejah odgorelo, dvigal je plamen, v hitrem plesu so žarki vstajali ter sapa jih je odganjala proti zapadu.

„Ustavljati ognja ni mogoče.“ — „Ves gozdič mora zgoreti.“ — „Čez goro ne more seči.“ — „Na levo in desno čez posékovje tudi ne pojde.“

Tako so kmetje uganili brž, in vidèč, da se njih posestva ogenj ne more prijeti, prešel jim je prvi in glavni strah.

Zdaj še le zapazijo oskrbnika na tleh.

„Nu, nu!“ — kriči star mož — „kaj bi si lasé ruvál in cvilil, neumnost! Kakova škoda Vam je? Prava reč je to, če bogatina kedaj Bog potiplje. Vam nič ne zgorí, kakor meni ne. Saj ima novi graščák denarja, kolikor hoče.“

Oskrbnik si ruje lasé na tleh in stoka.

„Vaša pristava je blizu ognja, do tja je uže morebiti seglo, od tu se ne vidi, pojdimo tja.“

Pavel tega ne sliši. Eden mlajših kmetov zakolne, stopi k njemu in ga pobere s tal ter dvakrat pretrese, kakor vrečo. „Domóv, domóv! da Vam žena ne zgorí,

ali pa če se Vam nje škoda ne zdi, vsaj svoje srebrnike pojdite otet!“

On tega niti ne čuje.

Kmetje stekó okoli hriba, kajti po bližnji poti skozi gozd ni bilo zdaj mogoče priti do pristave. Oskrbnik, ki bi bil imel največ uzrokov hiteti, tava počasi za njimi. Tema se mu dela pred očima, zdaj ter zdaj se prijemlje za glavo in stoka: „Jezus, kaj sem naredil!“

Jasno mu je, da je v hosti kadeč on sam po nevédnem ogenj vrgel v suho listje. Pred seboj uže vidi ječo, véšala, pekel!

Ko pride ónkraj hriba, bil je velik del gozda uže pogorel. Listje in drobnejše vejice so bile hitro odgorele in ta ogenj ni imel toliko močí, da bi se bil prijel débel, katera so se smodila in razšírjala gost dim; samó še ob krajih, ob tleh in tam, kjer je bilo kaj suhljádi, gorelo je s plamenom.

A pristavo, stanovanje svoje zagleda — vse je v ognji! Ženo je pustil bolno doma, v postelji!

Ta domislek ga prebudí iz obupne otrpnelosti. Spusti se v tek in sopiha, kar ga nesó noge.

Okoli doma stoji mnogo ljudij, kmetje iz okolice, hlapci in dekcle z grada, vse vpije, nosi, gasí, podira.

„Kje je ona, žena moja!“

Pokažejo na stran, na vrt.

Pod debelo jablanjo, na deblo naslonjena, čepí žena, glavo ima zavito in joka. Ko Pavel vidi, da se jej ni

ničesa zgodilo, vrne se mu prejšnja obupnost in kakor besen skoči proti njej in kriči:

„Ti si kriva, da sem zažgal, ti in hudičeva tvoja sitnost sta pahnila mene in tebe v nesrečo. Ti . . .“

Dalje ne more, usta se mu penijo, oči vrté, divji se vrže na ženo, potegne jej ruto z glave . . .

Hitro ga zgrabi eden grajskih hlapcev in odtrga strani rekoč: „Kaj ste zblazneli?“

Mej ljudmi pak se je zdajci raznesel glas: oskrbnik je sam zažgal, sam pripoveduje. Drug za drugim se pomiče od ognja, sumno gledajo gospoda Slamnika, ki s čelom ob drevo uprt stoji kakor bi od pijanosti dremal; in ogenj je imel kmalu vso pristavo v svoji oblasti, nikomur ni bilo več mari gasiti.

„Žandarmi pridejo!“ začuje se. In še predno sta dva čuvaja reda in postave prišla do pogorišča, povédali so jima ljudje, kdo je zažigalec. Oskrbnik vidi, kako kaže vse nánj, kako žandarma nevéрно gledata. Zagrohota se, kakor ga ni še nikdar nihče čul; ljudje so uverjeni, da je iz uma, da je zblaznel, in župan, ki je bil navzočen, pravi: „Če ga pustimo takó, požge še nam.“

Zvežejo in odvedó ga. On ne zine nobene besede, le pri odhodu zaničevalno pogleda svojo ženo, ki se od straha ni mogla geniti.

Minilo je nekoliko let.

V bližnjem malem mestu so mladi dečki vreli iz

popoludanske šole in se vsuli po trgu kakor roj bučel. Po ulicah je ležal prvi sneg in z neba se ga je v gostih plahticah nametavalo vedno več in več.

Iz umazane žganjarske krčme pride na ulice mož v zapuščeni, raztrgani obleki, z divje poraslo sivo brado; lica je bledega, upálega in mraz ima na raztepenem obútalu duri in vrata odprta do golih nog. Sam s seboj govoreč tava po sredi ulic, noga se mu vedno spotiče ob celi sneg na straneh gazí, večkrat zabrede v kraj, postaje, kakor bi hotel naslednje svoje korake še premisliti, rokó proti nebu dviga in kričí: „Bog!“ kakor bi nebo in vse njegove prebivatelje pozivljaj na boj maščevanja.

Zdaj ga zapazi nadepolni mladi mestni zarod šolarskih dečkov. Ob straneh in spredaj tekajo ti po snegu, ubozemu pijanemu možu kažejo jezike ter kričé na vse pretege: „Pipa tobaka! mož, pipa tobaka!“ Eden izmej njih, kodrolas rujavec, poseže v sneg, naredi kepo ter jo grohotaje zažene pijancu v hrbet. Hipom posnema vse mlado tovarništvo ta vzgled in ubogi žganjarski brat je v ljutem boji proti neštevilnim sneženim bombam, ki letajo vse križem okoli njegovih ušes.

Večáje dvigne palico in se zažene tja, kjer je največje krdelo sovražnikov. A noga se mu v sneženem zametu zaplete in po vsem dolzem pade v sneg. Večjega veselja pak menda ne bi bil mogel narediti svojim napadovalcem, to je pričalo radostno smehovanje porednih

šolarčkov, ki so vstajajočemu zopet jeli kričati: „Pipa tobaka, mož!“

„Peklenško seme!“ rečeta dva moža, ki prideta po trgu in z vzdignenima palicama zapodita mlado paglovsko četo v beg ter tako rešita pijanega napadenca, kateri so počasi v hudi kletvi obrne v stranske ozke ulice.

„Gnusen človek, taka živinsko pijana reva!“ reče eden izmej mož.

„Ali ga nisi spoznal?“

„Koga?“

„Tega pijanega, ki so ga otroci kepali? — To je tisti Slamnik, ki je bil oskrbnik v smólniški graščini.“

„Ni mogoče!“ odgovori óni, hitro se obrne, da bi ga pogledal, a pijanec je bil uže okoli ogla ovil in ni bil več videti.

„To je tisti, ki je imel za ženo . . .?“

„Da, da, saj si ga dobro poznal. Žena je umrla, ko je bil on zaprt. Zdaj je ves izgubljen, pamet je izgubil, beráči in pije. Zdrav razum se mu strašno malo kedaj povrne. Nekaj časa so ga imeli uže v bólnici za blazne.“

„Zakaj je bil zaprt?“

„To je čudna stvar, rekel bi, da je neumna, ko bi ne imela tako žalostnega konca, kakor si videl. On sam se je bil obtožil, da je požigalec. Potem se je izkazalo, da je samó iz neprevidnosti, v hosti tobak kadeč, zatrosil ogenj v listje. To ga je tako prijelo, da zdaj

skoraj človek ni. Čuden je bil vselej. Zdaj ga lahko vidiš, kadar je na pol pri umu, da se ti bo jokal, kakor majhen otrok in tožil, kako ga je edna pipa tobaka spravila ob srečo. Kadar je pa v blaznosti svoji, ne moreš ga z nobeno rečjo bolj razkačiti, nego ako mu omenjaš pipo tobaka. Tačas tudi ranjko svojo ženo kolne, da je groza.“

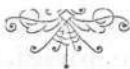

VI.

V vojni krajini.

Povest.

(„Zora“, 1872.)

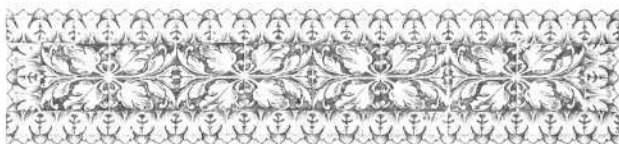
Pripomének.

„Jurčič je bil tudi sotrudnik moje „Zore“, dasi njegovo ime ni nikjer imenovano. Povest „V vojni krajini“ je njegova. Ta povest mi je bila nekega dne poslana iz Siska na Hrvaškem brez vsacega podpisa. A dobro sem poznal rokopis Jurčičev, ki je takrat (l. 1871.) bival v Sisku, kjer je uredoval „Südslavische Correspondenz.“ Le vprašajte ga, in gotovo Vam sam potrdi, da je res, kar Vam pripovedujem.“

Tako mi je pravil prečestiti gospod Davorin Trstenjak na Ponikvi l. 1879. Zapisal sem si njegove besede v dnevnik svoj ter o prvi priliki sklenil vprašati Jurčiča samega, kar sem pa pozneje popolnoma pozabil storiti. Vender brez vsega pomisleka uvrščujem povest „V vojni krajini“ mej Jurčičeve spise; kajti izrecilu takega moža, kakor je prečestiti gospod Davorin Trstenjak, ne more nihče oporekati; vrhu tega sem v junaku Jurčičeve povesti, v „doktorji Janku V.“, spoznal dragega, tudi meni znanega prijatelja Jurčičevega. In kdor je leta 1867. in 1868. zahajal z Jurčičem v Kornhoferjevo kavarno pred Elizabetinim mostom na Dunaji, brez dvojbe v Jurčičevem vojaškem doktorji z menoj vred spozna simpatičnega jožefinca, ki je s svojim korenitim znanjem, s svojim plemenitim mišljenjem in s svojo duhovito konverzacijo tolikrat razveseljeval in navduševal tedanjo malo prijateljsko družbo našo.

L.

1.

Po slučajnem poslu, ali, morebiti bolje rečeno, brezposlu sem obiskal stolno mesto naših bratov Hrvatov „kraljevi grad“ Zagreb. Iz lepih časov studentovskih ropotov na vseučilišči sem poznal primerno mnogo mlajših mož, o katerih sem védel, da so v Zagrebu tako ali tako namésčeni, nekateri ostali značajni, sami sebi in mladostnemu svojemu prepričanju zvesti, nekateri koristolovno zobljoči iz jaslij tačas vladajočega slavnega Rauha. Ali prvo popoldne nisem srečal niti ednega znanega obraza, in ker jih tudi iskati nisem znal kod in kje, preživel sem nekoliko prav dolgočasnih in neprijetnih ur.

Zvečer sem sedél v edni boljših gostilnic sam pri svoji vktni mizi. Velika soba je bila polna gostov; bili so tu penzijonirani graničarski oficirji, tam trgovci, uradniki, in zagrebški filistri — vse pomešano. Vino pred seboj, cigaro-viržinijo mej zobmi, uprl sem se s komolcema v mizo, glavo stisnil mej ramena in začel studirati te obraze in poslušati pogovore. Pogovori so se vrtéli o tedanji čudni hrvatski vladi in njeni siseški opoziciji, a še več o baš začeti francosko-pruski vojni.

Obraze pa sem pred seboj imel, kakor se nahajajo v večjih javnih prostorih. Ker sem v Lavatrovi znanosti precèj velik „laicus“, ne morem se hvaliti s posebnimi dobički teh opazovanj — bodi samó povédano, da me je kmalu začelo jeziti, ker sem čul tu v glavnem grádu staroslovanske trojedne kraljevine toliko preveč — nemškutariti v razgovorih. Toda osobito dolgo nisem mogel premišljati o germanskem krtu, ki nam zemljo pod nogami rije in vse dalje proti vzhodu širi svoj živelj. Začujem namreč zašepetati besedo „špicelj“. Ozrem se in vidim, da je šest obrazov pri edni mizi proti — meni obrnenih; takoj mi je bilo jasno, da imajo ti poštenjaki mene samotno sedečega in z zanimanjem jih opazujočega za skrivno posluškivajoče madjaronsko vladno orodje! Prvi mah me je tako jeza prijela, da sem pet žveplenk ali „šibic“ spraskal in zmetal po tleh in stoprv s šesto prižgal čik ugasnene cigare svoje. Kmalu pa se mi je stvar komična zdelala in smijal bi se bil najrajši, da bi se mi ne bili odslé bolj tiho razgovarjajoči sosedje moji zarad njih strahopetnosti tudi zdeli zaničljivi. Kasneje sem se, to se vé da domislil, da so mi hrvatski narodnjaki pravili, kako je bilo ob času Rauhove strahovlade skrivno policijstvo toliko v cvetji, da so imeli skoraj vsakega nepoznatega, samóč sedéčega za kakega „skrivnega“. Bog jim grehe odpústi, jaz pa „puran?!“

V šumu krčemskega gibanja, prihajanja in odhajanja gostov, nisem opazil, kedaj je bil eden gostov

prišel, ki je sédel k edini popolnoma prazni mizi, meni nasproti. Sumničenje, ki so ga po videzu imeli filistri do mene, obračalo se je tudi na ónega, kajti sprva so tudi njega od daleč ogledali. Vender on ni nikakor tako radovédno gledal po njih kakor jaz prej, kajti potem ko je jedilni list tako dolgo obračal in ogledaval, da bi se ga bil lahko na pamet naučil, uprl je dlan nad oči v čelo in njegovega mladega obraza ni bilo dosti več videti nego gosta, pristrižena brada.

Stoprav ko je točaju nalágal svoje naročilo, videl sem vse njegovo lice, in zdajci se mi je zdelo, kakor bi moral ta obraz poznati. Gledam, spominjam se mest in društev, kjer sem kedaj bil, a domisliti se ni bilo mogoče. Obraz je obrazu podoben, mislim si, obrnem svojo pozornost zopet k vinu, snamem s klina hrvatski časopis in da-si sem bil uže prej vsega z inserati vred prečital, jamem zopet brati kar v sredi nekega dopisa in občudovati lepi, naivno-narodni stíl dotičnega dopisnika.

Ali izpod časopisa sem hoté ali nehoté vedno moral pogledovati tja k njemu. Zagleda me napósled sam in gledala sva se eden hip prav — kakor bi se navadno reklo — nesramno ali neumno. Imel je boljši spomin za obraz nego jaz, ker hitro vstane in pride k meni.

„Menda se ne motim,“ reče mi slovenski ter imenuje moje ime podavši mi roko preko mize. Zdaj ko sva si stala oči v oči, roko v roki nasproti, spoznal

sem ga tudi jaz; bil je dr. Janko V., drag prijatelj moj, katerega pa uže več let nisem videl niti čul o njem. Bilo mi je neizmerno prijetno najti ga baš zdaj, in govoriti ž njim o preteklosti, o veselih letih, ko smo še upali, česar nismo in ne bomo dosegli, t. j. jaz. — Kako je ž njim? kaj on?

Sedeva vkupe. „Kako ti sèmkaj prihajaš?“ vprašala sva se ob ednem. Jaz mu to razložim in odgovarjam tudi na druga vprašanja. In vprašal je mnogo; kako se godi temu in ónemu najinih prijateljev, s katerimi smo vkupe imeli ozbiljne govore, ukrepali o domovini in njeni blagosti, delali črteže, upali, veselili se in žalostili, učili se in — tudi „lumpali“ pri sladkem vinci v trde noči.

Bil sem od veselja takoj nekako izjemno mnogobeseden. Poslušal me je marljivo, vpraševal pridno, celó za malosti, vendar sem takoj opazil, da se tudi pri mojem pripovedanji, ki ni bilo vse za resen obraz, ednakomerno ozbiljno in mirno drži.

Prijemši ga za ramo mu rečem: „No, Janko, zdaj sem ti precèj mnogo napovédal, zdaj poznaš usodo najinih znancev in mizérije moje. Ne bi bilo napak, da mi tudi ti kaj povéš o sreči svoji.

Zasmeje se glasno. A to ni bil vesel smeh. Drugega odgovora nisem dobil.

„Kaj vraga, menda vendar nisi tudi ti dobil kakega črva v srce, ki ti zadovoljnost izpodjeda kakor proroku Jonasu senčno bučo pred kočo; ti, ki si bil

v naši družbi vzgled razuma, mirne preišljenosti in prav Horacijeve filozofije,“ pravim jaz.

„Lehko je teoretizirati, lahko staviti načela, drugo je —“ pri tem obstane, ne da bi svojo misel izgovoril. Videč, da sem se tu doteknil edne izmej prav svežih ran, mislil sem si: to bode kasneje uže še iz njega šlo, in bode morebiti dobro zánj. Vzdignem torej čašo in mu napijem: „Bog te žívi, Janko! In ker sva dva mrzla Slovenca brez vsega pričakovanja na vročekrvnem Hrvatskem staknila se, po toliko letih, ponoviva svoje bratovstvo: po jugoslovansko ga moraš izpiti!“

Tega si ni dal dvakrat reči, natočil je polno in polno izpil. Govorila sta potem nekaj časa druge reči, časih tudi malo pomolčala. Precèj kasno je uže bilo, in *gostilnica se je uže praznila, ko sva v razgovoru* zopet zavila na njegove razmere. Ne vém, kako je prišlo do tega, to pa sem videl, da je bil postal nekaj bolj pripovéden.

Zvédel sem torej glavne stvari o njegovem življenji od tistega časa, kar sem ga na poslednje videl, do zdaj.

Midva sva se bila namreč seznanila, ko je bil on ravno zvršil zdravoslovne studije svoje. Sprijáteljila je naju — da-si je bil on po studijah in po letih precèj starejši od mene — politika, ali da te, ne vedno čistopojmne besede ne rabim, ljubezen do domovine, ali edno in isto želenje pomagati po moči ubogemu zaničevanemu in vender tako lepa svojstva imajočemu,

tako lepe prihodnosti vrednemu slovenskemu narodu, iz katerega so očetje naši. In sprijáteljila je naju tudi ednaka ljubezen do književnosti. Dasiravno ni bil proizvoden „genij“ — barem prijatelji ga nismo mogli pregovoriti, da bi bil prijel za peró — vender je imel povsod ostroumno dobro sodbo, in je nam, mlajšim, kateri smo bili okoli njega, dajal mnogo sicer kratkih pa dobrih navodov, svetujé: beri to in to — in kadar sem čital, moral sem ž njim govoriti o predmetu, in vselej sem se naučil nekaj od njega, da-si sva si bila dostikrat protivna. Vsekako je bil on, učeč se realističnega prirodoznanstva, mnogokrat nam „idealistom“ (društvo naše je bilo jako malo) popravljajoč, posredovalen korektiv. Vselej, v malem in večjem društvu pak sem občudoval njegovo mirnost, točnost, in mislil sem si — ta mož ima vse talente za srečno življenje. Srečno življenje? Kako sem se motil!

Odkar sva se midva ločila, prehodil je bil on mnogo svetá pisane Avstrije. Zdaj pri tem, zdaj pri onem polku bivši vojaški zdravnik, videl je aristokratske sanjarske Poljake in borne Rusine v Galiciji, gnezda „kulturnega“ dolgočasnega avstrijskega nemštva, delavne Čehe, brezobzirno za svoj namen intrigujočega Italijana, in Slovenca, kako radovoljno v svoji nevednosti trpi krivico in si je v njej sam po volji.

Da je v malo letih toliko obhodil, to je bila naravna posledica njegovega poklica kakor vojaški zdravnik. Nekoliko pak je bil svojih vednih predstavljanj sam

kriv, ker je, hoteč svet poznavati in povsod ne nahafoč prikladnega društva, sam izprosil ali prisilil premeščenje svoje.

Tako je napósled prišel v vojaško granico, z boljega na slabše, sam po svoji krivdi in volji. Tu v hrvatski granici je bil c. kr. zdravnik leto in dan — danes je bil zasobnik, brez javne službe, tu kjer sem ga našel. Zakaj, kako je to prišlo? Si li sam kriv? Si li žrtva političnega svojega prepričanja? To sem ga izpraševal, ali baš tu je bil zadirljaj, tu nisem zvédel ničesa.

„To je moja žalostna, ali kakor jo bodeš morebiti imenoval ti, neumna stvar,“ reče mi, a pristavi takoj: „pustiva to, pijva! Morebiti pijeva poslednjikrat vkupe.“

2.

Moder srbski pregovor pravi: v vinu se je več ljudij utopilo nego v morji. Dostaviti se more tej resnici: najmehkejše in najodkritosrčnejše si videl znance svoje pri vinu, ali kakor uže obrabljen latinski pregovor kaže: in vino veritas. Tako sva tudi midva z mojim prijateljem s časom prišla vkupe. Rad sem se mu dal pregovoriti, da sem nocoj svojo uže naročeno sobo pustil in šel v njegovo. Tam sva — vém da to ne bode po godu poštenim zmernim ljudem; ali kateremu pravilu bi se človek ne iznevénil na ljubo dolgo ne videnemu prijatelju? — tam sva po črni kavi sedela pri novi butelji, ko me prijatelj moj prime za ramo, in zdelo se mi je, da ima solzne oči.

„Tako pride, ljubi moj, da se človek pootroči“ — reče mi — „ko misli, da je mož, da se stara, da je uže iz pogibelji, o katerih bere v domišljije polnih romanih. Ali jaz sem ti nov dokaz, da je življenje dostikrat roman; to se vé, ne dobro za njega, kdor je živ njegov predmet. Moj ni zanimiv, kakor sem ti rekel, celó otročji nepraktičen in neumen se ti bodem zdel,

ako si „zdrav“ in „pameten“ na srci. Toda vse edno, povédal ti bodem svojo stvar, povédal, zakaj tu nosim rano, zaceljeno sicer, ali vender tako, da mi ostane zmerom, in poleg te telesne, tudi še „srčno rano,“ katerim smo se, kakor véš, nekđaj z grohotom smijali, beroči naše sentimentalne slovenske pesnike.“

Rekši odgane telovnik in košuljo in mi mej desnimi rebri pokaže zaceljeno globino, v katero bi se bil skoraj lahko vteknil mali prst.

„To je od svinčenke“

„Kako?“ pravim čudeč se . . . „V boji nisi bil. Menda se vender nisi“ . . .

„Dueliral? To baš ne. Pa skoraj kaj takega.“ In daleč proti vratom gorččo svojo cigaro vrgši, da so iskre odletale po podu, zasmeje se kakor iz srda na sam sebe in ves svet: „Kaj praviš ti na to?“

Jaz res v hipu nisem védel, kaj bi rekel.

Zapali si novo cigaro in se nasloní z ednim komolcem na mizo, na pol od mene proti vratom obrnen.

„Kako sem se bil odločil v granico iti“ — začne — „in sem tudi takoj dobil mesto na turški meji, to sem ti pravil uže prej. Reči moram, da sem se prav veselil, videti in na svoje oči in ušesa spoznavati narod, ki je posebno l. 1848. tako veliko ulogo igral v avstrijski zgodovini, in o katerem sem čital po naših slovanskih virih toliko hvale, po nemških toliko graje.“

„Takoj prvi vtisek ni bil slab. Slučajno sem se vozil z nekim trgovcem. Ker sem potoval v civilni

opravi in sem govoril njegov jezik ter nikakor nisem skrival svojih mislij, zaupal mi je kmalu. Tako sem zvédel, da je sam graničar, in sicer navdušen narodnjak in Slovan, pa baš tako ljut sovražnik Madjarov, kajti, kadar je govoril o njih, nikakor ni rabil uljudnih besedij, nego je pridno in vestno pristavljajl preveč narodno kletev: „da jim vrag majku!“ Trdil mi je na véro, da, ako bi car ukazal pograbiti puško na Madjara, ne bi ostalo ni mlado ni staro domá, nego še hujše navdušenje bi bilo od l. 1848. za slavnega Jelačiča-bana, katerega je sopotnik moj v najvišji ceni imel. Da bi mi dokazal, da ves narod tako misli, kakor on, ustavi kar na potu tri proste graničarje, dva mlada in ednega starca, ki so naju, vsak svojo puško in torbo čez ramena obešene, srečali in jih vpraša:

„He, čuješ, brate! Vi dodjete pod Madjara.“

„Na hip se ustave vsi trijé, dvojbeno obrvi stisnejo naju gledaje in starejši reče: „Bogme, nečemo!“ Moj sosed jih potolaži: „Bogme i ja neću.“

„Ta narodni ponos, katerega sem kasneje videl povsod, veselil me je Slovana, ravno tako me je veselilo videti, da je poljedelstvo, posebno sadni vrtje, po krajini v mnogo boljšem stanji, nego sem si mislil.“

„To ti pripovedujem, da véš, kakšen sem bil, ko sem šel doli. In tako je bilo še precèj časa. Dolgo me je zanimalo vse, vse mi je bilo novo, vse me je veselilo, prišel sem bil v druge običaje, naravnejše, značajnejše in bolj slovanske, nego sem jih bil vajen v

našem po nemštvu in italijanstvu uže oblizanem severnem delu Jugoslovanstva.“

„Pripoveduj mi to bolj na tanko,“ rečem jaz, videč, da ga ta še tako živ spomin dela veselejšega. „Kako društvo si dobil, ko si prišel na mesto?“

„Jako prijetno“ — nadaljuje on. — „Kraj je bil samoten, in večkrat so se bolezni tam pokazovale, zato baš sem jaz prišel tja, da-si vas ni bila „stabsort“ — da govorim po nemško-graničarskem upravnem jeziku. Ker so v Krájini, kakor menda véš, vsa oblastva v vojaških rokah, nastavljen je bil tu za upravo nadlajtnant“ — (pozabil sem ime, katero je pripovedovalec moj, da si večkrat, imenoval; zdi se mi, da je rekel) — „nadjajtnant Savič. Ta je znal za prihod moj in mi je bil uredil stanovanje ter drugo potrebno.“

„Bil sem prvi dan pri njem gost. Imel je s starí-kovo svojo sestro, ki bi po letih lahko bila njegova mati, hišno svoje gospodarstvo. Takoj pri prihodu me je podvoril z „rakijo“ in hitro sem ogledal tudi njegovo bivališče, ki se mi je zdelo originalno. Poleg neštivilnih pistol in drugega orožja, ki je viselo po steni, poleg stekleníc rakije so bile nakopičene hrvatske in srbske knjige in so ležali različni hrvatsko-srbski časopisi, katerih materijalno stanje je kazalo, da so potovali skozi roke vse „inteligencije“ njegove okolice. Mej starejšimi in novejšimi knjigami sem jih videl tu mnogo, katere niti niso bile prerezane, na pr.: „Rad jugoslavenske akademije.“ Tu sem imel možá, ki je narodno

literaturo tako zvesto podpiral, ker je bila narodna, kakor je bil pripravljen s sabljø braniti dom in narod, in takoj sva bila prijatelja s Savićem. Po vseči mi je bil tem bolj, ker je bil jovijalen, zdrave veselosti in brez vse posiljenosti naraven.“

„Drugi dan sem se bil v svojem stanovanji udomačil, kakor je baš šlo. Bila je nedelja in Savić je bil, ne da bi bil jaz prej védel, povabil nekoliko boljših in imovitejših ljudij iz okolice na obed, to se vé tudi mene, kajti kakor sem takoj videl, bil je obed na „dobrodošlico“, v čast prihoda mojega. Družba je bila majhna — velike bi v tem kraji ne bil mogel spraviti vkupe. Bila sta tu dva pravoslavna srbska popa, trijé oficirji, dva seljanska trgovca, nekoliko imovitejših izobraženih posestnikov ter njih žené in eden vseučiliški student. To se vé da je bilo prvo, kar sem moral po starem običaji hrvatskega gostoljubja izpolniti, da sem izpil „dobrodošlico“, t. j. skoraj polič vina, katero mi je hišni gospodar prinesel na okrožniku s ključem od kleti, v znamenje, da sem ta večer gospodar vsega vina, kar ga ima, in iz čaše, na kateri je bil na edni stráni Strosmajer, na drugi Miletič. Kakor boš videl, ako kedaj tu prideš v jugoslovanska društva, ne pomaga braniti se, izpiti moraš, če nečeš razžaliti društva. In pili smo vsi še preveč po jugoslovanski, tako da se je društvo oživilo in sem bil zdajci v „bratovščini“ z večino navzočnih gostov.“

„Vender najvažnejši dogodek tega gostovanja je bil dogovor, da napravimo na tretjo nedeljo, ko je „proštenje“ — po naše žegnanje ali cerkveni „semenj“ — pri bližnji pravoslavni cerkvi svetega Nikolaja, pod milim nebom „pick-nick“, „kolo“ in družabno zabavo. Hitro je bil črtež vkupe, nekateri obljubijo skrbeti za vino, drugi za janjca, kateri se bode na planem pekel, tretji za mlado prase itd. Tudi so hitro našteli družine in lepóvice, katere gotovo pridejo na povabilo. Meni je bilo vse to novo, ali vsi so mi obetali, da se bodem izvrstno zabaval in da so devojke, katere pridejo, krasne, da je narod na takšen dan neobičajno vesel pri „proštenji“ itd.

„Štirinajst dni do tiste nedelje je hitro preteklo. Ta čas sem se bil seznanil v kraji in posla sem imel takoj od početka precèj mnogo, tako da sem bil uže skoraj pozabil na dogovor.“

„V nedeljo našega dogovorjenega izleta je bil lep polétnski dan. Solnce je vroče pripekalo uže v jutro ob devetih, ko moj prijatelj in sosed Savič pride pó-me, pripovedovaje mi, da je uže mnogo povablencev z vozovi pred njegovo hišo, da je treba takoj odriniti, ako nečemo zamuditi „propovedanja“ starega popa. Gosti, katerih še ni, pridejo naravnost k cerkvi. Cerkev je bila namreč na gori, dobro uro daleč.“

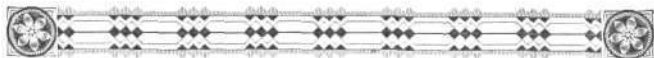
„Ko sva prišla, posedeno je bilo uže šest voz. Z večino navzočnih sem bil uže znan, nekaterim, ki jih prej še nisem videl, predstavi me naglo prijatelj moj

obetajoč, da se bomo uže na gori seznanili. Potem pa me vède do prvega voza, tam je bil záme prostor prihranjen. Sedeli ste dve ženski na njem.“

„Gospodična Milana Vukova in mati. Hitro sem moral prisésti, sedèl sem prvič poleg nje — da bi ne bil nikdar!“

3.

Ne bodeš zahteval, da ti popisujem lepoto nove svoje znanke Milane Vukove. Videl si uže morebiti dosti lepših, saj je ženska lepota jako različna in mnogokrat subjektivna. Imela je ljub obrazek, nekoliko sličen dobrim podobam srbskih žensk, kakor si jih videl časih na slikah, slušajoče „sljepca“, ki na gusle poje svoje „junačke“ ali „ženske“ pesni. Ne morem reči, da bi se bil prvi hip zaljubil, ko sem jo videl, da-si menda to spada v potrebna svojstva vsake zaljubljene pripovedi. Temveč mej potjo sem moral največ govoriti z njeno materjo, staro ženico, ki me je takoj od početka nagovorila nemški, da bi pokazala, da zna tudi nekoliko več, nego navadni ljudjé. Hčerka se mi je zdela nekoliko dekliško boječa, tudi sem jej videl na obrazu, da se slabe máterine nemščine pred menoj sramuje, in zato sem jaz sam navel govor na domači jezik.“

„Vender mej vožnjo ni bil daljši razgovor niti mogoč. Kajti uže po četrť ure smo zavili s slabe ceste na še slabšo kolovózno po vrtnih ulicah. In tu sem

imel dosti posla, da sem odriaval slívove veje, ki so se obokale od obeh stranij kakor streha čez pot in stavile naše obraze v pogibelj.“

„Okoli cerkve je bila precèj velika planínica. Izgled na vzhod in sever je bil krasen, na drugih dveh stranéh ga je zapiral majhen lipov in gabrov log in grmovje za njim. Pri cerkvi je stalo mnogo naroda, ženske v belih svojih oblekah, s tolarji v rešto nabranimi na vrátu, moški mnogi v pisanih kratkih kožuhih, da-si je solnce pripekalo. Vsi so čakali, da pride pop, in so nas civiliste ogledovali s spoštljivo radovednostjo, kakor čudé se, od kod se nas je danes toliko vzelo.“

„In res je bilo naše društvo precèj mnogoštevilno, z nami in z ónimi, kar smo jih uže gori dobili okoli trideset oseb. Tam pod lipami so bile dolge mize narejene za silo, in ogenj, na katerem so se imeli peči naši janjci in praseta, gorel je uže veselo. Da bi se ohladil, sédem tam, in pri tej priliki se seznanim z očetom Milaninim. Bil je velik, močan mož, star okoli petdeset let, bogat posestnik kake pol ure od mojega stanovanja stráni. Nisva govorila z dobrodušnim možem nì dobre četrť ure, ko me povabi, naj pridem, kadar in kolikokrat hočem, na njegov dom. Obljubil sem rad, da se hočem tega poziva često posluževati, obljubil tem rajši, ker se je bila lepa Milana naivno-veselo in brez okolišev pridružila otčevemu vabljenju.“

„Idemo v cerkev. Bil sem v prvič pri pravoslavni službi božji. Mnogokaj izmej ceremonij se mi je zdelo

čudno, a zopet mnogokaj mi je ugajalo. Staroslovenski jezik in tožno petje, vedno vračajoči se refrén narodov „gospodin, pomiluj; gospodin, pomiluj!“ — zdel se mi je tako povzdigujoč in slovesen, da sem, akoravno „šokac“ (katolik), kmalu tudi sam začel peti. Propovedavanje ali pridiga starega popa je bilo najoriginalnejše, kar sem jih čul. Govoril je res krasen srbski jezik, kakor bi čital Vuka Karadžiča. Ali videlo se je, da se mu ni potrebno zdelo, prej pripraviti se, kajti počenši pri svetem Nikolaji, govoril je dalje o „sveštenikih“, dokazoval, da „šta pop kaže, to je tako istinito, kao da bi sam bog kazivao,“ prešel na ljubav do roditeljev, na poslednji dan, na cesarja-gospodarja, in napósled je bila pridiga razlaganje, kako se mora domovina ljubiti, kako se mora vse žrtvovati zánjo, kratko: konec je bil uvodni članek političnega časopisa, tako, da sem se ob ednem veselil vrlega starca, ob ednem pa gledal okoli, ali ni koga, ki bi šel popa denuncirat.“

„Po službi božji smo poséli pod lipami k picknick-u ali pojedini, kakor je mogoča samó mej Jugoslovani. Okoli nas so bili poséli ali polêgli trato kmetje, menda jih ni šla tretjina domóv; in krčmarji, po večini pohrvačeni „Kranjci“ ali pa — židje, tržili so izvrstno. Izbral se je tudi pri nas stola-ravnatelj, in počeli smo po običaji prav parlamentarno piti in napijati in zdravjce govoriti in poslušati. Toda mene je najbolj zanimalo sosedstvo moje. Gledal sem namreč,

da sem sedel poleg vozne svoje tovarišice Milane Vukove. Lehko je bil mogoč razgovor samó mej nama, in deklica mi je bila čedalje bolj po všeči — ali, da ti na kratko povém: zaljubil sem se, da sam nisem védel, kako in kedaj.“

„Zdaj sem imel priliko spoznati, da ima deklica poleg lepote svoje tudi dobro srce in toliko duha, kakor bi v tem osamljenem kraji nikdar ne bil pričakoval. Mogel sem ž njo skoraj ob vsem govoriti, v vse se je udala in povsod je védela toliko, kolikor ženski treba, da se lahko ponaša z izobraženjem duha in srca. Pripovedovala mi je, da je bila do 16. leta v Zagrebu, da je s svojim bratom, kateri je pred letom na graškem vseučilišči umrl — solze jej pri tem spominu stopijo v oči — bila je tudi v Gradci in na Dunaji nekoliko tednov. Brala je mnogo, in sicer skoraj vse, kar sem jaz srbsko-hrvatske leposlovne literature poznal, pa tudi jej večina nemških klasikov ni bila nepoznana. Začudil sem se posebno, kako je umela in čutila poezijo narodnih pesnij, začudil zato, ker sem predostokrat videl, da Hrvati in Srbi skoraj menj cenijo te velike zaklade literature svoje, nego óni izmej nas, ki jih poznajo. In celó v politiki je bila dobro domača.“

„Ženska politika!“ rečem jaz smehljaje se malo porogljivo, a vendar vesel, da vidim prijatelja pred seboj tako dobrovoljno pripovedujočega.

„Kaj? Poznam tvojo in najinega prijatelja * * * teorijo, da ženska postane navdušena Kitajka, ako bi bil njen ljubljenec — Kitajec. Ali to je teorija. Lepo je vender, če imaš bitje, ki te razume po srci in umu v vseh rečeh, tudi v domovinskih; in lepo je, če najdeš polje uže obdelano, če ti ni treba stoprav vsajati . . .“

„Vém, vém. Zabavljivi ljudjé ne mislimo tako hudo, kakor govorimo. — Pripoveduj dalje, koliko je bila pa tvoja nova znanka stara in kako sta prišla do odločne besede?“ pravim jaz.

„Stara je bila devetnajst let. — Kakor véš, da sem človek hitrih sklepov, povédati sem jej htel še tisti dan, da mora biti moja. Zato sem pa hotel biti sam ž njo. To sicer ni bilo lahko, ker naju je društvo vedno motilo in več nego edenkrat sem bil ali po kaki napitnici ali po kakem vprašanji potegnen v občni pogovor. Naš ‚stolaravnatelj‘, dozdanji moj prijatelj Savič skrbel je posebno, da me je večkrat v pogovoru motil ter mi po ‚oblasti‘ svoji naložil to ali óno. Delal je to vedno s humorjem, in nikakor nisem opazil, da ima globlji uzrok za to.“

„Okoli treh popoldne — mnogi udje naše podlipske mize so bili uže vinjeni — našla se je prilika, da sva odšla. Bilo je v tej družbi zdaj pač mogoče. Čul sem namreč, da na trati za cerkvijo narod pleše ‚kolo‘. Rečem, da nisem kaj takega še nikdar videl, da poznam pač nekoliko z umételjnostjo in kulturnostjo prenařejene kolo-plese naših slovanskih soban, ne pa

narodnega originala. Bila je takoj pripravljena iti z menoj gledat in mi vse razložiti.“

„Kolo so plesali na dveh krajih; na vsakem po več nego po sto ljudi, deklic in mladeničev, ženskih in moških, vse zmešano. Vsak čas bi me bil takšen prizor neizmerno zanimal, zdaj pa sem jako razmišljen poslušal razkladanje tovarišice svoje, ki je bila vsa vesela in je govorila z menoj, kakor bi bil njen brat. Stala sva okoli deset minut mej drugimi kmetskimi gledalci. Jaz nisem mogel skoraj ničesa govoriti, ali njena beseda mi je bila vsaka ljuba. Govorila je tu nemški z menoj, najbrž, da ne bi poslušali okoli stoječi. Napósled je naprosim, naj ideva okoli cerkve, kjer je razgled prost. Tam na prednjem konci cerkve ni bilo nikogar in ko sva bila samá, začel se je précej zopet hrvatski pogovor.“

„Postaneva. Ona mi z belim svojim prstom razkazuje okolico in s posebnim veseljem kraj, kjer stoji njena rojstvena hiša, kjer je zdaj njena mamica z njeno mlajšo sestrico sáma domá. Pripovedovala mi je, kako je ljubo in lepo domá pri njej, zmerom še najljubše in bolje nego povsod po svetu, kjer je bila.“

„Pridite k nam!“ reče mi z blestečimi očmi. Prihaja je bila dana. Rečem jej, da pridem, da bodem prihajal z največjim veseljem, rad, in mnogokrat, ali pa — da me nikdar ne bode, da je vse to — odvisno od nje.

„Kako?“ vpraša me, in me pogleda s svojimi lepimi očmi, da sem v hipu izgubil pogum povédati,

kar sem hotel. Vender, moral sem, kajti odgovora je vsekako hotela.“

„Bil sem precèj okoren v tem položji, zato ti ne morem povédati, kako sem iz sebe spravil, da bodem prihajal samó zaradi nje, da pa brez upanja nečem dohajati, ker čutim uže danes, da bi bilo nevarno.“

„Zdaj me je razumela. Zarudela se je preko vsega lica in povesila obraz. Zdelo se mi je, da se jej malo trese roka, katera je bila ovita okoli rame moje.“

„V tem hipu začujem glasove izza cerkve. Bilo jih je več iz naše družbe izpod líp. Ona mi ni odgovorila. A vsekako sem hotel odgovor imeti, zdaj, takoj.“

„Ali hočem priti?“

„Najini družabniki so bili uže izza cerkve; videli so naju. Potrudim se brž nabrati najmalomarnejši obraz.“

„Pridite!“ reče ona poluglasno.

„Kako sem bil srečen te edne besede! Vender mogel sem samó edenkrat stisniti njeno roko in udati se v navadne pogovore, katere so začeli drugi.“

„Nasvetovano je bilo, da plešemo tudi mi kolo. Gospé in gospodične so bile vse pripravljene in jaz sem izrekel, da sem tudi pripravljen, ne pomislivši na prvi hip, da niti ne znam.“

„Naučili so me hitro, in plesali smo dobro uro pod milim nebom. Kmetje so radovédno in smehljaje se gledali in tudi svoje opomnje delali, da „i gósпода pleše.“ Milana od početka z menoj ni več govorila, vender, kadar je bila na njej vrsta, da je bila v sredi kola

„ujeta“, izbrala je trikrat zapóred mene, da sem jo rešil z običnim poljubom, kar me je delalo tako srečnega, da si čudnega obraza svojega prijatelja, ki mi na dve vprašanji ni dal niti odgovora, nisem mogel razložiti, niti ga nisem utegnil razlagati.“

„Bilo je uže precèj pozno popoludne, ko se začne društvo razhajati. Mej prvimi je bil gospodar Vuk s svojo — ali mojo Milano.“

„Jaz sem ostal z drugimi še na gôri. V leseni popovi ‚palači‘ smo bili povabljeni na kavo — ako se more tako imenovati rujavo-črna tekovina, brez vsega ukusa. Tam sem moral poslušati patrijotične govore do trde noči — da-si mi je bilo srce polno vse druge reči.“

„Ko smo se vozili domóv, bil je prijatelj moj Savič strašno malobeseden. A mislil sem, da je utrujen od govorjenja, pitja in petja.“

4.

Od tega dné se je pričel najlepši čas življenja mojega. Zahajal sem na dom gospodarja Vuka od početka vsak teden, kmalu se nisem mogel zdržati, da ne bi bil hodil skoraj vsak dan. Pri teh pohodih sem spoznal, da se nisem motil v deklici, o kateri sem bil tako hitro storil dobro sodbo in s katero sem — nagel kakor sem v vseh odlokih svojih — sklenil tako brez vseh okolišev in skoraj najodločnejši dogovor. Sedévala sva navadno ob lepih dnevih na vrtu in najprostejši pogovor ž njo mi je bil milejša zabáva, nego kar sem užil na svetu.“

„Strastno zaljubljen, hotel sem, ker se mi je videlo, da zadržka poleg mejsobojne ljubezni ne more biti, razmero izvêsti do naravnega konca — do ženitve. Da zadržka biti ne more, mislil sem s tem večjim prepričanjem, ker je bila služba moja primérna temu, kar bi bila ona dobila po očetu, razven tega, da sem se mogel izkazati sam z nekoliko imenja, podedovanega po svojih umrlih starših. Tudi starec me je sprejemal vedno z ednako prijaznostjo in nisem zapazil, da bi mu bili pohodi moji neljubi ali nepovoljni.“

„To je trajalo tako kakšen dober mesec. Ves ta čas si samó edne prikazni nisem mogel razložiti. Moj prijatelj Savič ni bil več prijatelj moj. Izogibal se me je, in ako sva občevala službeno ali slučajno, bil je kratek v razgovoru, resen; in ako je govor došel na Vukov dom in Milano, zasmehnil se je vselej tako zaničljivo, da me je vzbunilo in sem se ga torej izogibal tudi jaz. Zakaj mi je sovražen ta mož, ki sem ga bil spoznal za vse skozi poštenega, tega si nisem mogel razložiti. Da ni moj tekmeč, to sem videl, ker razven tega, da je redkokedaj bil videti pri Vuku, védel sem po drugih ljudeh, da ima nevesto ter da čaka samó premeščenja svojega, da se oženi.“

„Poleg Saviča tudi pravoslavni stari pop ni bil prijatelj moj, da-si sva bila pila bratinstvo in me je prej poljubljal in zagotavljal vsega prijateljstva in štovanja. Ali ž njim se itak nisem dostikrat sešel.“

„V drugem meseci sem zapazil neko izpremembro na starem Vuku. Bil je meni nasproti nekako nemiren in stare prijaznosti ni bilo več. Sósebno po nedeljah, kadar je stari popo dohajal na obligatno júžino svojo, videl sem časih, kakor bi Vuk z menoj ne bil zadovoljen. Mislil sem, da to prihaja od tod, ker se mu za glas svoje hčere ne zdí dobro, da zahajam v hišo, pa je nisem še snubil. Da ga prepričam o poštenih namerah svojih, sklenem ob prvi priliki govoriti ž njim. Prej pa sem moral biti z deklico na čistem. Zato razodenem svoj namen najprej njej. Ko me je čula,

zarudela se je na prvi mah, potem se obrnila molčé strani.“

„Menda vender nimaš ničesa proti temu?“ vprašam jo. — Kadar sva bila samá, sva se tikala.“

„Ne stóri še tega, zdaj še ne!“ reče nekako nemirno. Zakaj ne? Tega nisem mogel spraviti iz nje. Prvič sem odšel jako slabovoljen od Vukovega doma, s sklepom, da me dolgo ne bode nazaj.“

„Vender samó do prihodnje nedelje sem mogel držati svoj sklep. Domá mi ni bilo več prebiti, nagnenost do deklice mi je bila postala strast in imeti sem jo hotel za vsako ceno.“

„Prišedši v nedeljo popoldne k Vukovim, najdem nepričakovano veliko družbo. Bil je tu Savič, pop in nekaj drugih moških in ženskih. V oči mi je pal, takoj ko sem vstopil, velik, mlad mož, vzgled moške krepkosti in lepote, ki je sedel poleg Milane. Ona je sedela sredi med Savičem in njim. Savič mi predstavi v mladem neznanci svojega brata trgovca, ki se je delj časa bavil v Trstu, ki pa zdaj ostane več časa v domovini. V tem predstavljanji je bil čuden ton, ki me je nekako žalil, da-si nisem védel zakaj. Nejevoljen sem bil tudi, ko sem takoj zapazil, da je Milana, katere vesel smeh sem čul uže od daleč, umolknila po mojem vstopu.“

„Ker nisem mogel sésti poleg nje, sèl sem bolj na zadnji konec mize in precèj mnogo molčal.“

„Novi prišlec, trgovec Savič, imel je toliko posla in toliko besedij za Milano, da me je kmalu grizla neznanška ljubosumnost, in to tem bolj, ker sem précej zapazil, da vé za razmero mojo k njej, kajti večkrat me je pogledoval preko mize in to ne posebno prijazno.“

„Nekoliko kesneje so prišli še trije novi gostje. Bila sta dva uradnika in neki mlad človek (nisem se brigal za njegov stališ) iz civilne Hrvatske, znanci našega kučegazde Vuka. Razven mene je bilo vse društvo odlično veselo, precèj dolgo.“

„Ne vé, kako je napósled, po zaužitku obilih steklenic vina, vnel se prepir o ‚srbstvu‘ in ‚hrvatstvu‘. Dokler se jaz nisem mešal vmes, bil je prepir še prilično miren. Ker sem bil nejevoljen, pil sem bil več kakor po navadi, tako sem menda z nekim sarkazmom govoril, prav dajaje Hrvatom, da-si bi bil po svojem uvérjenji in v mirni uri gotovo mogel biti samó posredovalec in niti ednim niti drugim pritegniti. Ali tu so précej na moje prve besede strastno in srdito padli po meni: pop, Savič, in zaničljivo njegov brat trgovec.“

„Nečem ti obširno risati neprijetnega prizora; postal sem v obrambi sam ognjen, krivičen in trmoglav. Razžalil sem vse društvo — zapustil sem takó hišo, kjer je prebivala ona, od katere sem pričakoval vso srečo življenja svojega.“

„Tisto noč sem blodil dolgo okoli. Drug dan je prišlo iztreznenje. Razumel sem, da sem sam kriv

tega prizora. Ali ta prizor me je tudi poučil, zakaj sta pop in bivši moj prijatelj Savič proti meni. Ker nisem „pravoslaven“ in ker je Savič namenil Milano temu svojemu bratu, o katerem do tega dné niti nisem védel, da živi!“

„Svoj greh sem hotel popraviti. Nekoliko dnij potem sem bil na poti k Vuku. Dobil sem gospodarja v veži, pozdravil ga, ali obrnil mi je hrbet in ob kratko povédal, da mi po zadnji nedelji njegova hiša ni več odprta. Ko sem tako osramočen odhajal, ljut srd in hudo bolelost v srci, videl sem na oknu trgovca Saviča. Mislil sem, da se moram vrniti, da mu moram iztrgati, kar je moje — a premagal sem se in šel.“

„Vso filozofijo in hladnokrvnost svojo sem zbiral, da bi postal malomaren za vse, tudi za njo; da bi se sam odrekel upanjem svojim. A ni šlo. Moral sem zvédeti, kako ona misli; ako je ona záme, potem mi je vse edno, ako so tudi vsi proti meni. Pisal sem jej in po plačanem človeku jej poslal pismo, v katerem sem jo prosil, da se na tihem snideva v mraku na določenem kraji.“

„Prišla je. Bila je bleda in objokana; ali v njej se nisem bil zmotil. Ona mi je bila to, kar prej. Obetala mi je zvestobo, rotila me, naj čakam, naj njej vérujem, a naj je zdaj ne iščem. Dogovorila sva se, da si piševa. Upokojen sem šel domóv.“

„Drug dan dobim pismo v cirilici pisano z neznano roko. Pisalec je znal, kaj sem jaz prejšnji večer go-

voril z Milano. Ali je poslušal? Ali drugače zvédel? To mi je še dan danes neznano. Navestil mi je v pismu samó, naj svoje namere na deklico opustim, ker bode on skrbel, da je nikdar ne dobim, in da ona meni sinoči danih obljub nikdar držala ne bode. Izdan je bil tudi najin črtež, da si bodeva dopisovala; kajti moj sèl pisem ni mogel oddajati tam, kjer je bilo dogovorjeno, in jaz nisem dobil dva tedna nobenega pisma.“

„Kdo je bil skrivni moj sovražni dopisnik? Da sem imel ves sum na Saviča, to se razume samó ob sebi. Da bode tako ‚skrbel‘, da Milane ne dobim, kakor je, tega si nisem bil v svesti.“

„Nekega dné sem bil poklican dve uri daleč v gozd k ranjenim delavcem. Sekali in obrezovali so tam kranjski delavci in Čiči hraste, in velik sklad, ki se je bil podrl, ubil je bil ednega, drugima dvema pa podrobil noge. Ko sem v ubožnih, za silo iz vej in lubja narajenih delavskih bajtah dovršil delo usmiljenega Samaritana, bila je uže noč. Delavski oglednik mi je hotel dati spremstvo ednega delavca čez gozd do doma. Ali nisem ga hotel. Za osobno varnost svojo se nisem bal, ker sem imel pri sebi revolver in mesec je svetil; pot mi je bila znana in pri tem duševnem svojem stanji mi je bila takšna samotna pot ugodna za razmišljanje. Tako sem korakal péš in sam mej starim hrastjem, v katero je sijala mésečina. Bilo je vse tiho, niti sove nisem čul ta večer.“

„Ko sem bil sredi gozda, začujem na strani poti glas, kakor bi se strla suha veja pod nogo. Da-si nisem boječ, vstali so mi vender lasje po konci in mahom sem napel revolver.“

„Ta hip počí puška. Zadet sem bil, pal sem in zdajci sem bil v nezavesti.“

„Kake tri dni potem sem prišel k sebi. Ležal sem domá, sosedni zdravnik mi je vzel svinčenko iz telesa. Prodrla je bila tu, kjer sem ti kazal prej. Polotila se me je huda vróčnica, več tednov se zopet nisem zavedel, okreval sem še le v dveh mesecih.“

„Potem sem še le zvédel, kaj se je zgodilo v tem. Trgovec Savič je bil odšel, njegov brat je bil prestavljen, in Milana — tudi nje ni bilo več pri očetu; odšla je bila k neki teti v mesto, nisem čul, v katero.“

„Odslé se me je polotila neka tožnost; telesno nisem popolnoma ozdravel, kajti še zdaj čutim svojo zaceļjeno rano ob vsakem izpremenu vremenskem. To je delovalo tudi na duševno življenje moje. Časih me prime gnev, da bi kakor Samson hotel prijeti za svetovne stebre in razsuti vse; časih sem apatičen, za nič bi se ne brigal.“

„Ali ni bilo nobenega sodnega preiskavanja o napadu náte,“ vprašam ga.

„Bilo! Ali jaz nisem hotel izreči nobene slutnje, vojni sodniki tudi ne, stvar je ostala tajna za druge. — Prosil sem odpusta in sem ga dobil. Ker sem ranjen, dovolili so mi nekaj penzije, a kakor véš, živim

lehko tudi brez nje. Samó da bi se mi bolj ljubilo živeti.“

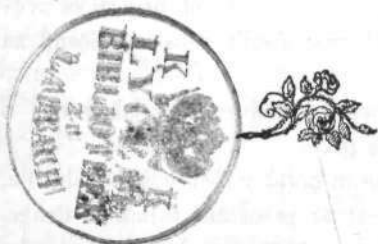
„In kje je ona zdaj?“ vprašam.

„Tega ne vém in nečem pozvedávati. Videti bi je ne hotel, kri je mej nama — vender pozabiti je do zdaj nisem mogel. Živím zdaj tu, zdaj tam, ali stare zdravosti menda ne bode več. Tudi ne vém, bodem li kedaj kaj delati mogel za občno korist. — Bog te živi!“

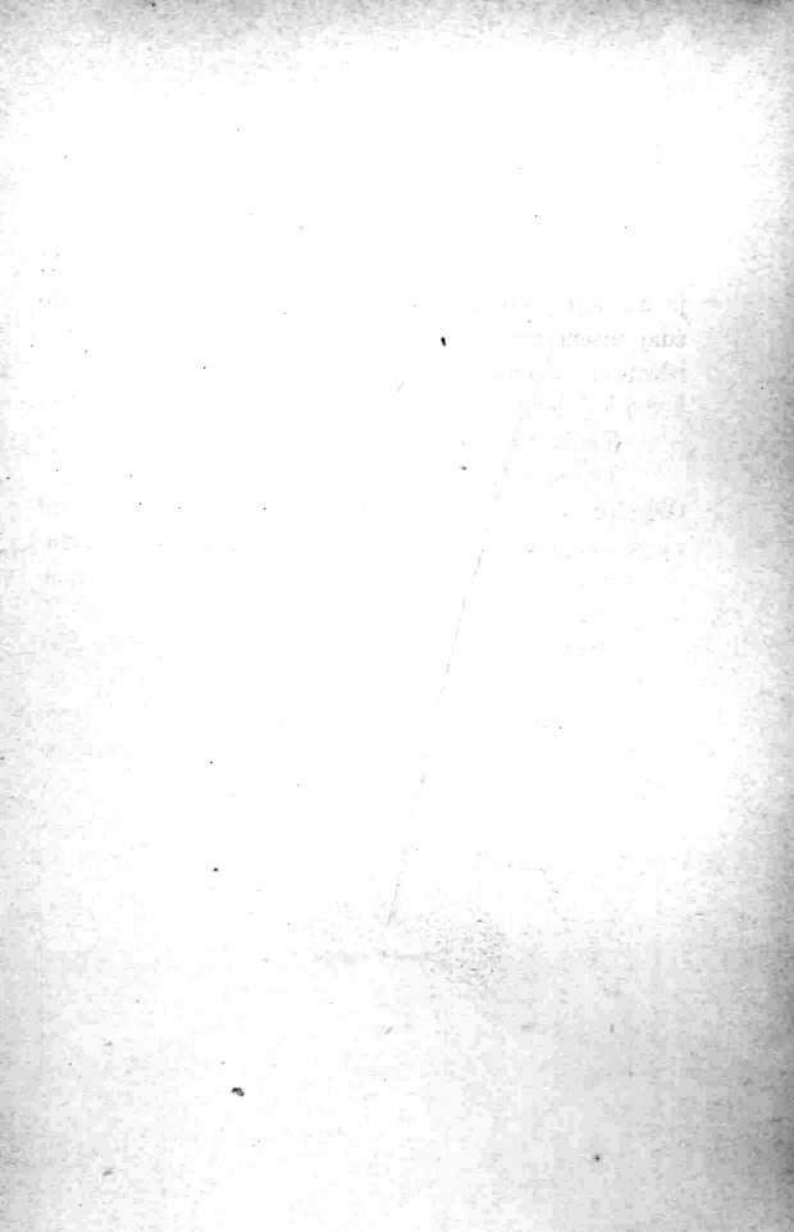
Trčila sva s čašama in molčala oba.

Drugo jutro sem se moral posloviti od njega. Obljubil mi je, da mi bode pisal. Ali dobil sem od njega samó kratko karto kmalu po najinem razhodu. Slôve tako: „Z Bogom! Na barko kliče strél!“ Moje gaslo: vive la republique!“

Ravno tačas so vreli iz vsega svetá prostovoljci na Francosko pod Garibaldijevo zastavo. Slutim iz gorenjih besedij, da je tudi prijatelj moj ostal kje pri Dijonu bojevnik za samodoločbo narodov — kajti od tačas nisem čul o njem ničesa.

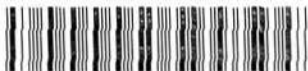

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000375469

